توحيداو شرک

دعا او عبادت

تصرف او علم غيب

توسل او شفاعت

اسماء او صفات

تأويل او متشابهات

حق او باطل مذهب

Ketabton.com

حکمتيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب له متن څخه

قرآنکريم، قريش مشرکين ګني، که څه هم هغوی په خدای باور درلود، الله ئې د ځمکي او آسمان پالونکی او پيدا کوونکی او د ټولو شيانو خالق منلو، د کعبې طواف ئې کاوو، ځانونه ئې د بيت الله مجاورين او متوليان بلل، بتان ئې خدايان نه؛ بلکه الله تعالی ته د تقرب وسيله شمېرل او ويل به ئې: مونږ دا بتان نه لمانځو بلکه دا زمونږ او د خدای ترمنځ رابطه او وسيله ده، دا د الله تعالی دربار ته د نږدې او مقربو کسانو مجسمې دي، د دوی په وسيله الله ته ورنږدې کېږو او د دوی شفاعت او سپارښتنه زمونږ د دعاګانو او سوالونو د اجابت سبب کېږي!! قريشو د خپل تاريخ د مشهورو او د دوی په نظر د لوړ معنوي مقام د خاوندانو او الهي دربار ته د مقربو کسانو (۳۶۰) مجسمې په بيت الله کي دننه نصب کړې وې، لومړی ئې د دوی په قبرونو ځلي او زيارتونه جوړ کړل او بيا ئې د دوی بتان جوړ او په کعبه کي ئې نصب کړل، دا عقيده ئې درلوده چي د الله تعالی عبادت بايد د دې بتانو له لاري وشي او دعا د همدوی له لاري د الله حضور ته وړاندي شي، همدا ئې د عبادت او دعا د قبلېدو لاره بلله او دا بتان ئې د خدای "اهل بيت: کهول" بلل او هر يوه ته ئې د کايناتو د يوې برخي د واکدار او متصرف په سترګه کتل!! هر بت د يوې ډلي او قبيلې لپاره د ډېرو سياسي، اجتماعي او اقتصادي امتيازاتو وسيله وه، همدې ډلي به هغه ته کرامات ثابتول، د عوامو په زړه کي به ئې د هغه د هيبت، قدر او قيمت زياتولو لپاره پراخ تبليغات کول، د دې لپاره چي ساده زړي عوام د بت په نامه خپلې شکرانې او نذرانې لازياتي کړي؛ غولوونکي لاري چاري به ئې لټولې، له همدغو شکرانو او نذرانو نه چي د ده په نامه به ئې ترلاسه کولې؛ يوه برخه به ئې د بت او د بت د ماحول په سنګارولو او په لازيات جالب او جاذب جوړولو باندي مصرفول او زياته برخه به ئې د عبادت ځي مجاورينو او متوليانو په خپلو کي وېشل. يوه ته بت معبود وو، پناه ځي وو او د حاجتونو ترسره کېدو مرجع، خو بل ته دام او دکان وو او د خلکو د دوکه کولو او لدوی نه د پيسو شکولو وسيله. که تاسو د هر بت، بتخاني او د هر قبر په سر د زيارتونو جوړولو قصې ته ځير شئ نو حتماً به د هغه ترشا يو "سامري" او "بلعم باعور" بيامومئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

د ناشر عرائض -- ۱
توحید -- ۳
قرآن د الله تعالی په هکله څه وايي؟ ----------------------------۱۳
د توحید غوښتني ---۱۷
په ربوبیت کي شرك --۲۹
علم غیب--۴۱
توسل ---۷۳
شفاعت ---۸۱
تأویل ---۹۰
قاطعیت او تسامح ---۱۲۷
کوم مذهب حق دئ؟-------------------------------------۱۳۳
زمونږ عقیده ---۱۴۵
د الله تعالی په اړه زمونږ عقیده -----------------------------۱۵۳
د الله تعالی اسماء او صفات -------------------------------۱۵۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای جل جلاله څنګه وپېژنو ؟--------------------------------١٢٨

د الله تعالی نومونه--١٧٥

د الله تعالی صفات -- ١٨١

دالله تعالی افعال--١٨٧

قرآنکریم او متشابهات --------------------------------------١٩٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د ناشر عرائض

د الله تعالی د پېرزوینو نه ممنون یو چي مونږ ته ئې په پښتو کي د یوه بل علمي اثر د خپرولو توفیق راکړ او د افغان ولس دیني زېرمي او پښتو ادب ته ئې د دې کتاب د ډالۍ کولو فرصت او امکان راپه برخه کړ. د توحید او شرك تر عنوان لاندي دا کتاب د ورور حکمتیار د ځینو هغو مقالو مجموعه ده چي د همدې موضوع په اړه په دري ژبه لیکل شوې او د میثاق ایثار لخوا لومړی بېل بېل او بیا د کتاب په بڼه کي نشر شوې، او دا دئ د پښتو ژباړه ئې ستاسو په خدمت کي ده. د کتاب په وروستۍ برخي کي به د هغې رسالې ژباړه هم بیامومئ چي عنوان ئې "زمونږ عقیده" ده او په هغه وخت کي لیکل شوې چي د جهاد په ضد ژوري توطئې رواني وې، له یوې خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې هڅه کېده چې د افغانانو د اسلامي جهاد قيادت د يوه ځواکمن او منظم حزب په لاس کې پاتې نشي او بېلا بېلې سياسي او نظامي ډلې ډگر ته راوايستلی شي او له بلې خوا دا هڅه کېده چې په مجاهدينو کې فکري انتشار راولاړ شي او د داسې اعتقادي بحثونو لړۍ پيل شي چې فتنې راولاړې او مجاهدين پکې مصروف کړي، يوې خاصې کړۍ ته وظيفه ورکړی شوې وه چې دا مأموريت سر ته ورسوي، د دې کړۍ د خولې بندولو او د هڅو شنډولو لپاره دا رساله ليکل شوې وه.

الله تعالی دې مونږ ته په هر سنگر کې له اسلام نه د صادقانه او مخلصانه دفاع او د دښمن د دوامدارې او سترې يا نه منونکې مقابلې توفيق راکړي.

د ميثاق ايثار اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

لومړی فصل

توحید

دا "توحید" څه دئ چي اسلام ورته هومره لوی ارزښت او ستر اهمیت ورکړی چي وایي: په توحید باور لرونکي جنت ته ځي، د دنیا او آخرت سعادت او بریا ئې په برخه کېږي او د منکر سزا ئې دوزخ ده او د دنیا او عقبی له نېکمرغۍ او بریا نه بې برخي کېږي؟ پر توحید د ایمان او باور او د انسان د کړو وړو او عمل تر منځ څه رابطه ده چه له هغه پرته نه د انسان هیڅ نېك عمل قبلېږي او نه د کوم ارزښت او قدر وړ ګڼل کېږي؟

که قرآنکریم ته مراجعه وکړو نو وبه ګورو چي د ټولو پیغمبرانو علیهم السلام دعوت او بلنه په دوو ټکیو کي خلاصه کوي:

اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ الَه غَيْرُهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د الله عبادت وکړئ"، "له هغه پرته بل اله او معبود نه لرئ"

خلکو ته دانبیاوو علیهم السلام د دعوت خلاصه همدا ده: یوازي د الله عبادت وکړئ ځکه له هغه پرته نه بل معبود شته او نه څوك د عبادت او لمانځني وړ. سوال دا دئ چي په دې بلني او دې دعوت کي څه راز پروت وو چي د لویو ټولنیزو انقلابونو سبب شو؟ د ټولني بې وزلو او مستضعفو پکي خپل نجات لټاوو او مستکبرینو د خپل تخت او تاج او استبدادي نظامونو د نسکورېدو عامل بالو؟ دا ولې یوه وربانديي داسي ایمان راوړی چي د هغه لپاره ئې د سر او مال قرباني ورکړې، خو بل ترې انکار کړی، د مخالفت لاره ئې ورسره نیولې او په ټول توان سره ئې د هغه مقابله کړې؟ دا ولې د تاریخ په هر پړاو کي د هر پیغمبر له بعثت نه وروسته د ټولني مستکبرینو، د شر او فساد ځواکونو له پیغمبر سره د مخالفت لاره نیولې ده، دا پداسي حال کي چي د ټولو پیغمبرانو علیهم السلام د دعوت خلاصه دا وه چي: د یوه الله عبادت وکړئ، له هغه پرته بل معبود او خدای نه لرئ!! لدې دعوت نه د مستکبرینو انتباه او انګېرنه څه وه ؟ د نجات دا شعار ئې څنګه تعبیرکړی چي مخالفت ئې ورسره ضروري ګڼلی؟ هغه څه وو چي دوی باور وربانديي لازمي بالو خو د توحید شعار "لا اله الا الله " ورسره ټکر کولو؟ او هغه څه وو چي دوی د دې شعار پرځای پر هغه ټینګار کاوو او هغه ئې د خپل اقتدار او نظام د بقا ضامن بالو؟! که قرآنکریم په لږ غور سره ولولو نو د دې ټولو پوښتنو ځوابونه به ومومو. راځئ څو شیبې په دې اړه د قرآنکریم په ارشاداتو کي غور وکړو او وګورو چي قرآن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

توحید د دې شعار په اړه څه لارښووني لري ، دا شعار څه ډول معرفي او تعریفوي او پدې هکله څه غوښتني لري؟!

قرآنکریم، قریش مشرکین ګڼي، که څه هم هغوی په خدای باور درلود، الله ئې د ځمکې او آسمان پالونکی او پیدا کوونکی او د ټولو شیانو خالق منلو، د کعبې طواف ئې کاوو، ځانونه ئې د بیت الله مجاورین او متولیان بلل، بتان ئې خدایان نه؛ بلکه الله تعالی ته د تقرب وسیله شمېرل او ویل به ئې: مونږ دا بتان نه لمانځو بلکه دا زمونږ او د خدای ترمنځ رابطه او وسیله ده، دا د الله تعالی دربار ته د نږدې او مقربو کسانو مجسمې دي، د دوی په وسیله الله ته ورنږدې کېږو او د دوی شفاعت او سپارښتنه زمونږ د دعاګانو او سوالونو د اجابت سبب کېږي!! قریشو د خپل تاریخ د مشهورو او د دوی په نظر د لوړ معنوي مقام د خاوندانو او الهي دربار ته د مقربو کسانو (۳۶۰) مجسمې په بیت الله کې دننه نصب کړې وې، لومړی ئې د دوی په قبرونو ځلي او زیارتونه جوړ کړل او بیا ئې د دوی بتان جوړ او په کعبه کې ئې نصب کړل، دا عقیده ئې درلوده چې د الله تعالی عبادت باید د دې بتانو له لارې وشي او دعا د همدوی له لارې د الله حضور ته وړاندې شي، همدا ئې د عبادت او دعا د قبلېدو لاره بلله او دا بتان ئې د خدای "اهل بیت: کهول" بلل او هر یوه ته ئې د کایناتو د یوې برخې د واکدار او متصرف په سترګه کتل!! هر بت د یوې ډلې او قبیلې لپاره د ډېرو سیاسي، اجتماعي او اقتصادي امتیازاتو وسیله وه، همدې ډلې به هغه ته کرامات ثابتول، د عوامو په زړه کې به ئې د هغه د هیبت، قدر او قیمت

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتولو لپاره پراخ تبليغات کول، د دې لپاره چې ساده زړې عوام د بت په نامه خپلې شکرانې او نذرانې لازياتې کړې؛ غولوونکې لارې چارې به ئې لټولې، له همدغو شکرانو او نذارنو نه چې د ده په نامه به ئې ترلاسه کولې؛ يوه برخه به ئې د بت او د بت د ماحول په سنګارولو او په لازيات جالب او جاذب جوړولو باندې مصرفول او زياته برخه به ئې د عبادت ځي مجاورينو او متوليانو په خپلو کې وېشل. يوه ته بت معبود وو، پناه ځي وو او د حاجتونو ترسره کېدو مرجع، خو بل ته دام او دکان وو او د خلکو د دوکه کولو او لدوی نه د پيسو شکولو وسيله. که تاسو د هر بت، بتخانې او د هر قبر په سر د زيارتونو جوړولو قصې ته ځير شئ نو حتماً به د هغه ترشا يو "سامري" او "بلعم باعور" بيامومئ.

د قرآنکريم له نظره د قريشو دا عقيده د شرك عقيده ده او دې ته ورته هره عقيد د شرك عقيده. لدې شرك سره نه د توحيد ادعا د منلو وړ ګڼل کېږي او نه په خدای ايمان او اعتقاد د اعتبار وړ. قرآن خلکو ته وايي: الله يو دئ، داسي نده چې د څو خدايانو له جملې نه يو وي، بلکه احد او يوازنی دئ. هغه د ټولو رب دئ، ور ئې د ټولو په وړاندې برابر پرانستی دي، د ده او بنده ترمنځ نه فاصله شته او نه واسطه او وسيله، هرڅوك مخامخ او له واسطې او وسيلې پرته هغه ته رجوع کولی شي، د هرچا دعا اوري، هرچا ته د غاړې تر رګ زيات ورنږدې دئ، شريك نه لري، خپل ملك او واکمني ئې په شريکانو ندي وېشلې. ستا د توحيد معنی دا ده چې له واحد خدای نه پرته نه په بل معبود باور ولرې او نه بل چا ته د دعا او حاجت لاس اوږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. که قرآنکريم ته رجوع وکړئ نو دا به درته څرګنده شي چي د پيغمبرانو عليهم السلام مبارزه اکثراً د شرك خلاف وه، نه د الحاد او له خدای نه د انکار په خلاف. د ملحدينو په نسبت ئې له مشرکينو سره زياته مقابله راغلې. د پيغمبرانو عليهم السلام اساسي او ستر مشکل يا له هغو ټګمارانو سره وو چي له دين نه ئې ځانته دام او دکان جوړ کړی وو او يا له هغو دينداراتو سره چي غولېدلي وو او د دغو ټګمارانو په لومو کي نښتي وو، هغه چي شرك ئې له ايمان سره خلط کړی وو او دې ته تيار نه وو چي خپل جعلي معبودان پرېږدي. د پيغمبرانو عليهم السلام مخالفينو به د هغوی د توحيد پر بلنه دا اعتراض کاوو چي: آيا دوی راغلي چي مونږ له نورو ټولو خدايانو نه لاس واخلو او يوازي د يوه خدای عبادت وکړو!! د پلرونو او نيکونو خدايان پرېږدو، اصنام يا بتان چي الهي دربار ته زمونږ د تقرب وسيله ده، پرېږدو!!

قرآنکريم دا حالت څه ښه ترسيموي او فرمايي:

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ * وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ * مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ *

الصافات: ٦

آيا ټول معبودان ئې يو معبود ګرځولی، دا خو حيرانونکې خبره ده!! مشران او سرداران ئې روان شول او وئې ويل: ځئ او پرخپلو معبودانو صبروکړئ، بيشکه چي همدا مطلوب او غوره کار دئ، دا مو په بل مذهب کي ندي اورېدلي، دا له کذب او افتراء پرته بل څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دي.

گورئ چي پيغمبر د يوه معبود لوري ته بلنه ورکوي او نور ټول معبودان باطل او مردود شمېري، خلکو ته وايي: خدای يو دئ، د ټولو خدای دئ او تاسو ټول د هغه په وړاندي برابر ياست، هم د خدايانو تعدد مردود گني او هم له دې تعدد نه راولاړ شوی طبقاتي نظام، خو د شرك ځيلې ټولني سرداران، چي د معبوانو تعدد دوی ته د ټولني سرداري ورپه برخه کړې، د يوه معبود په ځای د متعددو خدايانو په وجود ټينگارکوي، دوی له دين او مذهب نه هم د طبقاتي نظام د توجيه وسيله او د بقا او دوام ذريعه جوړوي او خپلو پيروانو ته وايي: پرخپلو سابقه، له پلار نيکه نه راپاتې معبوادانو صبر وکړئ! پيغمبر پر توحيد او د يوه معبود په عبادت اصرارکوي، خو د شرك ځيلې ټولني سرداران او سالاران د شرك او متعددو خدايانو شعار پورته کوي! پيغمبران عليهم السلام توحيد د خلکو د نجات وسيله شمېري خو د کفر مشران شرك د خپل قدرت د بقا راز بولي.

کافر فرعون، د خپل اقتدار د بقا لپاره د موحد موسی عليه السلام مقابله کوي خو له دين نه د دفاع تر نامه لاندي!!

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ * غافر: ٢٦

فرعون وويل: ما پرېږدئ چي موسی ووژنم، هغه دي خپل رب راوغواړي، زه له دې نه وېرېږم چي مبادا هغه ستاسو دين بدل کړي او په ځمکه کي فساد خورکړي.

قرآنکريم، فرعون چي د شرك وهلې ټولني د زعامت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرتابه ننبه او سمبول دئ، د داسي چا په حیث معرفي کوي چي ځانته "اله : معبود "وايي او هغه کسان چي د فرعون اطاعت او مننه کوي د داسي کسانو په توګه معرفي کوي چي هغه ئې خپل اله نیولی دئ، فرعون ته "طاغوت: سرکش واکدار" وائې او پلویانو او متابعانو ته ئې د "عبدة الطاغوت: د سرکښ واکمن بنده ګان" نوم ورکوي. د قرآنکریم له نظره تر هغې پوري د چا د ایمان دعوی او پر توحید عقیده د منلو وړ نده ترڅو پوري چي طاغوت نفی نه کړي او له طاغوت نه انکار او عصیان ونه کړي. الله تعالی فرمایي

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنْ الغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ * البقرة: ٢٥٦

په دین کي اکراه او په زور منل نشته، "په دین" سره هدایت له ضلالت او بې لاریتوب نه څرګند شوی، نو څوك چي پرطاغوت کافر شی او پر الله ایمان راوړي، نو پداسي کلکي کړۍ ئې منګولې لګولې چي شلېدل ئې نشته او الله خو اوربدونکي پوه ذات دئ.

د قرآن له نظره د طاغوت نفی د توحید په لور لومړنی ګام دئ، ترڅو پوري چي طاغوت نفی نه کړې او ترې منکر نشې تر هغې پوري تا د توحید اساسي او لومړنی شرط ندئ پوره کړی. د طاغوت نفی او ترې انکار یعنی دا چي د منازعاتو د حل و فصل او تحاکم لپاره هغه ته رجوع ونکړې، حکمونه ئې د منلو وړ ونه ګڼې او معیارونه ئې د پلی کولو وړ، نه له هغه نه طمعه وکړې، نه ئې اصولو او قوانینو ته تسلیم شې او نه ئې پرېکړو او فیصلو ته غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنبېږدي. که تا له طاغوت نه انکار نه وي کړی او پر الله د ايمان له دعوا سره سره هغه ته د تحاکم لپاره رجوع کوې، نو په دې صورت کي پر يوه خدای ستا د ايمان دعوی دروغجنه ده او د الله په وړاندي هيڅ ارزښت نه لري. قرآن کريم په دې هکله داسي غوڅه فيصله کړې ده:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا*

النساء: ٦٠

آيا هغه کسان دي ونه ليدل چي گمان کوي هم ئې پرهغه څه ايمان راوړی چي پر تا نازل شوی او هم پر هغه چي له تانه مخکي نازل شوی، خو په عين وخت کي غواړي د تحاکم لپاره طاغوت ته رجوع وکړي، پداسي حال کي چي پر طاغوت د کفر امر ورته شوی او شيطان غواړي چي هغوی په لويه بې لارۍ سره بې لاري کړي.

بل ځای فرمايي :

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا*

النساء: ٦٥

نو نه، ستا په رب قسم چي تر هغه پوري ئې ايمان ندئ راوړی "مؤمنان نشي بلل کېدی او د ايمان ادعا ئې نشي قبلېدی" ترڅو چي تا په خپلو شخړو کي حکم ونه نيسي او بيا ستا د پرېکړي په هکله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپلو زړونو کي هيڅ حرج احساس نه کړي او په بشپړه توگه تسليم نشي.

متأسفانه ځيني کسان د توحيد په اړه د خپل ناقص فهم او انتباه له امله گمان کوي چي شرك يوازي دا دئ چي څوك د مړه بت په وړاندي د بندگۍ سرټيټ کړي او له هغه نه مرسته وغواړي، دا ډله پدې کي څه اشکال نه گوري چي د ژوندی بت په پښو کي ولوېږي او د طاغوت په وړاندي د بندگۍ او تسليمۍ سرپه ځمکه کېږدي!! د قبرونو طواف شرك بولي خو د قصرونو په طواف کي اشکال نه ويني او هغه له خپل توحيد سره په ټکر او تصادم کي نه گڼي!! هغوی پدې نه پوهېږي چي ژوندی بت بايد له مړه او بې حسه بت نه مخکي نفی شي، دا نده ورته معلومه چي د ده يوازنی معبود ، الله جل شأنه د دې لپاره کعبه "د الله کور" د طواف يوازنې ځای گرځولی چي د قصرونو د طواف مخه ونيولی شي او پدې خاطر ئې جومات د دعا او عبادت ځای گرځولی چي تا د انسانانو د دړی له ټکولو او بل دربار ته د سوال او دعا لپاره له تلو نه بې نيازه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توحید--- توحید او شرك

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن د الله تعالی په هکله څه وايي؟

الله تعالی په قرآنکریم کي د هغه ذات په حیث معرفي شوی چي هم د ټولو عالمونو خالق او پیدا کوونکی دئ او هم ئې رب او پالونکی، ټول کاینات د هغه ملك دئ او هغه ئې ټولواك، د کائناتو په گوټ گوټ او لوېشت لوېشت کي د ده حکم نافذ دئ او ذره ذره ئې د ده حکم ته تابع او خاضع، هر څه یوازي د ده په اراده پیداکېږي اود ده تر مراقبت لاندي وده کوي، کمال ته رسېږي او له مخکي نه ورته ټاکل شوې خاصې نتیجې ورکوي، یوه تشه ډکوي، یو ضرورت او اړتیا رفع کوي او بالآخره په زوال او نیستی محکومېږي او خپل ځای نوي، ځوان، تازه او پیاوړي توکي ته پرېږدي، دا هر بدلون او تحول دالله په حکم او تصرف، د همغه له لوري د اېښودل شوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضوابطو، سننو او د ټاکل شوو مقدراتو او اندازې مطابق ترسره کېږي. هغه د رزق او روزي مالك، د مرگ او ژوند خالق، د عزت او ذلت واکدار دئ، عزت ته رسېدل او په ذلت اخته کېدل د همغه په حکم او د همده د ثابتو سننو په اساس ترسره کېږي. الله د دې عالم خالق: پیداکوونکي دئ او هغه ذات دئ چي پدې عالم کي د رب په حیث تصرف کوي، داسي ستایل شوی او حمید ذات چي په ذات، صفاتو او افعالو کي په ټولو کمالاتو متصف دئ، له هر عیب او نقص نه پاك او منزه دئ، د کایناتو ټوله ښکلا، حسن، کمال، جمال او ښېگڼې د ده له لوري دي او ده د عالم جزء جزء ته په ودیعت ورکړي. هغه واحد ذات دئ چي هیڅ شریك او سیال نه لري، بې مثله او بې مثاله دئ، انتهاء او ابتداء نه لري، اول دئ او آخر، فناء نه لري، هغه ظاهر دئ داسي چي د کایناتو هره برخه ئې په وجود شهادت ورکوي، باطن دئ چي د انسان په وهم او فهم کي نه ځائېږي او انسان ئې له درك او ادراك نه عاجز دئ، د کایناتو هیڅ شی ورسره مشابهت نه لري، تل پاتې ژوندی دئ، مرگ نه لري، ټول شیان ئې پیداکړي دي، د ټولو کایناتو خالق، پالونکي او رب دئ، د دې پراخ عالم اداره او تدبیر د ده په واك کي ده، هغه قیوم دئ چي یوه شېبه هم د کایناتو د ټولو امورو له ادارې او تدبیر نه نه غافل کېږي. مرگ او ژوند د ده له لوري دي او د ده په اراده ترسره کېږي، چا ته ژوند ورکوي، پیداکوي ئې، څوك وژني او بیابه ئې بېرته راژوندي کوي، هیڅ پېښه د هغه له ارادې پرته نه شي واقع کېدلی، هره لویه او وړه پېښه د هغه په اراده، اذن او تدبیر سره رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، ټول کائنات د هغه د قضاء او قدر تابع دي، د شیانو په پیدا ایښت کي او په تحولاتو او بدلونونو کي ئې خاص حکمتونه او مصلحتونه اېښي دي، هیڅ شی ئې بیهوده، عبث او بې هدفه ندی پیدا کړی، هرڅه ئې په ډېره ښه او غوره توگه پیدا کړي او هر څیز ئې د خاص هدف د تحقق لپاره په کار گمارلی. په خاص شکل او کیفیت سره د اشیاوو خلقت او پیدا ایښت د ده کار دئ، ځکه هغه خالق، بارئ او مصور دئ، د کمال صفات ئې ازلي او ابدي دي، نه څه ترې کم او نه څه وربانديي اضافه کېږي. هغه غني او بې نیازه دئ، هیچا ته محتاج او اړ ندئ، غناء ئې ذاتي صفت دئ، ټول مخلوقات فقیر او ده ته اړ دي، هرڅه په موجودیت، بقاء او دوام کي الله ته محتاج دي. هغه قدیر او توانا دئ، ټول کارونه ورته آسان دي، هر څه ئې پیدا کړي، برابر کړي، اندازه او مقدار ئې ورته ټاکلی، پیل او پای ئې ورته تعیین کړی، هر څیز ته ئې خاص مسیر ټاکلی او لارښوونه ئې ورته کړې. په هرڅه عالم دئ، نه څه له پیدا ایښت نه مخکي ترې پټ او مخفي دي او نه له پیدا ایښت نه وروسته. علم ئې په هر څه حاوي دئ، ښکاره او پټ، شاهد او غائب، ماضي او راتلونکې، هر څه ورته معلوم دي، هیڅ ترې پټ ندي، وړوکی، لوی، لېري، نږدې، رڼا او تیاره، ټول ورته ښکاره او عیان دي. هغه نه یوازي دا چي دا دنیا او کاینات ئې پیدا کړي بلکه هغه د رب په حیث د هرڅه پالنه او ساتنه کوي. هرڅه د ده په تقدیر او اراده ترسره کېږي، ټول د ده د قضاء او قدر په وړاندي تسلیم دي، اراده ئې په هر کار او هر ځای کي حاکمه او نافذه ده، هیڅ شی ئې د ارادې مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشي نيولی، هغه چي اراده ونکړي هيڅ شی نشي واقع کېدی، د بندگانو اراده د ده د ارادې تابع ده، څه چي وغواړي همغه کېږي او څه شي ته ئې چي اراده ونشي، نه شي کېدلی، د ده له ارادې او توفيق نه پرته بندگان هيڅ نشي کولی. نه څوك د هغه قضاء ردولی شي او نه څوك دا وس لري چي د هغه حکم وځنډوي. هيڅ داسي قدرت نشته چي د هغه له امر نه پورته وي او د هغه د حکم او امر مانع واقع شي، د هغه قضاء حاکمه او حکم ئې نافذ دئ، هرڅه د ده (سبحانه و تعالی) په حکم او امر تر سره کېږي. داسي هم نده چي د کايناتو د خلقت او پيدايښت، د قضاء، سننو، قدر او تقدير له ټاکلو وروسته ئې خپلي مخي ته پرېښي دي، داسي چي اوس حوادث او پېښي په خپله د حاکمو ضوابطو او سننو مطابق واقع کېږي ،نه، داسي نه ده، بلکي هره شېبه او هره پېښه د هغه په اذن او توفيق او د ثابت او تغيير نه منونکي قدر او قضاء مطابق تر سره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توحید غوښتني

خالص او له شرك نه منزه توحید څه داسي مبرمي غوښتني لري چي باید د موحد په اعتقادي او عملي شخصیت کي راڅرګندي شي، که دا غوښتني پوره نشي نو دا یا توحید نه دئ او یا ناقص او شرك لړلی توحید دئ. قرآنکریم د توحید دا ډول غوښتني په مفصله توګه بیاني کړې دي، چي مونږ ئې په لاندي څو عنوانونو کي خلاصه کوو:

ستاینه:

موحد باید پدې باور وي چي الله تعالی په ذات، صفاتو او افعالو کي د کمال په ټولو صفاتو متصف او له هر عیب او نقص نه منزه دئ. موحد ټول موجودات د خپل رب د صفاتو او افعالو مظهر ګڼي او پدې عقیده وي چي هیڅ څه بیهوده او عبث ندی پیدا شوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې خور عالم کې نه څه خلا او تشه شته، نه څه کموالی او زیاتوالی، نه داسې کوم څه پاتې دئ چې کموالی ئې احساس شي او نه داسې څه چې اضافي او غیرضروري وګڼل شي، هرڅه پوره او په خپله اندازه پیدا شوي. موحد دې عالم ته د توحید له منظار نه ګوري او هر څه ئې ورته ښایسته او بشپړ برېښي او هیڅ عیب پکې نه ګوري او که ئې کوم عیب تر سترګو شي نو دا یا د خپل لنډ او محدود فکر او نظر عیب ګڼي او یا ئې د خپلې نامناسبې معاملې او ناسمو کړو محصول عیب. تل د خدای ستاینه کوي، په هر حالت او هر صورت کې، د دې خور عالم په غېږ کې هره ښکلا، کمال او جمال دې د همدې ښکلا، کمال او جمال د خالق ستاینې ته هڅوي، د هر بدلون او تحول تر شا حکمتونه او مصلحتونه ګوري، که له کوم نعمت نه برخمن شي هغه د خپل مهربانه او منعم خدای ورکړه او عنایت ګڼي او که له کوم نقمت، کړاو او ستونزې سره مخ شي هغه د خپلو کړو عادلانه بدله او جزا بولي.

لمانځنه

حقیقي موحد یوازې د یوه خدای عبادت کوي، بل هیڅ شی او هیڅوك د لمانځنې وړنه بولي او له الله نه پرته د هیچا په وړاندې د اطاعت او بندګۍ سر نه ټیټوي. د خدای عبادت او لمانځنه نه یوازې د الله په وړاندې د بنده مسئولیت او پر بندګانو د الله حق شمېري بلکه عبادت د معنوي ارتقاء، روحي تسکین، قلبي ډاډ، آزادۍ او سرلوړۍ راز او عامل شمېري، د الله بندګي د نورو له بندګۍ نه ورته دآزادۍ درس ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم د لمانځني لپاره د"عبادت" اصطلاح غوره کړې، مسلمان مکلف دئ چي هره ورځ په پنځګونو لمونځونو کي په دې صيغې سره تعهد او تړون وکړي "اياكَ نَعبُدُ: یوازي ستا عبادت کوو"

عبادت د عبد له کلمې نه مشتق دئ،او عبد(بنده) هغه چا ته ویل کېږي چي لاندي خصوصیات او ځانګړتیاوي لري :

- عبد یعنی هغه چي د خپل ځان مالك نه دئ، ځان او نفس ئې د بادار امانت دئ، مکلف دئ چي له خپل توان، قدرت او استعداد نه د خپل بادار د حکم مطابق کار واخلي.
- کوم مال، پانګه، وسایل او امکانات چي په خپل واك کي ئې لري هغه ټول د ده د بادار امانت دئ، دا حق نه لري چي لدې امانتونو نه د خپلي خوښي او غوښتني مطابق ګټه واخلي.
- هیڅ کار په خپل سر او خپله خوښه نه کوي، په هرڅه کي د خپل بادار حکم او امر ته انتظار کوي.
- دوستي او دښمني ئې له خپلو تمایلاتو او احساساتو نه نه وي راولاړه شوې، نه شخصي دوست لری او نه شخصی دښمن، د خپل بادار دوست ئې دوست وي او دښمن ئې دښمن.
- له ټولو هڅو، هلو ځلو او کوششونو نه ئې هدف دا وي چي د خپل بادار رضا او خوښي ترلاسه کړي، په هر کار کي ئې هاند دا وي چي دې هدف ته ورسېږي او خپل آقا راضی کړي، لدینه په کلکه ډډه کوي چي د خپل نفس د ارضاء لپاره خپل بادار ناراضه کړي.

څوك چي د یوازني خدای د عبادت ژمنه کوي هغه په حقیقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له خدای سره په دغو ټولو مفاهیمو ژمنه او تعهد کوي، د خدای عبادت همدا ټول مفاهیم احتوا کوي.

قرآنکریم، "عبادت" او "استعانت" د توحید د ماڼۍ دوه اساسي ستني او ارکان ګڼي او په دې ټینګار کوي چي له الله تعالی پرته نه بل څوك د عبادت وړ دی او نه د استعانت وړ، نه به د بل لمانځنه کوئ او نه به له بل نه مرسته غواړئ، لکه څرنګه چي باید یوازي د یوه الله لمانځنه وشي همداسي باید یوازي له یوه خدای نه مرسته وغوښتی شي. نه ګورې چي مسلمانان پدې مکلف شوي چي په هر لمانځه کي باید په مکرره توګه له خپل خدای سره عهد وکړي او هرځل دا ژمنه تجدیدکړي چي: خدایه! یوازي ستا عبادت کوو او یوازي له تا مرسته غواړو "اِيَاكَ نَعْبُدُ وَاِيَاكَ نَسْتَعِيْن" د استعانت او عبادت پدې عهد او ژمنه کي داسي حصر او تأکید راغلی چي له الله تعالی نه پرته له بل هرچا نه مرسته غوښتل او د بل چا عبادت کول په بشپړه توګه نفی کوي. قرآنکریم فرمايي:

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّه إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِه فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّه إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ * النور: ۱۱۷

او څوك چي له الله سره بل معبود ونیسي، پداسي حال کي چي پدې باندي هیڅ دلیل هم نه لري، حساب ئې له خپل رب سره دئ، بیشکه چي دا کافره ډله به کله هم بریالۍ او کامیابه نشي.

هیله من یم د دې آیت په وړاندي لږ توقف وکړئ او الفاظ او مفاهیم ئې په غور او دقت له نظره تېرکړئ، په دې مبارك آیت کي ویل شوي: هر څوك چي د الله تعالی په څنګ کي بل چا ته، بل دربار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پناه ځای ته د سوال او احتیاج لاس اوږد کړي او مرسته ترې وغواړي، په حقیقت کي ئې همدا مرجع خپل اله او د خدای شریك گرځولې، دا پداسي حال کي چي د دې غلط تصور او انگېرني لپاره هیڅ دلیل او برهان نه لري، په همدې خاطئ تصور سره چي گمان کوې: "د خدای تر څنگ بل داسي معبود او اله هم شته چي د دعا په قبلولو کي ورسره شریك دئ" هغه د کافرانو په ډله کي شامل شوی او له فلاح او بریا نه محروم شوی.

قرآن کریم په استعانت کي شرك او توحید په څو جالبو او ښکلیو مثالونو کي په ډېر ښایسته انداز کي ترسیم کړي، هلته چي فرمایي:

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ: العنکبوت: ٦٥

بیا کله چي په کښتۍ کي سپاره شي نو الله ته پداسي حال کي سوال او دعا کوي چي دین ئې ورته سوچه او خالص کړی وي، خوکله ئې چي د وچي په لوري وژغورو نو ناڅاپه شرك کوونکي شي.

یعنی کله چي انسان په کښتۍ کي سپور شي او دا وویني چي د نجات له ټولو وسایلو او امکاناتو سره ئې رابطه شلېدلې، په خپلي شا او خوا کي هیڅ داسي څه نه گوري چي زړه ورپوري وتړي، تکیه وربانديي وکړي او مرسته ترې وغواړي او له ټولو ئې امید قطع شي، نو پدې حالت کي یوازي د خدای لوري ته مخه کړي، مرسته ترې غواړي او مستقیماً او نېغ په نېغه هغه ته رجوع کوي، همدې حالت ته قرآنکریم په دین کي اخلاص ویلی دئ، یعني انسان هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت په خپل دين كي مخلص دئ او هغه وخت ئې ايمان له شرك نه پاك او منزه دئ چي په كښتۍ كي د سپور انسان په ځېر يوازي يوه خداى ته ئې مخه وي او يوازي هغه ته پناه يوسي؛ خو ګورو كله چي كښتۍ د بحر له څپو نه روغه ساحل ته ووځي، نو بيا د همدې انسان حالت بدل شي، هغه د څپو په منځ كي احساس ئې ورسره پاتې نشي، نور نو هغه كس نه وي چي د الله نه پرته ئې هيچا ته طمعه نه وه، له خداى نه سوى له ټولو نه ئې اميد قطع كړى وو، يوازي له يوه خداى نه ئې مرسته غوښته، اوس ئې د اميد دروازې ډېري شوې، د يوه دربار په عوض ئې ګڼو دړو ته سترګي دي، كله دا د خپل نجات عامل ګڼي او كله هغه بل، كله ئې ګمان دا وي چي د فلان مرستي وژغورلو او كله د هغه بل توجه او عنايت د خپلي ژغورني وسيله ګڼي او پدې سره خپل دين او ايمان په شرك ملوث او ككړ كړي او د شرك مرتكب شي.

همدارنګه قرآن د يونس سوري په ۲۱ ،۲۲او ۲۳ آيتونو كي فرمايي:

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلْ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ * هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمْ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الشَّاكِرِينَ * فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ * يونس: ۲۳

او کله چې خلکو ته د پېرزوينې څه خوند وروڅکو، وروسته له هغه چې کوم کړاو وررسېدلی وي، نابېره له دوی سره زمونږ د آيتونو په هکله د مکر اراده راپيدا شي. ورتهووايه: الله تعالی په مکر کې تر ټولو سريع دئ، بيشکه چې زمونږ رسولان ستاسو مکرونه ليکي، الله هغه ذات دئ چې تاسې په وچه او اوبو کې بيايي، تردې چې تاسې په کښتۍ کې وئ او کښتۍ له سورو سره يوځای د ملايم او خوندور نسيم سره وخوځي او پدې سره خوشحاله شي، خو ناڅاپه تېز باد او طوفان ورباندې راشي او له هر لوري څپې ورباندې راتاو شي او گمان وکړي چې محاصره شول، پدې وخت کې الله ته پداسې حالت کې دعا کوي" او مرسته ترې غواړي چې په خپل" ديانت کې ورته مخلص شوي وي او وايي: که دې لدې نه وژغورلو نو حتماً به شکر کوونکي بندگان وو، خو کله چې نجات ورکړو بيا د خپل تعهد خلاف په ناحقه په ځمکې کې سرکشي او بغاوت کوي. اې خلکو! په يقين سره چې ستاسې سرکشي او بغاوت ستاسې په ضرر ده " دا درکړې شوې فرصت" د دنيوی ژوند يوه متاع ده، بيا مو زمونږ لوري ته راتگ دئ او په هغه څه به مو خبر کړم چې تاسو کول.

توحيد، وېره او هيله

سوچه توحيدحکم کوي چې د انسان خوف او طمع بايد يوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له الله تعالی څخه وي، له بل هیچا نه د الله تعالی په څېر نه وېره ولري او نه طمع، موحد پدې باور لري چې د ګټې او تاوان پرېکړه الله تعالی کوي، تر څو پورې چې د هغه اراده نه وي شوې نه چا ته ګټه رسېدی شي او نه زیان، که د ټولې دنیا خلك راغونډ شي او وغواړي تا ته ګټه یا زیان ورسوي، د الله تعالی له اذن او ارادې پرته هیڅ نه شي کولی او څه چې خدای مقرر کړي له هغه نه څه کم او زیات نشي کېدی، که خدای وغواړي چې تا ته ګټه ورسېږي نو څوك د هغه مخه نشي نیولی او که د هغه له لوري تا ته د زیان فیصله وشي نو څوك به وي چې دا فیصله وځنډوي؟

قرآنکریم څه ښه فرمایي:

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا*

الاحزاب:۱۷

ووایه: هغه به څوك وي چې تاسې له الله نه وساتي که هغه ستاسو لپاره د کوم زیان اراده وکړي او یا درته د رحمت اراده وکړي؟ له الله تعالی پرته به بل یار او مددګار ونه مومي.

بل ځای کې فرمایي:

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ * المائده: ۷۶

ووایه: آیا له الله پرته د داسې څه عبادت کوئ چې نه تا سې ته د کوم زیان واك لري او نه د کومې ګټې او دا خو الله دئ چې اورېدونکی پوه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لازمه ده د دې مبارك آیت په اړه لږ دقت وکړو او د مخکینیو آیتونو په رڼا کې ئې ژور مفاهیم په غور او دقت سره تر نظر تېر کړو. دا آیت د هغه بحث پای دئ چې د المائدې سورې له ۷۲ آیت نه پیل شوی، دلته هغو کسانو ته اشاره شوې چې مسیح علیه السلام ئې د بندګۍ له مقام نه د الوهیت مقام ته اوچت کړی او د شرك مرتکب شوي، حال دا چې مسیح علیه السلام بني اسرائیلو ته ویل: د خدای جل شأنه عبادت وکړئ، هغه زما او ستاسو ټولو رب دئ، هر څوك چې له خدای سره شریك ونیسي پر هغه باندې خدای جنت حرام کړی، ځای ئې دوزخ دئ، دا ظالمه ډله هیڅ مل او ملګری نه لري. پدې پسې فرمایي: هغه کسان چې ویل ئې: خدای له دریو خدایانو نه یو دئ، دا کسان کافر شوي، له الله پرته بل معبود او اله نشته، بیا فرمایي: د مریم علیها السلام زوی مسیح علیه السلام فقط یو پیغمبر وو، داسې پیغمبر چې له ده مخکې د ده په شان ډېر پیغمبران تېرشوي؛ مور ئې نېکه او صادقه ښځه وه. د دې مبحث په پای او وروستۍ برخه کې دا ۷۶ آیت د دې بحث د خلاصې او تتمې په شکل راغلی او دا څرګندوي چې بني اسرائیل د مسیح او مریم علیهما السلام په هکله په خپلې عقیدې کې د شرك مر تکب شوي، د هغه په اړه د دوی عقیده مشرکانه ده، د دوی عبادت ئې کړی او د ګټې په جلب او د زیان په دفعه کې ئې له هغوی مرسته غوښتې، له همدې کبله قرآن کریم د دوی په هکله فرمایي: بني اسرائیلو له مسیح او مریم علیهما السلام نه د ګټې د حاصلولو او د زیان د دفع کولو په هیلې او د مرستې په غوښتلو سره د هغوی عبادت کړی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ئې خپل خدایان نیولي، پداسې حال کې چې مریم او مسیح علیهما السلام لکه د نورو په شان نه د ګټې مالکان دي، نه چاته زیان رسولی شي، نه د چا چیغې اورېدلی شي او نه د چا د کوم درد دوا ورسره شته، دا یوازې الله دئ چې د ټولو فریادونه اوري، دعاګانې قبلوي او د خپلو بندګانو له ټولو دردونو او غمونو خبر دئ.

که ته پدې باور وې چې خدای ستا د رزق او روزي مالك دئ، د هر څه خزانې له هغه سره دي، باران د هغه په اراده ورېږي، دانې او مېوې د هغه په حکم شنې کېږي، د مرګ او ژوند، عزت او ذلت، کامیابی او ناکامي، صحت او رنځ ، دا ټولې فیصلې د هغه له درباره صادرېږي ، لدې عقیدې او باور سره سره که ته له الله تعالی نه پرته له بل چا نه طمع کوې او په زړه کې له بل چا نه وېره او هیله پالې، نو آیا دا په رښتیا چې د ډېر افسوس او حیرت خبره نده!!

محبت

د توحید بله مهمه او اساسي غوښتنه له الله تعالی سره کلکه او خالصه مینه ده، داسې او دومره زیات محبت چې د بل هیڅ شي محبت ورسره د مقایسه کېدو نه وي، لازمه ده له الله تعالی سره دومره محبت ولرو چې ساری او مثال ونلري. که مونږ له الله تعالی نه پرته له بل چاسره د خدای د محبت په شان محبت ولرو په حقیقت کې د شرك مرتکب شوي یو او دا محبوب مو له الله تعالی سره شریك او سیال ګرځولی دئ، په دې هکله قرآنکریم فرمایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ...* البقره: ٦٥

ځینې کسان داسي غیرالله له خدای سره ند او سیال نیسي چي له هغوی سره د الله د محبت په څېر محبت کوي، خو مؤمنان له الله سره ډېره کلکه مینه لري،...

د انسان مینه او محبت له کوم کس یا کوم څیز سره یا د هغه څیز یا کس له ښکلا او کمال نه منشأ اخلي او همدا ښکلا او کمال ئې مینه او حیرت راپاروي او د دې باعث شي چي محبت ورسره وکړي ،او یا ئې د ده په ژوند کي اغېزه دومره ستره او رغنده وي او د ده په اړه ئې پېرزوینه، احسان او عنایت هومره وي چي د ده د میني او محبت باعث شي، د هغه احسان د ده مینه او محبت راپاروي. په کایناتو کي هیڅ داسي څه نشته چي له دې یا هغه اړخه له الله تعالی سره برابري وکړی شي، همدا وجه ده چي له الله تعالی سره محبت باید له هر بل محبت نه زیات، سوچه او لوړ وي. محبت په اصل کي د انسان د اړیکو او د انسان د حرکت د لوري او هدف د معلومولو لپاره دقیق معیار او محك دئ، په دې معیار سره دا معلومېدی شي چي د انسان معرفت د خپل رب په هکله څومره او باور ئې څنگه دئ. که د خدای په یادولو سره ئې زړه ولړزېدو، په سترگو کي ئې اوښکي ورغړېدې، په څېره کي ئې د محبت او میني نښې څرگندي شوې،که دا وشول نو ویل کېدی شي چي خپل رب ئې ښه پېژندلی، عقیده ئې پخه، باور ئې موحدانه او توحید ئې له شرك نه منزه دئ او که له خدای نه پرته د بل چا په یاد سره ئې دا حالت شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو پوه شه چي له خداى سره ئې سيال او شريك نيولى، په باورونو كي ئې شرك رخنه كړې او د توحيد ونه ئې د شرك څنجي ورسته كړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ربوبیت کي شرك

آیا الله تعالی د امورو په سمبالولو کي شریك لري؟

له قرآنکریم نه د بېلتون او غفلت په سبب د مسلمانانو په منځ کي ګڼ شمېر داسي عقاید خواره شوي چي د اسلام له اساساتو سره ټکر کوي او قرآن ئې د توحید منافي او د شرك عامل شمېري او د هغه د نفی لپاره ئې مفصل بحثونه کړي.

له دغو عقیدوي انحرافاتو نه یو هم په ربوبیت کي شرك دئ، په دې معنی چي ځوك د کایناتو په اداره او د امورو په سمبالولو کي ئې له خدای سره بل ځوك شریك وګڼي او دا عقیده ولري چي الله تعالی د کایناتو اداره او د امورو تدبیر ئې په یوازي توګه نه کوي بلکه کارونه ئې له نورو ذواتو سره وېشلی، ځیني په خپله کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني نور ئې هغوی ته سپارلی او هغوی ته ئې دا واك ورکړي چي د خپلي خوښي مطابق پکي تصرف وکړي. دا ډله خلك يا دا گمان کوي چي: الله تعالى د دنيا او عالم له پيدايښت او په هغه کي د ضوابطو له وضعه کولو نه وروسته دا مخلوقات په خپل حال پرېښي دي، امور او کارونه په خپله د الهي مقدراتو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، ټول کارونه همداسي په خپل سر د الهي سننو مطابق روان دي، الله تعالى نه هيڅ مداخله پکي کوي او نه دې ډول مداخلې ته څه ضرورت ليدل کېږي!! او يا دا گمان کوي چي: الله تعالى هم لکه د دنيوي واکمنانو په شان د خپلي پاچائې د چارو د ادارې او سمبالولو پخاطر هره برخه يوه چاته سپارلې ده او په همدې برخه کي ئې همدا کس خپل نائب او د چارو "قيم" او "متصرف" منلی دئ!! اوس که څوك پدې برخه کي له کوم مشکل سره مخ کېږي نو بايد د همدې برخي قيم، وصی او متصرف ته مراجعه وکړي، له هغه مرسته وغواړي او له دې لاری خپل مشکل حل کړي، پدې معنی چي د الله تعالى دربار ته له رجوع نه مخکي بايد دغو متصرف او قيم ذواتو ته مراجعه وشي، له دوی نه د خپلو مشکلاتو د حل غوښتنه وشي او يا له همدې لاري، د مراتبو د تسلسل مراعات سره پوړ په پوړ پورته ولاړ شي او خپل سوال د الله در بارته وړاندي کړي،دوی وايي: که د الله تعالى د پاچايي دا واکمن مأمورين، هغه چي ته ئې د امورو په تدبير او موجوداتو په اداره کي د الله نائب او وکيل شمېري که دا متصرفين ستا د مشکلاتو د حل وس او توان لري، ستا فرياد اورېدی شي او ستا دعاگاني اجابت کوی شي، نو بيا څه ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ چي د مراتبو د تسلسل له مراعات نه پرته او مستقیما د الله دربار ته د مراجعی بې باکي کوې؟!! خپل حیثیت دي وپېژنه، هغه ځای ته د تلو بې ځایه هڅه مه کوه چي نه ئې اهلیت لری او نه توان، دا خبره ومنه چي د الله تعالی دربار داسي دروازی لري چي د هر چا په وړاندي نه پرانیستل کېږې او داسي ساتونکی لری چي هرچا ته د نږدې کېدو اجازه نه ورکوی!! دې دربار ته د رسېدو لپاره وسیلې، واسطې او سفارش کوونکي ته اړتیا شته، دا واسطې او سفارش کوونکي وپېژنه، د هغوی لاس او لمن ونیسه، ترڅو د الله دربار ته لار پیدا کړې او دروازه ئې در ته پرانیستل شي، دا د الله په هکله د مشرکینو گمان وو، راشئ وگورو چي قرآن پدې هکله څه وایي:

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ * یونس: ۳

بیشکه چي ستاسي رب هغه ذات دئ چي آسمانونه او ځمکه ئې په شپږو ورځو کي پیدا کړه، بیا ئې په عرش استوا وکړه، چاری سمبالوي، هیڅ داسي شفاعت کوونکي نشته چي د ده له اذن او اجازې پرته شفاعت وکړی شي، دا ستاسي رب دئ، نو د ده عبادت وکړئ، آیا عبرت نه اخلئ.

دا مبارك آیت لاندیني مهم مطالب بیانوي:

- الله تعالی ځمکه او آسمانونه په شپږو تکویني مراحلو کي پیدا کړل.
- آسمانونه او ځمکه ئې له پیدایښت نه وروسته مهمل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلي مخي ته نده پرېښی، بلکي په هغه عرش ئې د ټولو موجوداتو د مالك، حاکم او واکدار په حیث استوا وکړه چي ځمکه آسمانونه ترې لاندي دي. د دې پراخی هستي د ټولو امورو تدبیر ئې په خپل واك او اختیار کي ساتلی دئ.

- هیڅوك د الله له اذن او اجازې پرته د هغه په وړاندي د شفاعت او سفارش توان او صلا حیت نه لري، هغه د دنیا د پاچایانو په شان ندی چي د نورو سفارش او شفاعت ته اړ وي، داسي نده چي باید بل څوك یو مظلوم ور معرفي کړي، بل څوك د چا د لیاقت او اهلیت په هکله معلومات ورکړي او د ده او بنده ترمنځ واسطه شي.
- هغه رب او پالونکی چي باید یوازي د هغه عبادت وکړې او یوازي له هغه نه مرسته وغواړې، صفات ئې دا دي: د ټولي هستي خالق، ستا او د ټولو مخلوقاتو رب او پالونکي دئ، په عرش ئې استوا کړې، د هرڅه مالك او واکدار دئ، د هستي د ټولو امورو د تدبیر اختیار ورسره دئ، ستا او هغه ترمنځ د رابطې لپاره هیڅ وسیلې، واسطې، سفارش او شفاعت کوونکي ته ضرورت او اړتیا نشته. دا درس باید درته پند وي او د هغه په رڼا کي نبغه لاره له کړې نه بېله کړې او د الله تعالی له دربار نه پرته بل دربار ته له رجوع او پناه وړلو نه ځان وساتې. قرآنکریم په بل آیت کي په دې هکله فرمایي:

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ *

يونس: ٣١

ووايه: څوك له آسمان او ځمكي نه تاسي ته روزي دركوي؟ او څوك ستاسي د غوږونو او سترگو مالك دئ؟ او څوك ژوندی له مړه نه او مړی له ژوندي نه راوباسي؟ او څوك چاری سمبالوي؟ دوی به حتماً وايي: چي الله، نو ورته ووايه: آيا نه وېرېږئ، ځانونه نه ساتئ؟

په دې مبارك آيت کي دا اساسي مطالب زمونږ مخي ته ايښودل شوي:

- دا خو يوازي الله دئ چي د رزق او روزي انتظام ئې په واك کي دئ ،که له آسمانه باران راووېرېږي، که د لمر وړانگې پرځمکه لگېږي او له ځمکي نه مېوې او دانې راټوکېږي او که ځمکه ستاسي لپاره په خپله غېږ کي د څښلو اوبه ساتي او پدې ترتيب سره ستاسي د روزۍ اسباب او وسايل برابروي، ووايي داسي کوم څوك شته چي پدې کارونو کي له الله تعالی سره شريك وي؟
- ستاسي د غوږونو او سترگو اصلي او حقيقي مالك څوك دئ؟ دا نعمتونه چا درکړي او دا د چاپه ارادې سره ستاسي په خدمت کي دي او تاسي ته لار ښيي؟ که خدای اراده وکړي چي دا سترگي او غوږونه درنه واخلي، آيا داسي څوك شته چي دا شيان بېرته درکړی شي؟
- آيا له الله تعالی نه پرته په دې ټولو موجوداتو کي داسي څوك شته چي له مړي نه ژوندی او له ژوندي نه مړی راوباسي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرگ او ژوند فيصله څوك كوي؟ د چا په حكم سره مړه خاوره په دانو او مېوو بدلېږي او بيا د انسان او حيوان په بدن کي ژوندی نطفه ترې جوړېږي؟

- پدې پراخ كاينات کي چي په هره برخه کي ئې حركت، خوځښت او د كمال په لور هاند او تحرك دئ، هرې خوا ته ئې نظم او نسق، ښكلا او ښايست دئ، هرڅيز له نيست نه هست كېږي، بيا وده مومي د كمال په لور درومي او كله چي د كمال او ودې يوه ثابت حد ته ورسېږي نو د زوال مرحله يې پيل شي او په مرگ محكوم شي، پناه شي او ځای ئې بل ته خوشی شي. څوك دي چي دا ټول امور اداره او تنظيموي؟ آيا له دينه پرته چي ووايو او اعتراف وکړو چي د دې هستی د ټولو امورو تدبير د الله تعالی په لاس کي دئ، آيا له دې اعتراف نه پرته بله چاره لرو؟ قرآنكريم څه ښه فرمايي:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ * الروم: ٤٠

خدای هغه ذات دئ چي تاسي ئې پيدا کړی، بيا ئې تاسي ته روزي درکړه، بيا تاسي وژني، بيا مو بېرته راژوندي كوي، آيا ستاسي له شريكانو نه داسي څوك شته چي له دې كارونو نه كوم يو وكړی شي؟! پاكي ده الله لره او هغه لوړ دئ له هغه څه نه چي دوی ئې ورسره شريك گرځوي.

يعني ستاسي په پيدايښت کي، ستاسي په رزق او روزي کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستاسو په مرگ او ژوند کي هیڅوك له خدای سره شریك نه دي، الله تعالی له دي عیب نه پاك او لدینه لوړ دئ چي په دي کارونو کي څوك د ځان شریك ونیسي. قرآنکریم په یوه بل آیت کي لکه څرنگه چي خلقت په الله تعالی پوري مختصوی او د ماسوی الله اشتراك پکي له بنیاده نفی کوي همداراز د امورو تدبیر او انتظام هم په الله پوري مختص شمېري او پدې کار کي هم د بل چا شراکت نفی کوي، فرمايي:

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ * الاعراف: ٥٤

ببشکه چي ستاسي رب هغه الله دئ چي ځمکه او آسمانونه ئې په شپږو ورځو (شپږوتکویني مراحلو)کي پیدا کړي، بیا ئې په عرش استواء وکړه، د شپې پرده په ورځي غوړوی، "یوه بله" په ډېره چټکۍ سره لټوي، لمر، سپوږمۍ او ستوري د هغه حکم ته تابع دي، یوه شه چي پیدا ایښت او امر ده لره مختص دئ، د عالمونو رب او پالونکي بابرکته دئ.

قرآنکریم په خلقت او امر کي د ماسوی الله یعني له الله نه پرته د بل هرچا هر راز ونډه نفی کوي او فرمايي:

يَأَيُّهَا النَّاس ضرب مَثَلٌ فَاستَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ من دُونِ اللَّهِ لَن يخْلُقُوا ذُبَاباً وَ لَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَ إِن يَسلُبهُمُ الذُّبَاب شيْئاً لا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَستَنقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطالب وَ الْمَطلُوب* مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ * الحج: ٧٣-٧٤

اې خلکو! يو مثال راوړل کېږي، ورته غوږ شئ: بيشکه څوك چي تاسي له الله پرته خپلي مرستې ته رابولي، يو مچ هم نشي پيدا کولى او که دا مچ څه ترې وتښتوي نه ئې شي ترې ژغورلى، طالب او مطلوب دواړه بې وسه شول، د الله تعالى قدر ئې لکه څنګه چي له ده سره ښايي ندى پېژندلى، بيشکه چي الله زورور عزتمند دئ.

يعني له الله تعالى نه پرته چي تاسي له بل هر څه او هرکس نه مرسته وغواړئ، که دا په آسمان کي وي او که په ځمکه کي، انسان وي که پربښته، ژوندى وي که مړ، يو هم نشي کولى يوه وړه او حقيره حشره پيدا کړي او که دا حشره څه ترې وتښتوي نو د هغه د ژغورني توان هم نه لري، نه څه شى پيدا کولى شي او نه ئې ژغورلى شي، په دې معامله کي طالب او مطلوب دواړه کمزوري او بې وسه دي، مطلوب کمزورى او بې وسه دئ ځکه چي نه د کوم څيز د خلقت او پيدا کولو توان لري او نه پر نورو د حکمرانۍ او واکمنۍ قدرت ورسره شته او طالب ځکه کمزورى او ضعيف دئ چي پداسي يوى بې وسه او کمزورى متکاء ئې تکيه وکړه او مرسته يې ترې وغوښتله چي د هيڅ څه واك او توان نه لري.

د قرآنکريم لومړنى درس، د دې الهي کتاب په لومړنى آيت کي پدې ټکي ټينګار کوي چي:

الحمدلله رب العالمين: ټولي ستايني هغه الله لره دي چي د عالميانو رب او پالونکى دئ"

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني دا کاینات داسي رب او پالونکی لري چي د هرڅه پالنه کوي، د هستي د هرې برخي ساتنه او د چارو سمبالول ئې په واك کي دي او په ټولو امورو کي د رب په حیث تصرف کوي. د خدای د ربوبیت نفی یا **تعطیل** او دا اعتقاد چي الله تعالی د مخلوقاتو له پیدا کولو وروسته د امورو اداره او د چارو سمبالول ئې په کایناتو حاکمو ضوابطو او سننو ته پرېښې، همداراز په ربوبیت کي شرك یعني دا باور چي د کایناتو د امورو په اداره کي خدای شریك لري، دا دواړه (د ربوبیت نفی او په ربوبیت کي شرك) د قرآنکریم له بنیادی او اساسي مفاهیمو سره ټکر او تناقض لري. نه پوهېږو هغه کسان چي د دې ډول شرك مرتکب کېږي، د قرآن هغه په سلګونو آیتونه څنګه توجیه کوی چي د ربوبیت په توحید دلالت کوي او په پوره صراحت او قاطعیت سره په دې خبری ټینګار کوی چي یوازي الله تعالی د ټولو امورو متصرف او پالونکی‌دی؟! دا ډله د دې آیتونو په هکله څه وایي:

وَلِلَّه عَاقِبَةُ الْأُمُور الحج: ٤١

د ټولو امورو پایله الله لره ده

وَإِلَى اللَّه تُرْجَعُ الْأُمُورُ * البقره: ٢١٠

ټول کارونه د الله په لوري ګرځول کېږي

أَلا إِلى اللَّه تَصيرُ الأُمُورُ* الشوری: ٥٣

پام چي ټول کارونه د خدای لور ته ورګرځي

قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كلَّهُ للَّه آل عمران: ١٥٤

ووایه چي بیشکه کارونه ټول الله لره دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پداسي حال کي چي قرآنکريم رسول الله عليه السلام ته فرمايي چي ته د هيڅ شي واك او اختيار نه لرې، دا په خداى پوري اړه لري چي د چا توبه قبلوى او چا ته عذاب ورکوي، دا يوازي د خداى کار دئ، نه په تا پوري اړه لري او نه بل چا پوري، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په هکله چي حکم دا وي نو د نورو عادي خلکو په هکله به حکم څه وي؟

الله تعالى خپل رسول صلى الله عليه وسلم ته فرمايي:

لَيْس لَك مِنَ الأَمْرِ شيْءٌ أَوْ يَتُوب عَلَيهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظلِمُونَ* آل عمران:۱۲۸

د دې کار هيڅ څه په تا پوري اړه نه لري، يا به ئې توبه قبلوي او يا به ئې د دې لپاره تعذيبوي چي ظالمان دي.

قرآنکريم په ربوبيت کي د شرك د نفى او ترديد لپاره پدې قاطع دليل او حجت استدلال کوي چي که په ځمکه او آسمان کي له يوه خداى نه پرته نور خدايان وى نو حتماً به د ځمکي او آسمان ټولى چارى مختل او هر څه به تباه شوي وو، دا ځکه چي په هغه صورت کي به هر خداى له خپلي خوښي سره سم د دې عالم اداره غوښتله، د آراوو اختلاف، په اجراءاتو او تصرفاتو کي د ارادو تعدد به حتماً په ټکر او تصادم منتج کېده او دا به په کائناتو کي د لويي تباهي سبب جوړيده. په هستي او کايناتو کي دا حاکم نظم او نسق پدې دلالت کوي چي د مخلوقاتو د امورو د تدبير واك او اختيار له يوه ذات سره دئ.

لَوْ كانَ فِيهِمَا ءَالِهَةٌ إِلا اللَّهُ لَفَسدَتَا فَسبْحَنَ اللَّهِ رَب الْعَرْشِ عَمَّا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَصِفُونَ * الانبياء: ۲۲

که په آسمان او ځمکي کي له الله پرته نور خدایان وی؛ دواړه حتماً تباه کېدل، نو د دوی له ستایلو نه د عرش پالونکي الله لره پاکي ده.

د قرآنکريم ترټولو ستر او مبارك آيت (آيت الکرسي) پدې رابطه فرمايي چي الله تعالی د ټولو موجوداتو د امورو مدبر او قيوم دئ، د هرڅه قوام لده نه دئ، يوه لحظه هم د کايناتو له اداري څخه نه غافل کېږي، د ځمکي او آسمان د هرڅه مالك دئ، هيڅوك ئې په وړاندي له اجازې پرته د سفارش او شفاعت توان نه لري، په پټو او ښکارو شيانو عالم دئ، د نورو علم هم د ده ورکړه ده، د ده په حکم او اذن سره له څه خبرېدی او په څه پوهېدی شي، د هغه د اقتدار کرسۍ پر آسمانونو او ځمکي احتواء کړې ده، ټول شيان ترې لاندي دي، د دې ارت عالم ساتنه او تنظيم د هغه د ستړيا سبب نه کېږي. فرمايي:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ * البقرة: ۲۵۵

الله هغه ذات دئ چي له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندی قيوم ذات، نه خوب ورباندي راځي او نه پرموښی، څه چي په آسمانونو کي دي او څه چي په ځمکي کي دي، ټول هغه لره دي، دا به څوك وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ده له اجازې پرته د ده په وړاندې سفارش او شفاعت وکړې
شي، په هر هغه څه پوهېږي چې د دوی مخی ته دي یا ئې شاته دي او
دوی د ده له علم څخه يوازې په دومره څه احاطه کولی شي چې دی
ئې وغواړي، د قدرت او واکمنۍ کرسۍ ئې پر آسمانونو او ځمکې
حاوي ده او د دوی دواړو ساتنه ئې نه ستومانه کوي او هغه لوړ ستر
ذات دئ.

قرآنکريم د ربوبيت د جزئي او کلي تعطيل د نفی او د دې
مفهوم د اثبات لپاره چې خدای په دايمي او دوامداره توګه له يوی
شېبې غفلت نه پرته د عالم امور اداره او سمبالوي او همدا راز د دې
مطلب د اثبات لپاره چې ټول مخلوقات د خپلو اړتياوو د پوره کولو
لپاره الله ته رجوع کوي او هغه ئې اړتياوې پوره کوي، فرمايي:

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ *

الرحمن: ٢٩

څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي ټول ده ته سوال کوي ، دی هره
شېبه په يوه کار کې دئ.

دا او په لسګونو نور آيتونه د دې لپاره کافي دي چې ووايو:
هرڅوک چې د هستي د چارو په اداره او تدبير کې له خدای سره
شريك ونيسي، هغه په حقيقت کې قرآنکريم تکذيب کړی، د شرك
مرتکب شوي او د توحيد له دايرې او د موحدينو له ډلې نه وتلی
دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم غيب

آيا علم غيب خاص الله تعالى لره دئ؟

د اسلام له مهمو اعتقادي مسائلو نه يو هم غيب او علم غيب دئ. قرآنكريم موجودات په دوو برخو وېشلي:

- مشهود (ښكاره) هغه څه چي لمس او ليدى شي.
- غيب (له نظر نه پټ) هغه څه چي نه ليدى شي او نه لمس كېدى شي. هر هغه څه چي انسان ئې نشي ليدى او په حواسو ئې نشي درك كولى، هغه د غيب په شمار كي راځي.

قرآنكريم علم غيب يعني د پټو شيانو علم په الله تعالى پوري خاص شمېري او په ډېر تأكيد سره فرمايي چي له الله تعالى نه پرته بل هيڅوك علم غيب نه لري. لاندنيو آيتونو ته توجه وكړئ:

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُون* النمل: ٦٥

ووایه: په غیب له الله تعالی پرته د آسمانونو او ځمکي هیڅ څه نه پوهېږي او پدې هم نه پوهېږي چي څه وخت به بیا راژوندي کړی شي.

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * الجن: ٢٦

په غیب پوه خدای چي هیڅوك په خپل غیب نه خبروي.

فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ *

یونس: ٢٠

نو ووایه: غیب خو یوازي الله لره دئ، نو انتظار وکړئ چي زه هم ستاسو په څنګ کي له منتظرینو څخه یم.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ * الانعام: ٥٩

او له ده سره د غیب (د خزانو) کلیاني دي چي له ده نه پرته هیڅوك وربانديي نه پوهېږي، په وچه او بحر کي چي څه شته په ټولو پوهېږي، هیڅ پاڼه نه راپریوځي مګر دی وربانديي پوهېږي او نه د ځمکي په تیارو کي کومه دانه او نه کوم لوند او وچ داسي څه شته چي په څرګند کتاب کي دي نه وي.

دې آیتونو علم غیب په پوره تأکید سره په الله تعالی پوري مختص کړی او د ځمکي او آسمان له نورو ټولو موجوداتو نه ئې نفی کړی، له ملایکو نه، له انسانانو، مړو او ژوندیو نه او له هرڅه او هرچا نه ئې علم غیب نفی کړی، په دې هکله د دې آیتونو الفاظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره واضح او څرګند دي چي د هیڅ شك او شبهې مجال نه پرېږدي. د دې آیتونو په رڼا کي په پوره ډاډ او قاطعیت سره ویلی شو: هرچا چي له الله تعالی نه پرته د بل چا لپاره د علم غیب ادعا وکړه او دا ئې وویل چي له الله پرته بل څوك هم علم غیب درلودی شي، هغه په حقیقت کي د الله تعالی کتاب تکذیب کړی.

قرآنکریم په لاندیني آیت کي څو داسي شیان په ګوته کوي چي علم ئې یوازي له الله سره دئ، هلته چي فرمایي:

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ * لقمان: ٣٤

بیشکه چي د قیامت علم له الله سره دئ، هغه باران وروي او په هغه څه علم لري چي د میندو په رحم کي وي، هیڅوك پدې نه پوهېږي چي سبا به څه کوي، هیڅوك پدې نه پوهېږي چي چیرته به مري، بیشکه چي خدای ښه پوه باخبره ذات دئ.

په دې آیت کي د لاندنیو شیانو علم تر الله تعالی پوري مختص شوی:

الف- د قیامت وخت: قرآنکریم په متعددو آیتونو کي دا مطلب بیان او روښانه کړی چي له الله تعالی نه پرته هیڅوك د قیامت د راتلو له وخت نه ندي خبر.

ب - د باران د اورېدو وخت او ځای. پدې هکله باید دوه ټکي په پام کي ولرو:

د باران په هکله د انسان وړاندوینه په حدس او ګمان ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، د حدس (گمان) او علم ترمنځ ژور توپیر باید هیر نه کړو، گمان ته علم ونه وایو، په هر حدس او گمان کي گڼ شمېر احتمالات وي؛ خو علم احتمالات یوې خوا ته پرېږدي او قاطع فیصله صادروي، په علم کي متعددو احتمالاتو ته ځای نه وي. کله چي مونږ د پرمختللو وسایلو په واسطه د بادونو سرعت او استقامت او د وریځو حالت او کیفیت معلوموو او بیا په همدې اساس او د دغه معلومات په رڼا کي وایو چي په فلاني وخت او فلاني ځای کي د باران اورېدو احتمال شته، دا وړاندوی‌نه که هرڅومره دقیقه وي، د حدس او گمان له دایرې نشي وتی، انسان نشي کولی ټول هغه عوامل چي د وریځو په جوړېدو، حرکت او د باران، ږلی یا واورې په اورېدو کي لږ یا زیات ونډه او اغېز لري درك او په دقیقه توگه ئې وپېژني او بیا د هغه په رڼا کي سل په سلو کي علمي وړاندوی‌نه وکړي. هغه وړاندوی‌نه چي په هغې کي د یوې ثانیې ۱/۱۰۰۰، یا د یوه ملیمتر ۱/۱۰۰۰ د اشتباه احتمال ولري دا په حدس او گمان ولاړه ده او نه ښایي هغه ته علم ووایو، ځکه په علم کي د اشتباه هیڅ احتمال نه وي.

همدا وریځ چي په خاص سرعت سره د خاص استقامت او سمت په لور روانه ده او هغه سره وږمه چي د باران سبب کېږي، په څو کیلومترۍ کي ورته انتظار باسي، دا احتمال شته چي له یوه بل استقامت نه دیوه تېز باد په لگیدو سره خپله لاره بدله کړي او په بله خوا لاړه شي، د همدې ډول احتمالاتو د شته والي له امله د انسان وړاندویني ته علم نشو ویلی، خو الله تعالی عالم الغیب دئ او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عواملو پوره علم لري.

ج - الله تعالی پدې پوره علم لري چې په رحم کې څه دي، پدې عالم دئ چې دا د مور په ګېډه کې نوی جوړ شوی ماشوم نېکمرغه دئ که بدمرغه، ښکلی دئ که بدرنګه، ذکي دئ که غبي، هلك دئ که نجلۍ...الله پدې علم لري؛ خو انسان نه شي کولی د مور په ګېډه کې د ماشوم د ټولو مواصفاتو په هکله علم ولري. دا چې اوس د اشعې په واسطه او په هغو پرمختللو وسایلو چې د رحم د بل لوري جدار ښکاره کوي، د نطفې د تأنیث او تذکیر حالت معلومېدی شي، دا باید د پورته ذکر شوي آیت منافي ونه بلل شي. پدې وسایلو سره په رحم کې د ماشوم په حالت خبرېدل داسې دي لکه چې د یوه دیوال شا ته د نصب شوې ویدیویي کامرې په واسطه هغه کسان ووینې چې د دېوال شاته ولاړ دي، ته ئې په خپلو سترګو نشي لیدلی خو دوی د همدې کامرې په واسطه وګورې او بیا ووایې چې هلته فلانی او فلانی ولاړ دي، آیا دیته علم غیب ویلی شو؟ هیڅکله نه، همدا راز که د یوه قوي دوربین پذریعه څو کیلومتره لرې چې هلته سترګې کار نه کوي، ته یو څوك په آس سپور ووینې، بیا خپلو ملګرو ته ووایې چې اوس به فلانی زمونږ خواته راشي، آیا دا علم غیب دئ؟ نه، هیڅکله نه، علم غیب دا دئ چې ته بې له وسایلو او ذریعو او بې له دې چې په حواسو ئې درك کړې په پټو شیانو پوه او خبر شې.

د - انسان په دقیقه توګه پدې نه پوهېږي چې سبا به څه کوي، سبا غایب دئ او څه چې سبا راتلونکي دي هغه له انسان نه پټ دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته په ملیونونو احتمالات شته، هیڅوك نه شي كولی په دقیقه توګه په دې پوه شي چې سبا به په څه حالت كې وي او څه به كوي؟ ستا تصمیم صرف یو احتمال كېدی شي، له ډېرو او بې شمېره احتمالاتو نه یو احتمال، كولی شې ګمان وكړې، ممكنه ده ګمان او تخمین دې واقعیت ته ډېر نږدې وي، خو دانشې كولی په سبا پېښېدونكو حوادثو او هغه څه چې سبا ئې كوې علم ولرې.

ه - هیڅوك پدې نه پوهېږي چې چیرته به مري، څه وخت به د مرګ قاصد ورته راځي او په كوم ځای او كوم حالت كې به د روح امانت خپل مالك ته سپاري.

قرآنكریم په پوره تأكید سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته فرمایي چې خلكو ته په ښكاره ډول ووایه چې ته علم غیب نه لرې، یوازې زېری وركوونكی او وېروونكی یې، د الهي وحی امین او د الهي پیغام داسي وړونكي چې بېله كمښت او زیادت نه ئې خلكو ته رسوي، قرآنكریم دا هم بیانوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خلكو ته اعلان كړی چي كه هغه له جنت، دوزخ، ملائكو، جنیاتو، قیامت او نورو پټو امورو څخه خبري كوي او پدې هكله معلومات وركوي، نو تاسي دا ګمان ونكړئ چي هغه علم غیب لري، څه چي وایي هغه وحی ده نه د ده شخصي علم او پوهه.

قرآنكریم په دې هكله فرمایي :

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِي السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤمِنُونَ * الاعراف:۱۸۸

ووایه: د خپل ځان لپاره د ګټې او زیان مالك نه یم، مګر هغه څه چې خدای ئې وغواړي، که په غیب پوهېدلی نو د ځان لپاره به مې ډېره ګټه ترلاسه کوله او هیڅ تاوان به نه رارسېدو، زه د مؤمنانو ډلی ته د یوه انذار کوونکی او زېری ورکوونکی نه پرته بل څه نه یم.

دا آیت شریف مونږ ته په ډېره دقیقه توګه لارښوونه کوي او یو حساس او دقیق معیار په اختیار کي راکوي او وائی: علم غیب د ګټې د ټولو مواردو د لاس ته راوړو او د تاوان له ټولو مواردو نه د ځان ژغورني وسیله ده، څوك چې علم غیب ولري هغه ته له هیڅ پېښې تاوان نه رسېږي، له هیڅ څه نه صدمه نه ګوري، د هیڅ دښمن په وړاندي ماتې نه خوري، په خپل ژوندكي له هیڅ خنډ او مانع سره نه مخ کېږي، په هرعمل کي بریالی وي، ځکه پوهېږي چې د ضرر او زیان موارد کوم دي، له هغو نه ځان ساتي، په دې پوهېږي چې د ګټې او منفعت عوامل او موارد کوم دئ، ټول خپلوي او کار ترې اخلي، له هغه خوړو نه ډډه کوي چې صحت ته ئې ضررلري، د خپل هر درد دوا پېژني، نو پدې اساس نه ناروغه کېږي، نه ئې دښمن دا فرصت موندلی شي چې پر ده غالب شي، ځکه هغه ته د غلبې عوامل او لاري چاري معلومې وي او ټول د ځان په ګټه په کار اچوي، دښمن نشي کولی هغه زنداني کړي، له وطن نه ئې وشړي، وئې وژني، د خلکو له ملاتړ نه ئې محروم او کمزوری کړي، دا ځکه چې هغه مخکي له مخکي نه د دښمن له تصمیم نه خبرېږي او لازم تدابیر نیسي، په جګړه کي بری د هغه چا وي چې د مقابل لوري له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقشې، اهدافو، وسایلو او تاکتیك نه خبر وي، د کمزورۍ نقطې ئې ورته معلومې وي. رنځ هم د رنځ له عواملو نه د ناخبرۍ له امله پیدا کېږي، زیان او ضرر هم هغه وخت چا ته رسېږي چې د زیان عوامل او اسباب ونه پېژني. که پیغمبرانو علیهم السلام او نورو لویو شخصیتونو علم غیب درلودی نو زندان ته به نه اچول کېدل، په شهادت به نه رسول کېدل، ماتی به ئې نه خوړله، له وطن نه به نه شړل کېدل، ملګري به ئې د دښمن په لاس نه وژل کېدل او نه به تعذیبیدل، له مشکلاتو او کړاوونو سره د هغوی مخامخ کېدل پدې دلا لت کوي چې هغوی علم غیب نه لري. قرآنکریم د الله رسول صلی الله علیه وسلم ته امر کوي چې خلکو ته ووایي چې علم غیب نه لري:

قُل لا أَقُولُ لَكُمْ عندی خَزَائنُ اللَّه وَ لا أَعْلَمُ الْغَيْب وَ لا أَقُولُ لَكُمْ إِنى مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلا مَا يُوحَى إِلَىَّ * الانعام: ۵۰

ووایه : زه نه درته وایم چې د الله خزانې له ما سره دي او نه په غیب پوهېږم او نه دا درته وایم چې زه پرښته یم، زه یوازې د هغه څه پیروي کوم چې راته وحی کېږي.

ما ته ووایاست: پداسې حال کې چې په هر څه پوه خدای چې عالم الغیب والشهاده دئ، په تأکید او مکرره توګه د قرآنکریم په متعددو آیتونو کې په څرګنده توګه وایي چې له الله نه پرته هیڅوك علم غیب نه لري، له ده نه پرته نه په آسمان کې څوك علم غیب لري او نه په ځمکه کې، الله خپل پیغمبر ته امر کوي چې د خلکو ابهام او تشویش رفع کړي او دا ورته اعلان کړي چې علم غیب نه لري، هغه یوازې پیغمبر دئ، هغه څه وایي چې ورته وحی شوې. اوس لدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

صراحت سره سره كه څوك راشي او د الله او رسول صلی الله علیه وسلم د قول مغایره او مخالفه ادعا وكړي او ووایي چي علم غیب لري او یا دا هڅه وكړي چي د بل چا لپاره علم غیب ثابت كړي، آیا دا ادعا دروغجنه او بې بنسټه نه ده؟ آیا دا د الله او د ده د رسول د قول د تكذیب هڅه نده؟

په قرآنكریم كي دوه آیتونه داسي دي چي یو شمېر كسان استدلال وربانديكوي او له الله تعالی نه پرته د نورو لپاره ئې د علم غیب د اثبات د دلیل په توګه وړاندي كوي، لومړی ئې د آل عمران ۱۷۹ آیت او دوهم ئې د الجن د سوري ۲۲ آیت دئ. نوموړي آیتونه دا دي:

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ * آل عمران: ۱۷۹

الله تعالی داسي ندی چي مؤمنان به د پاك او ناپاك له بېلولو نه پرته همداسي ستاسو په موجوده حالت كي پرېږدي او الله داسي هم نه دئ چي تاسی له غیب نه خبر كړي، لكن خدای له پیغمبرانو نه چي څوك وغواړي هغه غوره كوي، نو په خدای او په پیغمبرانو ئې ایمان راوړئ، كه مو ایمان راووړ او تقوی مو غوره كړه نو ستاسي لپاره ستر اجر دئ.

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا * لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسلَتِ رَبِّهِمْ وَ أَحَاطَ بِمَا لَدَيهِمْ وَ أَحْصى كلَّ شيْءٍ عَدَدًا * الجن: ٢٦-٢٨

په غیب پوه خدای، چې له خپل غیب نه هیڅوك نه خبروي، مګر هغه رسول او استازی چې په خپله ئې غوره کړي وي چې د هغه مخې او شاته څارونکي لېږي، ترڅو پدې پوه شي چې د خپل رب پیغامونه ئې رسولي دي، پداسې حال کې چې د دوی په هر څه ئې احاطه کړې ده او هرڅه ئې په دقیق شمېرلو سره شمېرلي.

پدې مبارکو آیتونو د غیرالله لپاره د علم غیب د اثبات په خاطر استدلال ډېر بې بنسټه، بې محتوی او غیرعلمي استدلال دي، څوك چې ګمان کوی په دې آیتونو کې پیغمران له عدم علم غیب نه مستثنی شوي سخته اشتباه کوي، د دې باطلې مدعا لپاره پدې آیتونو استدلال لویه غلطي ده، دوی په حقیقت کې نه پدې آیتونوکې دقت کړی او نه ئې لدینه مخکې او وروسته آیتونو ته توجه کړیده او نه ئې د قرآنکریم هغه ټول آیتونه په نظرکې نیولي چې په پوره صراحت او قاطعیت سره علم غیب تر الله پوری محدود او مختص بولي او له الله تعالی نه پرته له هر څه نه که په ځمکه کې دي که په آسمانونو کې علم غیب نفی کوي. د دې ډلې استناد هغه کسانو ته ورته دئ چې په قرآنکریم کې د خپلې نظریې د اثبات لپا ره دلایل لټوي، خو کله چې د خپل قول د ثبوت لپاره صریح او څرګند دلیل ونه مومي نو بیا کوشش کوي په قرآنکریم کې داسې الفاظ او کلمات ومومي چې لده سره د مدعا په اثبات کې مرسته کولی شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د دې پرځای چې خپل افکار له قرآن نه واخلي او قرآنکریم د خپلو افکارو لپاره محك او معیار وټاکي برعکس هڅه کوي خپل افکار پرقرآنکریم تحمیل کړي، دوی د خپلو نظریاتو د اثبات لپاره آیتونه توجیه او تأویلوي!! پر قرآنکریم د ایمان غوښتنه خو دا ده چې د هر آیت په وړاندې (آمنا و اسلمنا) ووایو، په پوره خلوص ورته تابع شو، هر هغه فکر او ذهنیت لرې واچوو چې له قرآن سره توپیر او مغایرت لري او خپل افکار د قرآن په رڼا کې تصحیح او سم کړو، نه داسې چې قرآنکریم د خپلو نظریاتو او افکارو په ګټه تأویل کړو.

هغه کسان چې ګمان کوي د جن د سورې په **۲۷** آیت کې استثناء د الله تعالی د غوره شوو پیغمبرانو علیهم السلام لپاره علم غیب ثابتوي، دا کسان د څو لویو اشتباهاتو مرتکب شوي:

دوی له دې آیت نه مخکې **۲۵** او **۲۶** آیتونو ته توجه نده کړې، هغه چې فرمایي :

قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا * عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا *

ووایه: نه پوهېږم آیا هغه څه چې له تاسو سره ئې وعده شوې ده، نږدې ده او که رب مې کومه نښه ورته ټاکلې ده، هغه رب مې چې په غیب پوه دی او هیڅوك په خپل غیب نه خبروي.

پدې آیتونوکې رسول صلی الله علیه وسلم ته امرکېږي چې ووایي: زه علم غیب نه لرم، نه پوهېږم چې ستاسې په هکله الهي وعده کله سرته رسېږي، یوازې زمارب په غیب عالم دئ او هیچا ته په غیب د پوهېدو مجال نه ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی دیته ندي متوجه چي پدې آیت کي استثناء پیغمبرانو علیهم السلام ته نه بلکه د وحی راوړونکي پرښتې ته متوجه ده، په ۲۷ آیت کي له رسول نه مراد د وحی راوړونکي پرښته ده چي مخکي او وروسته ئې نورې ساتونکي پرښتې هم لېږل کېږي، ترڅو د وحی پیغام په پوره توګه له کمښت او زیادت او ځنډ او تأخیر نه پرته په خپل وخت پیغمبر ته ورسوي. دوی دي ته متوجه ندي چي دا مبارکه سوره له پیل نه تر پای پوري په دې تأکید کوي چي له الله نه پرته بل څوك علم غیب نه لري. دوی پدې نه پوهېږي چي علم غیب او د وحی پذریعه د غیب په هکله اطلاع او معلومات یو له بل سره توپیر لري، د غیب په هکله یوازي د وحی پواسطه اطلاع موندلی شو او د وحی پذریعه له غیب نه اطلاع او خبرېدل علم غیب ندی!! خدای په ځمکه او آسمان کي هیچا ته علم غیب ندی ورکړی، خو پیغمبران علیهم السلام ئې د وحی پذریعه له یو شمېر غیبي امورو نه خبر کړي او الله تعالی په خپلو کتابونو کي داسي غیبي امور بیان کړیدي چي انسان ئې په مستقیمه توګه له ادراك نه عاجز دئ. الهي کتابونو ته له مراجعي نه وروسته هرڅوك له ډېرو غیبي امورو نه خبرېدلی شي، جنت، دوزخ، پرښتې، پیریان، روح، برزخ، قیامت او داسي نور ټول غیبي امور دي چي مونږ د قرآنکریم له لاري پدې شیانو خبر شوي یو. متأسفانه دا ډله پدې غلطۍ کي لویدلی چي د وحی په ذریعه له غیب نه اطلاع ته علم غیب وایي او له غیبي امورو نه اخبار او اطلاع له علم غیب سره خلط کوي.

همداراز هغه کسان چي د آل عمران د سورې د ۱۲۹ آیت د ې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخي "وَلَكِنَّ اللّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِه مَنْ يَشَاءُ" په هکله دا تصور لري چي دلته ځيني پيغمبران له عدم علم غيب نه مستثنی شوي، پدې استثناء استدلال کوي او پيغمبرانو عليهم السلام ته د علم غيب ثابتولو هڅه کوي، پدې کار سره دوی د څو اشتباهاتو مرتکب شوي: د دې آيت د بحث اصلي موضوع ته ئې پام ندی کړی، د آيت له وروستۍ برخي نه داسي انتباه اخلي چي د همدې آيت له لومړنۍ برخي سره هيڅ اړخ نه لګوي، د آيت پيل داسي دئ:

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ:

الله تعالی داسي ندی چي مؤمنان به ستاسو پدې موجوده حالت کي پرېږدي، تر څو ناپاك له پاك نه بېل کړي.

يعني د خدای سنت دا ندی چي مؤمنان د ښه او بد، پاك او ناپاك ترمنځ له توپير، تمييز او بېلتون نه پرته همداسي ګډ او مختلط پرېږدي. حتماً به داسي حالت راولي چي دا دواړه ډلي سره بېلې شي، بيا فرمايي:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ

او خدای داسي ندی چي تاسي پرغيب خبر کړي.

يعني د ښه او بد، پاك او ناپاك ترمنځ د تفکيك او بېلتون طريقه دا نده چي تاسي له غيب نه خبرکړي او د علم غيب له لاري پدې پوه شئ او دا درك کړئ چي څوك خبيث او څوك طيب دئ. پدې پسې متصل فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ:

خو الله تعالی له خپلو پیغمبرانو نه چي څوك وغواړي هغه غوره کوي، نو په خدای او پیغمبرانو ئې ایمان راوړئ، که ایمان مو راووړ او تقوی مووکړه نو ستاسي لپاره لوی اجر دئ.

یعني د پاك او ناپاك، خالص او ناخالص، مخلص او نامخلص ترمنځ تفکیك او بېلتون د پیغمبرانو د غوره کولو او خلکو ته د هغوی د لېږلو له لاري ترسره کېږي،د پیغمبرانو علیهم السلام په بعثت سره خلك په دوو ډلو وېشل کېږي او پاك له ناپاك نه بېلېږي. پر خدای او رسولانو باندي په ایمان، د هغوی په اطاعت او په تقوی سره د پاکانو په ډله کي شاملېږی او لوی اجر مو په برخه کېږي.

پدې آیت کي به یوازي هغه چا ته څه ابهام او اغماض ښکاري چي د رنځور زړه خاوند وي او هغه ته له کږې زاویې گوري. عجیبه ده دا کسان د دې پرځای چي دا آیت د خپلو کږو او باطلو افکارو د تصحیح او سمون لپاره خپل لارښود ونیسي او ووایي چي خدای هیچا ته علم غیب نه دی ورکړی، برعکس تصور کوي چي پدې آیت کي د یو شمېر پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د علم غیب د اثبات دلیل وجود لري !!

دوی متوجه ندي چي پدې ډول تعبیر سره هر مخاطب ته دا انتباه ورکوي چي گویا په قرآنکریم کي تناقض شته، ځیني آیتونه ئې په صراحت او قاطعیت سره اعلانوي چي له الله تعالی پرته هیڅوك علم غیب نه لري؛ خو په ځینو نورو آیتونو کي داسي نښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليدل کېږي چي مخاطب ته دا انتباه القاء کوي چي له الله تعالی نه علاوه نور هم علم غيب لرلي شي!! حقيقت دا دئ چي الهی کلام لدې عيب نه پاك او منزه دئ، نه يوازي هيڅ تناقض پکي نشته بلکه آيتونه ئې ټول په خپل منځ کي يو د بل موئيد ، همغږي او يو د بل شرح او تفسير. هرڅوك چي له کوم آيت نه داسي تعبير او انتباه واخلي چي له بل آيت سره تناقض او ټکر ولري هغه غلط شويدی او په قرآنکريم کي ئې د تناقض پيدا کولو غلطي کړي ده.

قرآنکريم د متعددو کيسو له لاري هم دا حقيقت په ګوته کوي چي پيغمبران عليهم السلام علم غيب نه لري:

د ابراهيم عليه السلام په هکله فرمايي: يوه ډله پرښتې د ښايسته ځوانانو په شکل کي د هغه کور ته راځي، هغه هرکلی ورته وايي، ځی يو خوسی ورته حلالوي، په غوړيو کي ئې وريتوي او هغه د دوی مخي ته ږدي، ناڅاپه متوجه کېږي چي ميلمانه ئې ډوډۍ ته لاس نه وروړي، د وېرې احساس کوي، وايې هسي نه چي ميلمانه ئې د دښمنۍ قصد ولري، ځکه خو ډوډۍ نه خوري، هغه وخت معمول دا وو چي څوك به د دښمنۍ په نيت د چا کور ته ورغی نو د هغه پر دسترخوان به ئې ډوډۍ نه خوړله. پرښتو چي هغه پريشانه وليد نو ورته وئې ويل: مونږ ستا د رب له لوري رالېږل شوي يو، ترڅو د اسحاق او ورپسې د يعقوب زېری درکړو، ابراهيم عليه السلام تعجب کوي او ميرمن ئې په حيرانتيا سره پوښتنه کوي چي دا څنګه کېدی شي چي مونږ د اولاد خاوند شو، پداسي حال کي چي زه بوډۍ او خاوند مي بوډا؟ ملايکو ورته وويل: آيا د الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ته حیران یی او شك کوی؟! ابراهیم علیه السلام له خپل هغه اوچت معنوی مقام سره سره لدې نه عاجز وو چې کورته راغلې پرښتې وپېژني او لدینه هم خبر ندی چې الله تعالی ورته زامن، اسحاق او یعقوب ورکوي او پدې هم نه پوهېږي چې دا پرښتې په ځمکه کې څه مأموریت لري، پوښتنه ترې کوي: ستاسي مأموریت څه دئ؟ پرښتې ورته وايي: مونږ راغلي یو دا لاندي کلی چې اوسېدونکي ئې ظالمان دي په بل مخ واړوو. ابراهیم علیه السلام ورته وايي: هلته خو لوط علیه السلام هم اوسېږي!! هغه کلی څنګه ورانوی چې لوط علیه السلام غوندي غوره شخصیت پکې اوسېږي؟ پرښتې وايي: مونږ د کلی اوسېدونکي پېژنو، لوط علیه السلام او اهل ته ئې نجات ورکوو، پرته له میرمني نه ئې، میرمن به ئې له نورو سره وروسته پاتې کېږي او له هغوی سره به یوځای هلاکېږي.

قرآنکریم د یعقوب علیه السلام په هکله فرمايي: زامنو ئې اراده وکړه چې خپل ورور یوسف علیه السلام له مخي نه ایسته کړي او په څاه کې ئې واچوي. خپل پلار ته راغلل او وئې ویل: پلاره! د یوسف په هکله ولې پرمونږ باور نه کوې؟ پداسي حال کې چې مونږ د هغه خیر غواړو، سبا هغه له مونږ سره دښتې ته ولېږه ترڅو ساعت تېري او لوبې وکړي، یعقوب علیه السلام نه پوهېږي چې زامن ئې د یوسف علیه السلام په هکله بدنیت لري، هغه ورسره لېږي، ماښام چې بېرته کور ته راګرځي، پلار ته وايي: مونږ مسابقه درلوده، سیالي مو کوله، یوسف مو د خپل سامان خوا ته پرېښی وو، لیوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغی او هغه ئې وخوړ، دا ئې په وینو رنګ جامې، یعقوب علیه السلام لدې نه خبر نه وو او علم ئې نه درلود چي په ګران زوی ئې څه تېر شوي، له ډېره غمه ئې سترګي ړندې شوې او ترهغه د یوسف علیه السلام له حاله خبر نه شو چي زامنو ئې له مصر نه د ده خبر راووړ.

له لوط علیه السلام نه حکایت کوي چي همدغه د ابراهیم علیه السلام خوا ته راغلې پرښتي په اصل کي د ده د دعا په اساس او د ده د مرستې لپاره لېږل شوې وې، خو کله چي د ده خوا ته راغي دی نه پوهېږي چي دا ملایکي دي او د ده مرستي ته راغلی دي، برعکس د دوی په راتګ سره سخت غمجن شو، دومره چي زړه ئې تنګ شو او وئې ویل: ای کاش کوم پیاوړی ملاتړ او مرستندوی مي درلودای چي د دې مفسد او بدکار قوم د هجوم په وړاندي مي له خپلو میلمنو دفاع کړې وی!! لوط علیه السلام هغه وخت پدې پوه شو چي دا خو ملائکي دي نه ځلمیان چي پرښتو په خپله ځان ورمعرفي کړ او ورته وئي ویل مونږ پرښتې یو، ستا مرستي ته راغلي یو او مأموریت مو د دې ظالم قوم دا کلی نسکورول دي.

د زکریا علیه السلام کیسه داسي کوي چي الله تعالی ئې دعا قبوله کړه، یوه پرښته ئې د زوی د زېږي لپاره ورولېږله، زکریا علیه السلام لمونځ کاوو چي پرښتې زېری ورکړ، ده په ځواب کي ورته وویل: اې خدایه! ما ته به څنګه زوی راکوې، زه خو زوړ یم او میرمن مي شنډه ده؟! د دې نښه به څه وي؟ ورته وویل شول: نښه ئې دا ده چي د زوی د تولد په ورځو کي به درې ورځي خبري ونشې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم د خوب کیسه کوي، خوب ئې ولید چي مسجدحرام ته داخل شوی او عمره ادا کوي، د همدې خوب په اساس له یو زر څلور سوه کسانو سره د مکې په لور روان شو، حدیبیه ته چي ورسېد له خنډ سره مخ شو، قریشو ئې مخه ونیوله، مکې ته د ده او د یارانو له ننوتو او د مناسکو ترسره کولو نه ئې مخنیوی وکړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم ناچار ودرېد، له عمرې نه منصرف شو، هملته ئې د قربانۍ څاروي ذبح کړل او ټول له احرام نه ووتل او له قریشو سره د یوه تړون په اساس بېرته مدینې ته ستون شو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خوب یو کال وروسته تحقق وموند، دا جریان پدې دلالت کوي چي نه رسول الله صلی الله علیه وسلم علم غیب درلود او نه ئې یارانو رضي الله عنهم، ان تردې چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل خوب د تحقق له وخت نه هم خبر نه وو.

قرآن فرمائی چي پیغمبر علیه السلام حتی له دې خبر نشو چي یوه ډله پیریان د ده خوا ته راغلل، د ده تلاوت ئې واورېدو، په قرآن ئې ایمان راوړ، خپل قوم ته ولاړل او هغوی ته ئې وویل چي مونږ عجیب قرآن واورېدو، هغوی ئې د الله عبادت ته راوبلل، که له الله تعالی نه پرته بل چا علم غیب درلودای نو رسول الله صلی الله علیه وسلم باید پدې پوه شوی وی چي پیریانو د ده تلاوت واورېد، ترې متأثره شول، ایمان ئې وربادندي راوړ، باید هغه پدې خبر شوی وی، خو داسي نه وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم لدې جریان نه څه موده وروسته د وحی په واسطه خبرېږي او مونږ هم لدې حادثې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه د وحی په واسطه خبر شوي یو ، دا پېښه داسي وه چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د طائف له سفر نه ډېر غمجن او ناامیده راستون شو ، مکي ته نږدې وادي نخله ته چي راورسېد هلته ئې د قرآنکریم تلاوت کاوو ، دا تلاوت پیریانو وارويد ، ترې متأثره شول، په محمد صلی الله علیه وسلم او قرآنکریم ئې ایمان راووړ، رسول صلی الله علیه وسلم دغه وخت پدې نه وو خبر چي پیریانو د ده تلاوت اورېدلی او ایمان ئې وربادندي راوړی، څه موده وروسته قرآنکریم نازل شو او دی ئې له دې پېښي نه خبر کړ. هغه علم چي د وحی په واسطه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړل شویدی اوس د قرآنکریم په متن کي زمونږ ټولو په اختیار کي دي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ډول علم ته باید علم غیب ونه ویل شي.

بخاري روایت کوي چي عائشي رضي الله عنها وویل:

مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّه عَلَيْه وَسَلَّمَ رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ وَهُوَ يَقُولُ (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) (وَ مَا كانَ لبَشرٍ أَن يُكلِّمَهُ اللَّهُ إلا وَحْياً أَوْ من وَرَاء حجَاب أَوْ يُرْسلَ رَسولاً فَيُوحىَ بإذْنه مَا يَشاءُ) وَمَنْ حَدَّثَكَ أَنَّهُ يَعْلَمُ الْغَيْبَ فَقَدْ كَذَبَ وَهُوَ يَقُولُ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ *

که چا درته وویل چي محمد صلی الله علیه وسلم خپل رب لیدلی دئ نو پوه شه چي دا شخص دروغ وایي، ځکه الله تعالی فرمایي: "سترگی ئې نشي لیدلی"، "او هیڅ انسان لره نه ښایي چي الله ورسره تکلم وکړي مگر په وحي سره، یا د حجاب له شا نه او یا کومه فرشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولېږي نو هغه د الله په حکم هغه څه ورته وحي کړي چي غوښتي ئې وي" او که چا درته وويل چي هغه علم غيب لري، نو دا هم دروغ وايي ځکه الله تعالی فرمايي : له الله پرته هيڅوك علم غيب نه لري.

د يوه بل اولوالعزمه پيغمبر نوح عليه السلام کيسه بيانوي او وايي: له نوح سره ئې ميرمني او زوی ملګرتيا ونکړه او په کښتۍ کي ورسره سپاره نشول، وروسته پاتې او په طوفان کي غرق شول، نوح عليه السلام د داسي پېښې انتظار نه درلود، د الله تعالی له وعدې نه ئې انتباه دا وه چي ټوله کورنۍ به ئې ژغورل کېږي، د طوفان په وخت کي ئې خپل زوی ته بلنه ورکړه؛ خو هغه د ده خبره ونه منله، په کښتۍ کي له سپرېدو ئې ډډه وکړه، دوی په خبرو کي وو چي د طوفان څپې ئې ترمنځ حايل شوې. کله چي کښتۍ پرغره تم شوه، نوح عليه السلام خپل رب ته دعا وکړه او وئې ويل: لويه ربه ! زما زوی خو زما له اهل څخه دئ او ستا وعده هم رښتونې ده، نو د هغه ډوبيدل يعني څه!! خدای ورته وفرمايل: زوی دې ستا له اهل څخه ندی، هغه ناصالح وو، تا لدينه په خپلي پناه کي ساتم چي له جاهلانو څخه وې.

ووائې چي دا جريان په څه دلالت کوي؟ آيا پدې چي نوح عليه السلام علم غيب درلود او که پدې چي هغه پدې نه پوهېدو چي زوی ئې د ده له اهل څخه ندی او غرق به شي؟! دا او ديته ورته ډېر داسي مثالونه شته چي په قرآنکريم کي د دې لپاره راغلي چي د هغوکسانو لپاره د ابهام او تشويش هيڅ مجال پاتې نشي چي د قرآنکريم د صريحو آيتونو سره سره ئې پدې اړه قناعت نه وي حاصل شوی چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له الله پرته بل څوك د غيب علم نه لري، لا ئې هم پدې هکله په زړه او دماغ کي ځه توهم او شبه پاتې وي. دا ډله خلك له ماسوى الله نه د علم غيب د نفى په هکله په لسگونو قرآني آيتونه له نظره غورځوي او د علم غيب په رابطه داسي تصور لري چي د قرآن له روح سره ټکر کوي.

ځيني کسان وايي چي له موسى عليه السلام سره د خضر عليه السلام د سفر او ملگرتيا کيسه او د سليمان عليه السلام له درباريانو نه د هغه کس کيسه چي په کتاب ئې علم درلود او د سبا د ملکي تخت ئې د سترگو په رپ کي د سليمان عليه السلام مخي ته کيښود، دا کيسې دا ښيي چي يوازي تر الله تعالى پوري د علم غيب منحصرولو او محدودولو ادعا درسته نده، د دوى په ځواب کي بايد ووايو:

- د سليمان عليه السلام په کيسه کي د دوى د تصور خلاف داسي قاطع دلايل شته چي له الله تعالى نه پرته له بل هرچا نه علم غيب نفى کوي. په همدې کيسه کي دا په ډاگه شوى چي سليمان عليه السلام پدې علم نه درلود چي د سبا په نوم کوم ملك شته او يوه ښځه ورباندي حکومت کوي،اوسېدونکي ئې مشرکان دي او لمر ته سجده کوي او ملکه ئې لوى تخت لري، دا معلومات يو مرغه (هدهد) ورکوي، که سليمان عليه السلام علم غيب نه لري نو څنگه امکان لري چي د ده يو امتي دې علم غيب ولري؟!
- په الهي کتاب د يوه پوه انسان دا خبره او دا عمل ولې علم غيب شمېرئ؟ قرآن خو دا ندي ويلي چي ده علم غيب درلود، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کومه ځایه دا خبره کوئ !؟

- په کوم اساس د کیسې له یوی برخي نه داسي تعبیر او انتباه اخلئ چي سل په سلو کي له نورو برخو سره تناقض لري؟!
- څه اشکال لري که د قرآنکریم له صریحو آیتونو سره متناقض او مخالف تصور او تعبیر پرېږدئ او دا ومنئ چي دا سړی مستجاب الدعوات وو، دعا ئې وکړه او خدای ئې دعا قبوله کړه او د سترگو په رپ کي د ملکي تخت د سلیمان علیه السلام مخي ته کینښودی شو.

همدارنگه له موسی علیه السلام سره د هغه کس ملگرتیا چي په ځینو روایاتو کي ئې نوم خضر ښودل شوی، د دې کیسې په هکله هم باید دې ډلي ته ووایو: قرآنکریم دا څرگندوی چي د دې کیسې هدف دا دئ چي موسی علیه السلام ته دا وښیي او ورته ثابته کړي چي له هر پوه نه پورته بل پوه شته، "وفوق کل ذی علم علیم" نه ښایي په خپل محدود علم غره شو او خپل علم مکمل او د علم پای او انتهاء وگڼو.

- پدې کیسه کي هیڅ داسي دلیل نشته چي د خضر علیه السلام لپاره علم غیب ترینه ثابت شي، قرآن ندي ویلي چي خضر علیه السلام په غیب پوهېدو، نه پوهېږو دوی دا انتباه له کومه ځایه اخیستی ده؟!
- د ظالم او غاصب پاچا په هکله د هغه علم، د هغه ځوان له نېك عمله مور او پلار نه د ده خبرتیا او تر نړېدونکي دیوال لاندي د هغو یتیمانو خزانه چي صالح مور پلار ئې له لاسه ورکړي وو، دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات ولې په علم غیب حمل شي؟ دا ولې د هغه د پوهې او بصیرت نښه ونه شمېرو، لکه څرنگه چي قرآن فرمایي: وَفَوقَ كُلِ ذِي عِلمٍ عَلِيمٌ

له هغه پوه او عالم سړي سره د موسی علیه السلام د ملگرتیا په کیسه کي څو په زړه پوري او د زیاتې توجه وړ ټکي زمونږ مخي ته ایښودل شوي:

• موسی علیه السلام چي د پنځو اولوالعزمه پیغمبرانو څخه دئ له خپل پوه او عالم ملگري نه داسي څهویني چي د ده لپاره د توجیه او منلو وړ ندي، په ظاهر کي داسي بد او قبیح ورته ښکاري چي په وړاندي ئې چوپ نشي پاتې کېدی، فوراً اعتراض کوي. که څه هم ژمنه ئې کړې وه چي ترڅو پوري ده خبر نه وي ورکړی او مسئله ئې نه وي ورته بیان کړې، تر هغې پوري به د هیڅ کار په اړه پوښتنه نه کوي، خو گورو چي موسی علیه السلام هرځل خپل تعهد هیروي، سکوت ماتوي او له خپل ملگری نه سوال کوي، اعتراض ورباندي کوي او ورته وایي: دا څه عجیب کار!! دا څومره ناوړه عمل!! او ملگری ئې هرځل ورته وایي: تا ته مي ویلي وو چي زما ملگرتیا نه شي کولی، زما پرکارونو صبرنه شې کولی، ځکه چي په راز ئې نه پوهېږې، د کارونو له اسرارو نه بې خبري د دې سبب کېږي چي بې صبره شې. دا کار درې ځله تکرارېږي، بالآخره موسی علیه السلام اعتراف کوي چي لدې شخص سره د ملگرتیا توان نه لري او د هغه د عجیبو کارونو په وړاندي صبرنه شي کولی. که موسی علیه السلام علم غیب لرلی نو داسي به نه کېدل، نه به ئې په خپل ملگري

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراض کاوو او نه به ئې له ملگرتیا نه پاتې شوی وی، که موسی علیه السلام چې له اولوالعزم رسولانو څخه دئ، علم غیب نه لري نو بل به څوك وي چې د علم غیب خاوند وي؟!

- موسی علیه السلام پدې اعتراض وکړ چې د مسکینانو کښتۍ ولې تخریب شي او ولې له سفر نه پاتې شي، خو لدینه خبر نه وو چې څو قدمه وړاندي دې کښتۍ او مالکانو ته ئې خطر متوجه دئ، هلته د یوه ظالم پاچا پلویانو کمین نیولی، هره کښتۍ چې مومي غصبوي ئې! د موسی علیه السلام ملگری پدې خبر وو، د دې لپاره چې دا کښتۍ او غریب مالکان ئې له خطر سره مخ نه شي یو تدبیر ئې وسنجاوو، کښتۍ ئې سوری کړه، ترڅو له سفر نه پاتې شي، دا کار چې د موسی علیه السلام لپاره د توجیه وړ نه وو په حقیقت کي د کښتۍ د مالکانو لپاره لوی خدمت وو او په همدې کي د موسی علیه السلام لپاره یو لوی درس پروت وو او هغه دا چې یو چا ته د ډېري گټي لپاره لږ ضرر رسول د ستاینې وړ دئ نه د اعتراض وړ.
- په دوهم ځل ئې هم د خپل پوه او عالم ملگري په کړو صبر ونشوی کړی، بیائې اعتراض وکړ چې دا ځوان دې ولې بې موجبه په قتل ورساوو؟! لدینه خبر نه وو چې دا ځوان یو شریر، سخت زړی، فاسد او کافر انسان دئ، مور او پلار ئې مسلمانان دي او د ده خطر دومره لوی شوی چې کورنۍ ئې تهدیدوي، دا په اصطلاح یو فاسد غړی دئ، جراحي ته ضرورت لري، د دې فاسد او خطرناك غړي قطع کول په واقع کي لدې مؤمني کورنۍ سره مرسته ده. د موسی پوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم ملګري دې مؤمني کورنۍ ته لوی خدمت وکړ، د يوه شرير انسان له شره ئې وژغورله او موسی علیه السلام ته ئې دا درس وروښود چې: په سالم بدن کې د فاسد غړي جراحي ممانعت نه لري ، له سالم بدن نه د هغه غړي قطع کول ضروري دي چې د اصلاح او جوړېدو امکان ئې نه وي. که اسلامي ټولني ته د يوه شرير او فاسد انسان له خوا ګواښ او تهديد متوجه شي او تر خطر لاندي راشي چې له تصفيې او منځه وړلو پرته بله چاره ونلري، نو د دا ډول غړي له منځه وړل د اعتراض نه بلکه توجيه وړ عمل دئ.

• دريم ځل ئې پدې اعتراض وکړ چې ولې له هغه بخيل قوم سره د کاږه ديوال په جوړولو او له غورځيدلو نه مخنيوی کې مرسته کوي، له داسي قوم سره ولې مرسته کوي چې دومره بخيل او بې احساسه دئ چې اړ او مجبور انسان ته يوه مړی ډوډۍ هم نه ورکوي او ولې ئې دې خلکو ته مفت او مجاني کار وکړ؟ موسی علیه السلام د خپل ملګري پدې عمل انتقاد وکړ، ځکه هغه پدې نه وو خبر چې تردې ديوال لاندي د هغو دوو يتيمانو خزانه ده چې له مؤمنو والدينو نه په ميراث ورته پاتې ده، د موسی علیه السلام ملګری په خپل دې مفت او بې مزده کار سره هغو يتيمانو ته غټ خدمت وکړ او په عين وخت کې ئې موسی علیه السلام ته دا لارښودنه وکړه چې انسان ته نه ښايي تل بالمثله معامله وکړي، مناسبه نده چې د ټولني د اکثريت بدکړه او ناسمه معامله تا له کمزوري اقليت سره له ښېګي نه منع کړي.

عجيبه ده؛ هغه کسان چې زړونه ئې بيمار دي، لدې ښوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له پندونو نه ډکي کیسې نه سرچپه او غلطه انتباه اخلي او د داسي یوه تصور د اثبات لپاره پرې استدلال کوي چي په حقیقت کي دا کیسه د هغه د تردید او نفی لپاره راغلي. دوی هڅه کوي لدې کیسې نه د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د علم غیب د اثبات لپاره د دلیل په توگه کار واخلي، پداسي حال کي چي دا کیسه په واقع کي د موسی علیه السلام نه د علم غیب نفی کوي.

پدې هم باید ځان پوه کړو چي د عیسی علیه السلام د هغه غیب ویلو معنی او مفهوم څه دئ چي قرآنکریم ترې یادونه کړي ده؟ قرآن د آل عمران سورې په ۴۹ آیت کي له عیسی علیه السلام نه داسي حکایت کوي:

وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ * آل عمران: ٤٩

له هغه څه نه چي تاسي ئې خورئ او له هغه څه نه چي په کورونو کي ئې ذخیره کوئ، تاسو خبروم، پدې کي ستاسي لپاره نښه ده که باور لرئ.

پدې اړه باید لاندیني ټکي په پام کي ونیول شي:

- پیغمبران علیهم السلام د ژوند په ډېرو برخو کي خاصې ځانگړتیاوې لري او نه ښایي عادي خلك په هغوی باندي قیاس کړو او په دوی پوري مختص او خاص حکم نورو ته هم وغزوو.
- د پیغبرانو علیهم السلام معجزې باید عامې ونه بلل شي او باید نورو ته د معجزو د اثبات هڅه ونشي.
- هغه څه چي پیغمبرانو علیهم السلام ته د وحی له لاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

القاءکېږي باید د هغوی له ذاتي علم سره خلط نه کړی شي او وحی باید د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د علم غیب په معنی ونه نیولی شي.

- د عیسی علیه السلام معجزې لکه د مړیو ژوندي کول، له خټې د جوړ شوي مرغه په بدن کي روح پوکل، له مور نه ړوند پیدا شوي او پیس ته شفا او نور، دا د هغه خاصې معجزې دي چي عمومیت ئې صحیح ندی.
- دا ډول پېښې باید د نورو آیتونو په رڼا کي تفسیر او تشریح کړو او نه ښایي داسي تعبیر ترې واخلو چي د قرآن له نورو صریحو آیتونو سره تصادم کوي.

د الانعام سورې پنځوسم آیت دا بیانوي چي رسول صلی الله علیه وسلم علم غیب نه لري،

قُل لا أَقُولُ لَكُمْ عندی خَزَائنُ اللَّه وَ لا أَعْلَمُ الْغَیْب وَ لا أَقُولُ لَكُمْ إِنى مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلا مَا یُوحَى إِلَىَّ قُلْ هَلْ یَستَوِى الأَعْمَى وَ الْبَصِیرُ أَ فَلا تَتَفَكَّرُونَ * الانعام: ٥٠

ووایه: زه نه دا وایم چي د الله خزانې راسره دي او نه په غیب پوهېږم او نه دا وایم چي زه پرښته یم، زه خو یوازي د هغه څه متابعت کوم چي ما ته ئې وحي کېږي، ووایه: آیا ړوند او سترګه ور سره برابر دي، آیا تفکر نه کوئ؟!

په یوه آیت کي او په یوه بل پسې "په غیب نه پوهېدل" او "د وحي متابعت" راوړل دا مطلب افاده کوي چي که پیغمبر علیه السلام د وحی په اساس له غیب او غیبي امورو نه خبری کوي نو دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده علم غیب نه، بلکه د الله له لوري وحی ده، مبادا د وحي له لاري په غیبي امورو پوهېدل د پیغمبر علم غیب وګڼلی شي.

پدې مطلب هم باید ځان پوه کړو چي له نښو، نښانو او آثارو نه په یوه پټ او غیبي شیز پوهېدل او د عقلي دلائلو له مخي د هغه په موجودیت حکم؛ باید علم غیب ونه ګڼلي شي، په عقلي دلایلو اود پټ شیز پر آثارو د علم په اساس د هغه په حالت خبرېدل علم غیب ندی. همدا راز الهام، خوب او هغه فراست چي د ایمان او تقوی نښه ده او پدې سره کله کله انسان د پټو حقایقو او احتمالي راتلونکو پېښو په هکله نسبي پوهه ترلاسه کوي او د واقع کېدو تخمین ئې کوي دا هم باید علم غیب ونه بلل شي. که وغواړو دا مسئله په یوه مثال سره توضیح کړو نو وایو:

تاسي له خپلو ملګرو سره په یوه کوټه کي ناست یاست، د باندي چي څه تېرېږي هغه له تاسي نه پټ دي، پدې وخت کي ستاسي یو دوست وایي چي اوس به قسیم، ورپسې، نسیم او ورپسې حکیم کوټې ته راداخل شي. بل کس له کوټې نه وځي او د دریو کسانو د پلونو له نښو او څرنګوالي نه ګمان کوي چي دا درې کسان به ظاهر، طاهر او قاهر وي، دوی تقریباً نیم ساعت مخکي لدې ځای نه تېر شویدي، کېدی شي اوس فلاني ځای ته رسېدلي وي. پدې صورت کي لومړنی کس چي کوټې ته د دریو کسانو د راتلو ادعا ئې کړې وه، غیب وینه کړې ده، د ده دا خبره د منلو نده، دا غیب دئ او په غیب له الله پرته بل څوك نه پوهېږي، خو که فرضاً همداسي وشي او همغه درې کسان راشي نو بیا حتماً به څه فریب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

چل په منځ کي وي. دوهم کس چي له آثارو او خپل فراست نه ئې کار اخیستی، تخمین ئې کړی، هرڅومره ئې چي فراست او پوهه ډېره وي، په همغه اندازه به ئې خبره حقیقت ته نږدې وي. د لومړني کس عمل غیب ویل دي او د منلو ندی او د دوهم کس عمل یو استنباط او استدلال دئ چي هم روا دئ او هم د ستایلو وړ.

قرآنکریم د هغه بصیرت او فراست په هکله چي د تقوی له امله انسان ته په لاس ورځي فرمایي :

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ*

الانفال: ۲۹

اې مؤمنانو! که تقوی وکړئ؛ الله تعالی به فرقان درکړي، بدي به مو له منځه یوسي او بخښنه به درته وکړي او الله تعالی د لوی فضل خاوند دئ.

یعنی تقوی تاسی ته داسي بصیرت او فراست درکوي چي کولی شی په هغه سره په پوره آسانۍ د حق او باطل، ښه او بد، مفید او مضر، دوست او دښمن ترمنځ توپیر وکړئ او هروخت مناسبه فیصله وکړئ او ګټور تصمیم ونیسئ. د ژورو حقایقو ادراک، د نظر وسعت، په پیچلیو مسائلو او پداسي قضایاوو پوهېدل چي د سطحي نظر خاوندان ئې نه شي درکولی، د تقوی نتیجه ده. رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

د مؤمن له فراست نه ځان وساتئ؛ ځکه هغه د ایمان په رڼا کي لیدل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداراز فرمایي:

مؤمن هوښیار او زیرك وي.

هغه څه چي مؤمن ئې په خپل فراست سره درك کوي، د الهام له لاري ورښودل کېږي،او یا ئې په خوب کيویني، دا باید له علم غیب سره اشتباه نه کړو.

باید وگورو چي کوم کسان د ماسوی الله لپاره د علم غیب ادعا کوي؟ آیا دا امکان لري چي په قرآن پوه او عالم شخص دا ډول ادعا وکړي؟ او آیا دا ممکنه ده چي په خدای ایمان لرونکي موحد انسان، چي په قرآن ایمان لري، خپل رب پېژني او د انسان د استعدادونو له حدودو نه واقف دي؛ له الله تعالی سره په علم غیب کي بل څوك شریك کړي؟ واقعیت دا دئ چي فقط هغه کسان د داسي ادعا جرأت کوي چي غواړي خلك د الله تعالی د بندگۍ په ځای د خپل ځان او یا د ځان په څېر د بل انسان عبادت ته راوبولي، دا ډله بې علمه او جاهلو خلکو ته وایي: راشئ د دې ښاغلي لاس او لمن ونیسئ، د ده په درشل کي سرونه ټیټ کړئ، ترڅو مو د غیب له اسرارو نه خبر کړي، له هغه زیان نه مو وژغوري چي تاسو ترې بې خبره یاست خو هغه ورباندي پوه دي، هغه کولی شي له تاسو نه د داسي خطرونو په وړاندي دفاع وکړي، هغه ستاسي په حال خبر دئ، پدې پوهېږئ چي تاسی له کوم برخلیك سره مخ کېدونکي یاستئ، که تاسي د هغه لمن ونیسئ، دربار ته ئې پناه وروړئ، نو برخلیك به موبدل کړي، تقدیر به داسي واړوي چي ستاسي په گټه به وي، هغه له هرځای نه ستاسي فریاد اورېدی شي او ستاسو مرستي ته رسېدي شي....دا ټولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادعاګاني دروغجني او غولوونکي او دا خیالات او باورونه بې اساسه او په شرك ککړ دي او د اسلام له اصولو او اساساتو سره تناقض لري. له الله تعالی نه پرته هیڅوك علم غیب نه لري، هیڅوك د الله له ارادې پرته د هیڅ شي وس نه لري، له الله پرته هیڅ مرسته کوونکی، مغیث او دعا قبلوونکی‌نشته، د هیچا له وسه نده پوره چې تقدیر بدل کړي، چا ته ګټه او زیان ورسوي، هرڅه د الله تعالی په واك او اختیار کې دي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

عَن ابن عباس قَال : كُنْتُ خَلْفَ النبيِّ يَوْماً، فَقَالَ: يَا غُلاَمُ، إنِّي أُعَلِّمُكَ كلمَات: إحْفَظِ الله يَحْفَظْكَ، إحْفَظ الله تجِدْهُ تجَاهَكَ، إذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ الله، وَإذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بالله، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إلاّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وَإنِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إلاّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله عَلَيْكَ، رُفِعَت الأَقْلاَمُ وَجَفَّت الصُّحُف. رواه الترمذي

له ابن عباس رضی‌الله عنه روایت شوی چې وایي: یوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم شا ته سپور وم، راته وئې ویل: اې ځوانه! څو خبرې درښیم: د الله تعالی د حقوقو حفاظت وکړه، ترڅو الله ستا ساتنه وکړي، که د الله د حقوقو ساتنه وکړې؛ خپلې مخې ته به ئې ومومې، که څه دې غوښتل نو له الله ئې وغواړه، که مرسته دې غوښتله نو له الله ئې وغواړه، پدې پوه شه چې که د نړۍ ټول خلك

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغونډ شي او وغواړي تا ته څه ګټه ورسوي، نو يوازي هومره ګټه دررسولی شي چي الله درته ليکلي او که ټول پدې راغونډ شي چي تا ته کوم تاوان ورسوي نو يوازي هومره تاوان دررسولی شي چي الله درته ليکلی، قلمونه پورته شوي او صحيفی وچي شويدي. يعنی د مقدراتو کتاب وچ شوي، نور نه څه پکي زياتيږي او نه څه ترې کميږي او هغه قلم چي د انسان برخه ليك ئې ليکو پورته کړې شوي او له ليکلو ودريدلي.

ديته په پام چي د غرض خاوندان له دې باطل تصور او ذهنيت نه ناوړه استفاده کوي او خلك ورباندي غولوي او بې لاري کوي، قرآنکريم په مکرره توګه له ماسوی الله نه علم غيب نفي کوي او رسول الله صلی الله عليه وسلم ته په تأکيد سره مکرراً امر کوي چي اعلان وکړي علم غيب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توسل

يو بل قرآني مفهوم چي د عوامو او عوام غولوونكو له خوا ظلم ورسره شوی، سخت مظلوم واقع شوی او داسي جامه وراغوستل شوې چي نه ئې له ښكلي شكل سره ښايي او نه ئې له اوچتې وني سره اړخ لګوي؛ د "توسل" مفهوم دئ. وسيله په قرآنكريم او حديث كي د هغه نېك عمل په معنی استعمال شوې چي د الله تعالی د تقرب او نږديوالي موجب ګرځي، الله تعالی فرمايي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ * المائدة: ٣٥

اې مؤمنانو! له الله نه ووېرېږئ او د ده لوري ته وسيله ولټوئ او د ده په لار كي جهاد وكړئ ترڅو بريالي شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې آيت کې د مؤمنانو د برياليتوب لپاره درې شرايط ښودل شوي:

۱- تقوی او ځان ساتنه.

۲- د الله تعالی لوري ته د وسيلی لټول.

۳- د الله تعالی په لار کې جهاد.

که دا مبارك آيت د قرآن په رڼا کې تفسيرکړو او په قرآن کې دا ولټوو چې تقوی، وسيله او د الله په لار کې جهاد کومو اعمالو ته ويل کېږي چې بنده الله ته نږدې کوي؛ نو وبه گوروچې قرآنکريم لمونځ، زکات، حج، روژه، په نېکۍ امر، له بدي نه نهی، د الله په لار کې مال لگول، له الله او رسول نه اطاعت او د اسلام د حاکميت لپاره جهاد؛ الله ته د نږديوالي او تقرب وسايل دي. د اسلام له نظره هيڅ داسي عمل نشته چې د فرائضو تر ادا کولو نه زيات الله تعالی ته د تقرب سبب شي، پيغمبر عليه السلام فرمايي چې انسان د سجدې په حالت کې تر بل هر حالت نه الله ته ورلنډ وي. خو که د رنځورو زړونو خاوندانو ته ووايو چې د قرآن له نظره دا اعمال، الله ته د تقرب وسايل دي؛ د هغوی شيطان پدې خبرو نه قانع کېږي! که ورته وويل شي چې د دعا د اجابت او قبلېدو تر ټولو غوره وخت د فريضې له ادا نه وروسته شېبې او لحظې دي، د دعا د قبلېدو لپاره تر ټولو غوره ځای جومات او د جهاد سنگر دئ، په دې هم نه راضي کېږي، که څه هم دا د الله او د ده د رسول خبره ده. دوی داسي دريځ نيولی چې نه د خدای خبره مني او نه د ده د رسول!! آيا د تعجب او حيرت خبره نده چې څوك په قرآن باندي له ايمان سره سره له وسيلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه داسي تعبير ولري چي سل په سلو کي له قرآنکريم سره تناقض لري؟ قرآنکريم "وسيله" هلته ذکر کړي چي له هغې نه مخکي او وروسته ئې د شرك په نفى او له غيرالله نه د مرستې غوښتلو په تحريم ټينګار کړى او فرمايلي ئې دي: که له خداى نه پرته له هرچا نه، که په ځمکي کي وي يا آسمان کي، مړ وي يا ژوندي، انسان وي يا پرښته او له هرچا او هر څه نه استعانت او مرسته وغواړئ، هغه نه درنه د زيان دفع کولو وس لري او نه ستا حالت بدلولی شي، هغه چي مشرکان مرسته ترې غواړي په خپله د الله دربار ته د تقرب د وسيلې په لټه کي دي، غواړي د الله په وړاندي نږدې مقام ترلاسه کړي، په خپله ئې سترګي د الهي رحمت په لوري دي او له عذاب نه ئې وېره لري. فرمايي:

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا * أُوْلَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمْ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا * الاسراء: ٥٦-٥٧

ووايه: له الله تعالى نه پرته چي "پر هر چا او هرڅه د ملجأ او مرجأ" ګمان کوئ؛ "خپلي مرستې ته" ئې راوبولئ، هغوی نه له تاسو نه د ضرر دفع کولو توان لري او نه ئې د بدلولو، هغه چي مشرکان ئې مرستي ته رابولي؛ هر يو ئې چي الله ته ډېر نږدې وي په خپله د الله دربار ته د تقرب وسيله لټوي، د هغه رحمت ته ئې سترګي دي او له عذابه ئې وېره لري، بېشکه چي ستا د رب عذاب د دې وړ دئ چي وېره ترې وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم خپلو مخاطبینو ته امرکوي چې له شرك او له ماسوی الله نه له مرستې غوښتلو نه ډډه وکړي، یوازي له خدای نه مرسته او مدد وغواړي او د الله لوري ته ورلنډ شي. پداسي حال کي چې د خدای لوري ته وسیله لټول، د شرك د نفی لپاره او د هغه ترڅنګ ذکر شوي، خو متأسفانه عوام غولوونکي او ټګماران دا جزء داسي تفسیروي چې له ماسوی الله نه د مرستې غوښتلو د جواز دلیل پکي وموندل شي. د سني او شیعه ټول علما او معتبر تفاسیر؛ وسیله یا د تقرب یعنی نږدیوالي په معنی اخلي او یا د هغه عمل په معنی چې د تقرب موجب ګرځي، په احادیثو کي چې هرچیرته د وسیلې کلمه راغلې نو مطلب ترینه تقرب (نږدیوالی) او د الله په وړاندي لوړ مقام دئ. تفسیر نمونه له نهج البلاغه نه په روایت سره وایي چې علي رضی الله عنه فرمایي:

ان افضَل مَاتوسل به المُتوسلُون الی الله سبحانهُ وتَعالی الایمانُ بهِ وَبرَسُوله وَالجهادُ فِي سب ِ له فَانهُ ذَروَةُ الاسلام، وَکلمَةُ الاخلاص فَانهَا الفِطرة واقامِ الصلاة فَانهاالملة ، وایتاء الزکاة فانها فَریضَة وَاجبة وصَوم شَهررَمَضَان فَانهُ جُنة منَ العقَاب وحج البَیتِ واعتمَاره فَانهما یَنفیَان الفقرَویرحضَان الذنبَ، وصِلة الرحم فَانها مُثراة فِی المال وَمنساة فِي الاجَل وَصَدَقَة السر فَانها تَکَفُرُ الخَطیئَة وصَدقة العلانیةَ فَانها تَدفَعُ میتَة السُوء وصَنَائِعُ المَعْرُوفِ فَانها تَقي مصَارِع الهوَان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترټولو غوره شیان چي الله تعالی ته د تقرب سبب کېږي عبارت دي له: په خدای او رسول ایمان، د الله په لار کي جهاد، چي هغه د اسلام لوړه څوکه ده، د اخلاص کلمه چي د فطرت غوښتنه ده، د لمانځه ادا کول چي د اسلام ستنه ده، د زکات ورکړه چي یوه واجبه فریضه ده، د رمضان روژه چي د گناه او عذاب په وړاندي ډال دئ، حج او عمره چي فقرله منځه وړي او گناوې وینځي، صله رحم چي مال زیاتوي او عمر اوږدوی، په پټه خیرات ورکول چي گناوې له مینځه وړي او په ښکاره توگه خیرات ورکول چي د ناوړه مرگ مخه نیسي اونېك کارونه چي انسان له نیستی اوهلاکت نه ژغوري. تفسیرنمونه (ص۳۲۴ تر۳۲۵)

مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم لارښودنه کوي چي له آذان نه وروسته دا دعا وکړو:

اللهمَّ ربَّ هٰذه الدعوة التامَّة والصَّلاة القائمة آت محمداً الوسيلةَ والفضيلةَ، وابعثْه مَقاماً محموداً الذي وَعدْتَه*

متفق علیه

اې ربه! د دې بشپړې بلني او د دې ادا کېدونکي لمانځه ربه! محمد صلی الله علیه وسلم ته وسیله، فضیلت او لوړه درجه ورکړه او په هغه ستایل شوي مقام ئې بېرته راژوندی کړه چي تائې وعده ورسره کړېده.

ووایاست: مونږ پدې دعا کي له الله تعالی نه د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته کومه وسیله غواړو؟! الهي دربار ته مزید تقرب او که پر بل انسان توسل چي د ده او الله ترمنځ وسیله شي، سوالونه ئې خدای ته ورسوي او د دعا د اجابت لپاره ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفارش او شفاعت وکړي؟!! اوس دا هم ووایاست چي له لاندي راتلونکو دوو تعبیرونو نه کوم یو له قرآن او احادیثو سره تطابق لري او کوم یو ورسره ټکر کوي:

- وسیله یعنی له الله تعالی نه د مرستې پخاطر په بل چا توسل او هغه د ځان او الله جل جلاله ترمنځ وسیله او واسطه گرځول، هغه مغیث او د مشکلاتو حلوونکی گڼل او د ده له لاری الله تعالی ته د سوال او دعا رسول!!
- وسیله یعني الله ته په نېك عمل سره نږدیوالی.

راشئ وگورو چي د "وسیلې" لدغو دوو معانیو نه کومه یوه د اسلام له روح سره برابره ده؟ که قرآنکریم ته په دقت سره ځیر شو نو په هیڅ آیت کي به هم دا ونه مومو چي الله تعالی ته د تقرب لپاره په ماسوی الله د توسل جواز ترې ثابت شي او صراحتاً یا اشارتاً پدې دلالت وکړي چي الله تعالی ته د رسېدو په لار کي داسي ساتونکي او څارونکي گمارل شوي چي لومړی باید دوی ته مراجعه وکړو، د دوی له لاري د الله دربار ته ځان ورسوو، خپل سوالونه او عرایض د دوی په لاس د الله حضورته وړاندي کړو، که نه نو الله تعالی ئې نه قبلوي، د دې برعکس قرآنکریم په ټینگار سره وائې:

الله تعالی تاسو ته ستاسو د غاړې له رگ نه هم درنږدې دئ.

الله تعالی دعا قبلوي.

هرڅوك چي خدای ته رجوع وکړي توبه ئې قبلوي.

هر چا چي له خدای نه مرسته وغوښتله همغه ورته کافي دئ.

له خدای نه پرته تاسي بل ولې او مرستندوی نه لرئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازي د خدای عبادت وکړئ او یوازي له همغه مرسته وغواړئ.

خو دا خبره چي آیا د دې جواز شته چي له کوم ژوندي انسان نه د دعا غوښتنه وکړو؟ هو، دا نه یوازي جائز ده بلکه الله تعالی د یوه مسلمان دعا د بل په حق کي ژر قبلوي، الله تعالی د مور او پلار دعا، د دوستانو دعا او د مسلمان له خوا بل مسلمان ته دعا، ژر قبلوي، خو پدې شرط چي له داسي چا نه دعا وغوښتل شي چي ژوندی وي او د دعا توان ولري، انسان له مرگ نه وروسته بل چا ته د دعا وس او توان نه لري، بلکه په خپله د نورو دعا ته محتاج وي، دا که هرڅوك وي او د هر څومره لوړ مقام خاوند وي. نه گورئ چي مونږ د هر لمانځه په وروستۍ برخه کي محمد صلی الله علیه وسلم، ابراهیم علیه السلام او نورو صالحو بندگانو ته دعا کوو او له لوی خدای نه ورته لوړې درجې غواړو.

د دعا د الفاظو او طریقې په هکله هم باید زمونږ لپاره قرآنکریم او نبوي احادیث معیار وي، په قرآنکریم کي د ډېرو پیغمبرانو علیهم السلام دعاگاني رانقل شویدی، داسي دعاگاني چي پیغمبرانو علیهم السلام د خپلو مشکلاتو د حل لپاره د الله تعالی حضورته وړاندي کړې او رحیم خدای هغه قبولی کړې دي. زمونږ اړتیاوی، غوښتني او سوالونه به حتماً د الله تعالی د دغه غوره بندگانو د غوښتنو په څېر وي، باید د هر ضرورت او مشکل د حل لپاره همغه لاره غوره کړو چي دوی غوره کړې، خپل عرایض په همغو کلماتو سره الله تعالی ته وړاندي کړو چي لدوی نه کوم یوه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلي دعا کي کارولی. په قرآني دعاگانو کي له ورایه گورو چي په هری دعا کي په مستقیمه توگه الله تعالی ته خطاب شویدی، د هر څه سوال مستقیماً او له کومې واسطې پرته مخامخ الله تعالی ته راجع شوی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاعت

د قرآنکريم يو بل مفهوم چي غلط تعبير ترې کېږي، مظلوم واقع شوی او عوام غولوونکي ناوړه ګټه ترې اخلي؛ د شفاعت مفهوم دئ، که قرآنکريم ته مراجعه وکړئ نو وبه ګورئ چي پريهودانو باندي د قرآن يو اعتراض دا دئ چي هغوی له شفاعت نه ناسم او غلط تعبير درلود، قرآنکريم فرمايي:

يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِي الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ* وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ * البقرة: ٤٧-٤٨

اې بني اسرائيلو! زما هغه نعمت رايادکړئ چي پر تاسو مي پېرزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او دا چې پر ټولو عالميانو مې فضيلت درکړ او له هغې ورځې نه ووېرېږئ چې نه څوك له بل نه څه شي دفع کولی شي او نه کوم شفاعت ترې قبلېدی شي او نه عوض او بدل ترې اخيستل کېږي او نه ئې مرسته کېدی شي.

دغه مبارك آيت چې په قرآنکريم کې په څه معمولي تفاوت سره څو ځله تکرار شويدی؛ څو اساسي مطالب افاده کوي:

- يو وخت الله تعالی پر بني اسرائيلو هومره پېرزوينه کړې وه چې دوی ته ئې د خپل عصر تر ټولو خلکو نه زيات فضيلت ورکړی وو.
- د قيامت د ورځې او په هغه ورځ د الهي محاسبې په هکله د بني اسرائيلو تصور او باور داسې شو چې گمان ئې کاوه، لويو او الله ته نږدې ذواتو ته د دوی انتساب او له هغوی سره د دوی تړاو او رابطه به له الهي عذاب نه د دوی د نجات سبب شي، گمان ئې کولو چې مونږ پيغمبرانو عليه السلام ته منسوب يو او گڼ شمېر پيغمبران زمونږ له قوم نه غوره شوي، نو دا پيغمبران به خامخا نه پرېږدي چې د دوی قوم او دوی ته منسوب کسان دوزخ ته لاړ شي!! د دوی د دې غلط تصور د تصحيح لپاره ويل کېږي چې: په هغه ورځ هيڅوك له بل نه د څه دفع کولو توان نه لري، هرڅوك به په يوازې توگه خپل رب ته حساب ورکوي، له هر چاسره به د هغه د عمل مطابق معامله کېږي، د الله مقربو بندگانو ته انتساب نه له چا نه عذاب دفع کولی شي او نه ئې له محاسبې خلاصولی شي.
- په هغه ورځ په معاوضې او بدل سره هم له الهي عذاب نه نجات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن ندی، د الله تعالی محاکمه د دنیوي محاکمو په شان نده چي په مالي جريمه او عوض سره له مجازاتو نه ځان پرې وژغورلی شو، هلته به هرڅوك د خپل عمل جزا ويني، داسي هم نده لکه عيسويان چي عقيده لري او وايي چي عیسی علیه السلام د خپلو پلويانو د نجات او له الهي مجازات نه د دوی د خلاصون لپاره ځان قربان کړ او په دار شو، نو ځکه به نه لدوی پوښتنه کېږي او نه به مجازات کېږي!! قرآنکريم داسي باورونه او تصورات بې بنسټه او باطل ګڼي.

- دوی د شفاعت په هکله هم جاهلانه او د دېني اصولو مخالف تصور لري، ګمان کوي څرنګه چي دوی د لويو او مقربو شخصيتونو لمني نيولې دي، له هغوی سره د محبت ډبرې ئې په سينه وهلی دي او تل ئې دوی ته مراجعه کړې ده، پر دوی ئې توسل کړی، نو د غه محبت، توسل او انتساب به د دې سبب شي چي د قيامت په ورځ د همدغو نازولو له شفاعت نه برخمن شي!! او چي دوی ئې شفا عت وکړي نو بيا به ولې جنت ته نه ځي او ولې به له دوزخ نه نه ژغورل کېږي؟!

د شفاعت په اړه د دوی د دې غلط تصور لپاره قرآن فرمايي:

- د قيامت په ورځ د هيچا شفاعت د هيچا لپاره هيڅ ګټه نه لري.
- د قيامت په ورځ به داسي څوك ونه موندلی شي چي د مجرم شفاعت ته راودانګي، د هغه مرسته وکړي او له الهي محاسبې نه ئې وژغوري.

قرآنکريم فرمايي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمْ الظَّالِمُونَ*

البقره: ۲٥٤

اې مؤمنانو! زمونږ له لوري درکړل شوې روزي د هغې ورځې له رارسېدو نه مخکې انفاق کړی چې نه پېرل او پلورل پکې شته او نه دوستي او نه شفاعت او کافران ظالمان دي.

همدا راز قرآنکريم هغه شفاعت نفی کوي چې په شرك منتهي کېږي، فرمايي:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمْ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُمْ مَا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ *

الانعام: ۹٤

بيشکه چې زمونږ خوا ته همغسې يوازې راغلئ لکه چې لومړی ځل مو پيدا کړي وئ او هر هغه څه مو شا ته پرېښودل چې مونږ درباندې پېرزو کړي وو او اوس ستاسو هغه شفاعت کوونکې هم نه درسره وينو چې گمان مو کړی وو دوی ستاسو په اړه زمونږ شريکان دي، بيشکه چې ستاسې ترمنځ بېلتون راغی او مزعوم شفاعت کوونکې مو درنه ورك شوي.

همدا راز فرمايي:

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ *

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونس:۱۸

دوی له الله تعالی نه پرته د داسي چا عبادت کوي چي "په نه عبادت سره ئې" دوی ته ضرر نشي رسولی او " په عبادت سره ئې" دوی ته گټه نشي رسولي او وايي: دا د الله په وړاندي زمونږ شفاعت کوونکي دي، ووایه: آیا پدې شفاعت کوونکو سره غواړئ خدای د آسمانونو او ځمکي پداسي څه خبر کړی چي نه ورباندي پوهېږي؟! پاکي ده هغه لره او لدینه ډېر لوړ دئ چي شریك ورسره نیسي.

یعنی: دا مشرك عناصر چي د شفاعت په هکله غلط او باطل تصورلري، د داسي څه عبادت کوي چي دوی ترې د ضرر د دفع کولو او گټې رسولو طمع لري ، پداسي حال کي چي دوی نه د گټې وس لري او نه دتاوان واك، د گټې او تاوان فیصلې له الله تعالی سره دي. مشرکین له الله تعالی نه پرته له نورو نه د مرستې غوښتلو د جواز په هکله وايي: مونږ خو د دې شیانو عبادت نه کوو، فقط دوی د خدای په دربارکي خپل شفاعت کوونکي نیسو، دوی د خدای په وړاندي زمونږ وسیله او شفیع دي، قرآن د دوی د دې ادعا د تردید لپاره فرمايي: آیا تاسي غواړئ د خپلو شفاعت کوونکو له لاري الله تعالی ته داسي څه ووایاست چي هغه نه پرې پوهېږي؟!! په ځمکه او یا آسمان کي له هغه نه پټ دي؟! په دنیا کي چي څوك د حاکم او پاچا په وړاندي د کوم کس شفاعت کوي نو ورته وايي: دا ښه سړی دئ، له تاسي سره اخلاص لري، څه جرم ئې ندی کړی، ستاسي معلومات د ده په اړه مکمل او دقیق ندي، هغه د دې لایق ندی چي سزا ورکړی شي او مجازات شي، باید عفوه ورته وشي، دا ستاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د نظام په گټه ده......... آیا فکرکوئ چي الله تعالی هم همداسي دئ لکه دا دنیوي پاچایان چي شفاعت کوونکي ئې د مجرم له حقیقي حالت نه خبروي؟! آیا داسي څه شته چي له الله تعالی نه پټ وي؟! او بیا دا شفاعت کوونکي راشي او الله تعالی ته ئې په هکله معلومات ورکړي ؟! الله تعالی لدې عیب نه پاك او له شریك نه بې نیازه دئ.

قرآن د هغه کسانو حالت څومره ښه ترسیم کړی چي پدې ډول شفاعت باورلري او خپل مزعوم شفاعت کوونکي ئې د الوهیت تر درجې پوری لوړ کړیدي، دا کسان به د قیامت په ورځ په حقیقت پوه شي او وبه ویني چي دوی په غلطه روان وو ، د دې خیالي شفاعت کوونکو په هکله ئې باطل تصور درلود ، هغه چي دوی په دنیا کي له الله تعالی سره برابر او شریکان گرځولي وو، نه یوازي د شفاعت کولو توان نه لري بلکه له دوی نه خپله بیزاری اعلانوي او په خپله غلطۍ اعتراف کوي، قرآن فرمایي:

تَاللَّه إِن كُنَّا لَفِي ضَلاَلٍ مُّبِينٍ * إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ * وَمَا أَضَلَّنَا إِلاَّ الْمُجْرِمُونَ * فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ * وَلاَ صَدِيقٍ حَمِيمٍ * الشعراء: ٩٧-١٠١

قسم په خدای چي مونږ په څرگند ضلالت او بې لاري کي وو چي تاسو مو له رب العالمین سره برابرگرځولي وئ، مونږ بل چا نه یو بې لاري کړي مگر دغو مجرمینو ، اوس نه شفاعت کوونکي لرو او نه رښتیني دوست.

د قیامت په ورځ چي ټول حقایق به څرگند شي، وبه لیدل شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي دا مشرکه ډله او په مشرکانه شفاعت باور لرونکي به په خپله خپل باورونه غلط شمېرى، ځانونه به گمراه بولي، اعتراف به کوي چي دوى خپل لويان د الوهيت درجې ته اوچت کړي وو او هغه کسان به مجرم شمېري چي دوى ئې بې لاري کړي وو او وبه وايي: اوس نه داسي شفيع لرو چي د خداى په وړاندي زمونږ شفاعت او مرسته کولى شي او نه داسي دوستان او اولياء چي گمان مو کولو دوى پر مونږ او مونږ پر دوى گران يو او د قيامت په ورځ به د الله په وړاندي زمونږ حمايت او شفاعت کوي!!

د قرآنکريم متعدد آيتونه پدې دلالت کوي چي د قيامت په ورځ شفاعت نشته او د هيڅا شفاعت بل چا ته گټه نه شي رسولئ، له الهي عذاب او مجازات نه ئې نه شي ژغورلى، د دې آيتونو ترڅنگ داسي مبارك آيتونه هم شته چي "مشروط شفاعت"په اثبات رسوي او په جواز ئې دلالت کوي، قرآنکريم فرمايي:

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ"

البقره : ۲۵۵

هغه به څوك وي چي د ده په وړاندي د چا شفاعت وکړى شي، مگر د ده له اذن او اجازې وروسته؟ په ټولو هغو شيانو پوه دئ چي د دوى مخى او يا شاته دي او دوى د ده له علم نه په هيڅ شي احاطه نشي کولى، مگر په هغه څه چي ده غوښتي....

يعنى هغه شفاعت نشته چي تاسي ئې تصور او گمان کوئ، داسي نده چي کومه پرښته يا کوم مقرب بنده به يو شمېر مجرمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغونډوي، د خدای حضور ته به ئې ورولي او هلته به ئې شفاعت کوي، نه، داسي نده، بلکه شفاعت کوونکي به هم د خدای له لوري غوره کېږي او شفاعت کېدونکي هم، هغه به مشخصو کسانو ته د خاصو کسانو په اړه د شفاعت اجازه ورکوي، دواړه به د الله تعالی له لوري ټاکل کېږي، داسي گمان ونکړئ چي د لوی رب په وړاندي څوك د ده له اجازې پرته د خبرو او شفاعت توان او جرأت ولري او یا څوك دا توان ولري چي د خدای په نزد بې اجازې د کوم مجرم شفاعت وکړي او په هر څه عالم خدای د کوم مجرم له حال نه خبرکړي او د هغه د داسي صفاتو په هکله ورته معلومات ورکړي چي له مجازاتو نه پرې معاف شي. الله تعالی فرمایي:

يَوْمَئِذ لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا* يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا *

طه:۱۰۹-۱۱۰

په هغه ورځ به شفاعت څه گټه نه رسوي، مگر د هغه چا چي خدای اجازه ورکړي او د ده په وینا راضي شي، هر هغه څه ورته معلوم دي چي د دوی مخي ته دي یا ئې شا ته دي او دوی علماً پر ده احاطه نشي کولی. بل ځای کي فرمایي:

"....مَا مِن شَفِيعٍ إِلاَّ مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ" *

یونس:۳

د الله تعالی له اجازې پرته به هیڅ شفاعت کوونکي نه وي، دا دئ ستاسو رب، هغه چي باید عبادت ئې وکړی، آیا عبرت نه اخلئ؟

دا آیتونه پدې دلالت کوي چي د قیامت په ورځ به د مشرکانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزعوم شفاعت نه وي، د شفاعت په اړه د دوی تصور او گمان بې اساسه او غلط دئ، دا ډول تصور په شرك ككړ او له شركي افكارو نه راولاړ شوی تصور دی، شریعت هغه شفاعت مني چي د دې خصوصیاتو درلودونكي وي:

- شفاعت كوونكي د الله تعالی له خوا ټاكل كېږي او د الله تعالی له اجازې نه وروسته به شفاعت كولی شي.
- د شفاعت وړ او د سفارش مستحق كسان به هم د الله تعالی له خوا غوره كېږي او له الهي اذن نه وروسته به د دوی شفاعت كولی شي.
- هيڅوك دا جرأت او وس نه لري چي د الله تعالی له اجازې پرته د هغه په وړاندي څه ووايي او نه څوك د هغه له اذن نه پرته د چا د شفاعت حق او جرأت لري.
- هغه شخص د شفاعت وړ بلل كېږي چي مسلمان وي خو جرم ترې شوی وي، د مشرك لپاره شفاعت نشته، الله تعالی له شرك نه پرته د ټولو گناهونو بخښنه كوي. خوشرك نه بخښي او نه د مشرك په حق كي د چا شفاعت قبلوي او هيڅوك هم دا جرأت نشي كولی چي د الله تعالی په وړاندي د كوم مشرك شفاعت وكړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تأویل

دا لیکنه په اصل کي د یوه ایراني لیکوال د یوې مقالې ځواب دئ چي د ورور حکمتیار لخوا ورکړي شوي او د ایراني مشهورې ورځپاڼې (همشهری) د ۱۳۷۹ کال په ۱۷ او ۱۸ گڼه کي خپره شوې وه او په ایراني مطبوعاتو کي ئې زیات بحثونه راولاړ کړي او ډول ډول غبرگونونه ئې راپارولي وو. په ځواب کي ئې دیارلس مقالې ولیکل شوې خو ټولي ناقصي او کمزورې، مونږ دلته همدا لیکنه د درنو لوستونکو د استفادې لپاره رااخلو:

محترم ورور ډاکټر حبیب نبوی یجي په قرآن کي د تأویل او د هرمنوتیك علم په اړه یوه مقاله لیکلې چي په همشهری نومې مشهوره ورځپاڼه کي د اردیبهشت میاشتی په ۱۷ او ۱۸ نېټه خپره شوې وه، نوموړي د تأویل په اړه د ځو نظریاتو یادونه کړېده؛ خو نه پوهېږم ولې ئې د تأویل په اړه تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم او اساسي نظر چي فکر کوم له ټولو نظریاتو نه دقیق او زیات صحیح دئ له پامه غورځولی دئ او هیڅ توجه ئې نده ورته کړې!

له همدې کبله مې وغوښتل همدا تشه ډکه کړم، له محترم لیکوال نه پاتې شوی نظر ولیکم او د همشهری درانه لوستونکي د هغه څه لوستلو ته راوبولم چي د دکتور حبیب په مقاله کي توجه نده ورته شوې.

هغه څه چي د تأویل په رابطه د مفسرینو ترمنځ د اختلاف سبب شوی، د آل عمران د سورې په اووم نمبر آیت کي د (متشابه) کلمې په څنګ کي د هغې راوړل دي:

هُوَ الَّذي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكتَابَ منْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكتَاب وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذينَ في قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ منْهُ ابْتغَاءَ الْفتْنَة وَابْتغَاءَ تأويله وَمَا يَعْلَمُ تأويلهُ إلَّا اللَّهُ وَالرَّاسخُونَ في الْعلْم يَقُولُونَ آمَنَّا به كُلٌّ منْ عنْد رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إلَّا أُولُوا الْأَلْبَاب* آل عمران :۷

الله هغه ذات دئ چي پر تائې دا کتاب نازل کړ چي ځیني آیتونه ئې محکم دي او دا د دې کتاب اصل او بنسټ دئ او پاتې ئې متشابه دي. نو هغه کسان چي په زړونو کي ئې کوږوالی دئ هغوی په متشابهاتو پسې درومي، د فتنې په لټه کي او د تأویل لپاره، پداسي حال کي چي په تأویل ئې له الله تعالی پرته هیڅوك نه پوهېږي او هغه کسان چي په علم کي راسخ دي وایي: ایمان مو پرې راوړی، ټول د الله تعالی له لوري دئ او پند نه اخلي مګر د عقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان.

دغه آیت څو اساسي مطالب په ګوته کوي:

۱: د قرآنکریم آیتونه په عمومي توګه په دوه ډوله دي : محکم او متشابه.

۲: محکم آیتونه د قرآنکریم اساسي محور دئ او متشابه آیتونه ئې کمه، محدوده او ضمني برخه ده.

که په قرآنکریم کې لږ غور او دقت وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چې د قرآنکریم د بحث او څیړنې دوه اساسي محورونه دي، یو شمېرئې په هغو قضایاوو پورې اړه لري چې د انسان لپاره مشهود، څرګند او ښکاره دي او په انساني قاموس کې ورته صریح او څرګند الفاظ شته، لکه لمر، سپوږمۍ، آسمان، ځمکه، غر، انسان او نور، دوهمه برخه ئې لداسي شیانو سره تړاو لري چې له نظره پټ او غایب دي او انسان په خپل قاموس کې داسي کلمات نه لري چې د هغوی د معرفي کولو لپاره ئې وکاروي. د دې غیبي شیانو د پېژندلو او معرفي کولو لپاره لابد باید هغه الفاظ وکارولي شي چې په اصل کې د ملموسو او ښکاره شیانو لپاره وضع شویدي او ناچار باید د تشبیه له فن نه کار واخیستل شي ترڅو د دې غیبي څیز یو داسي انځور وړاندي کړی شي چې حقیقت ته نږدې وي، له همدې ځایه آیتونه په دوو برخو وېشل کېږي:

هغه آیتونه چې د ښکاره او مشهود عالم په اړه بحث کوي، پدې ډول آیتونو کې داسي الفاظ استعمال شویدي چې هریو د خپل ځانګړي مورد لپاره وضع شویدی، مفهوم او مدلول ئې څرګند دئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آیت مراد او په خپل مورد د لفظ تطبیق آسانه دئ، دا آیتونه محکم دي، خو هغه آیتونه چي له غیب او غیبي شیانو نه بحث کوي، پدې ډول آیتونو کي د غیبي شیانو د افادې او تعریف لپاره د تشبیه فن کارول شوی او داسي الفاظ پکي استعمال شویدي چي په اصل کي د څرګندو او ټولو ته د ښکاره شیانو لپاره وضع شوي دي، دا آیتونه متشابه بلل کېږي.

لکه په دې مبارك آیت کي:

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ * الاعراف: ٥٤

د یوم، استواء او عرش الفاظ په حقیقت کي د ښکاره او څرګندو شیانو لپاره وضع شویدي، خو پدې آیت کي د ځمکي او آسمان د پیدایښت د شپږو مراحلو او پرځمکه او آسمان د الله تعالی د سلطی او سیطری د افادی او بیانولو لپاره استعمال شویدي او د دې مطلب د افاده کولو لپاره راغلي چي دا ځمکه او آسمان په شپږو مرحلو کښې پیدا شوی، الله تعالی د هر څه مالك او واکدار دئ او هر څه ئې تر واك او عرش لاندي دي.

او څرنګه چي د قرآنکریم اصلي محور محکم آیتونه دي نو لازمه ده چي متشابه آیتونه همدې لورته راجع کړو او د محکمو آیتونو په رڼا کي ئې تفسیر او توضیح کړو. نه ښایي متشابه آیتونه په مستقله توګه او محکم آیتونو ته له ارجاع نه پرته په ځانګړي ډول بیان او توضیح کړو. هغه کسان چي په متشابه آیتونو پسې ځي او هڅه کوي چي په ځانګړی توګه او محکمو آیتونو ته له ارجاع پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې تفسير کړي، هغوی په غلطه روان دي، زړونه ئې رنځور دي، فکري انحراف ئې د دې سبب شوی چې دا غلط تصور خپل کړي، د هغوی مقصد یا فتنه وي او یا د دې آیتونو پر تأویل علم او پوهه حاصلول. هر چا چې د متشابه آیتونو په مراد اکتفاء ونکړه او د تأویل په لټه کي شو، هغه به یا د رنځور زړه خاوند وي چې فتنه لټوي او یا به ئې داسي کارته ملا تړلی وي چې له الله تعالی پرته ئې هیڅوك هم د کولو توان نه لري. هغه غواړي د متشابهاتو په تأویل پوه شي خو د متشابهاتو علم یوازي له الله تعالی سره دئ؛ ځکه هغه څه چې د انسان له حواسو نه پټ دي او په عالم غیب کي قرار لري او انسان نه شي کولی په خپلو محدودو حواسو ئې درك کړي، قرآنکریم د عالم غیب د دغو پټو شیانو د پېژندني او معرفي کولو لپاره داسي الفاظ استعمال کړیدي چې د انسان لپاره ئې درك او فهم آسانه دئ او په همدی الفاظو سره ئې د غیبي شیانو مناسب او ممکن انځور وړاندي کړی او د کایناتو او عالم په معرفي کولو کي تر هغه ځایه مخکي تللی تر کومه پوری چې انساني عقل د تلو توان لري، لدینه آخوا انساني عقل د مخکي تګ وس او توان نه لري، نور ئې وزرونه سوځي، باید همدلته توقف وکړي، د هغه د ناقص عقل، قاصر تصور او محدود توان، تنګ نظر، ناقص استعداد او محدود قاموس غوښتنه دا ده چې همدلته په همدې کرښه ودرېږي او نور د مخکي تګ هڅه او هاند ونکړي، هغه نور د مخکي تګ توان نه لري او نه شي کولی د غیبي شیانو په حقیقت او تأویل پوه شي.

د افسوس خبره ده چې یو شمېر دوستان د دې مبارك آیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

صریح حکم ته توجه نه کوي او د آیت د وروستۍ برخې په رابطه داسي څه وايي چي له لومړۍ برخي سره ئي تناقض لري، د آیت لومړنۍ برخه وايي: د رنځور زړه خاوند، فتنه لټوونکی، ماجرا غوښتونکی، شکاك او قناعت نه کوونکی د متشابه آیتونو په لټه کي وي، هڅه کوي پر تأویل ئې پوه شي او په همدی پسې وايي: له الله تعالی پرته هیڅوك د متشابهاتو په تأویل نه پوهېږي. په پای کي فرمايي: د دې ماجرا غوښتونکو، فتنه گرو او بیمارو زړونو خاوندانو په مقابل کي عالمان او د پاخه علم خاوندان وايي: مونږ ایمان ورباندي راوړی دئ، ټول د الله له لوري دئ او له عاقلانو پرته بل څوك پند نه اخلي. د تعجب ځای دئ چي هغوی په دې صراحت سترگی پټوي او ادعا کوي چي د آیت په وروستۍ برخه کي الله او د پاخه علم خاوندان مستثنی شویدي او د (الله) او (الراسخون) ترمنځ "واو" د عطف واو دئ، دا غلط نظر نه یوازي د همدې آیت له لومړنۍ برخي سره ټکر کوي بلکه د بلاغت خلاف هم دئ، که د الله (تعالی) له لفظ نه وروسته توقف ونکړو او دا واو د عطف واو وشمېرو نو باید وروستنۍ جمله ټوله پر ماقبل عطف کړو چي بیائې معنی داسي کېږي: د هغوی پر تأویل له الله او الراسخون في العلم نه پرته بل څوك نه پوهېږي او خدای او د پاخه علم خاوندان وايي: مونږ ایمان ورباندي راوړی، ټول د الله له لوري دي!! یعنی باید د یقولون په لفظ کي ضمیر الله او الراسخون في العلم دواړو ته راجع وي!! او څرگنده ده چي دا نه معقول ده او نه صحیح. د آیت اول او آخر په دې دلالت کوي چي باید د الله له لفظ سره توقف وکړو او د متشابهاتو د تأویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم يوازي تر الله تعالى پورى خاص و شمېرو.

په خواشينۍ سره يادونه کېږي چي ځيني نور بيا وايي چي کېدى شي يو آيت يو وخت متشابه وي او بل ځاى محکم، يعنى کولى شو له يوه اړخه ئې متشابه وګڼو او له بله اړخه ئې محکم وشمېرو!! دا نظر نه يوازي د آيتونو د وېش په اړه د قرآنکريم له څرګندونو سره اړخ نه لګوي بلکه پدې سره د قرآنکريم د هر آيت په اړه دا ګمان راولاړوي چي شايد دا به هم متشابه وي!! دا نظر هغه کسان وړاندي کوي چي اصلاً د محکم او متشابه په اړه پوره او لازم علم نه لري، دوى د قرآنکريم د مخاطبينو فهم او پوهه معيار ګرځوي، يعنى هغه آيت چي مخاطب پرې پوه شو ، شك او تردد ورته پکي پيدا نشو ، هغه محکم دئ او که شك او تردد ئې پکي وکړ او له فهم نه ئې عاجز شو؛ نو بيا دا آيت متشابه دئ؛ خو حقيقت دا دئ چي د محکم او متشابه د وېش معيار د مخاطب فهم او علم ندى، آيتونه د مخاطبينو انګېرني او فهم ته له توجه او پاملرني پرته په محکم او متشابه وېشل شويدي. د متشابه لفظ په خپله پدې دلالت کوي چي لدينه هغه آيتونه مراد دي چي د تشبيه فن پکي په کار وړل شويدى، د غيبى عالم شيان پداسي الفاظو سره پکي معرفي شويدي چي په اصل او حقيقت کي د ښکاره او ظاهري څيزونو لپاره وضع او ايښودل شويدي او د تشبيه پذريعه همدا غيبي شيان انسان ته معرفي شويدي.

د تأويل لغوي معنى اصل او اول ته اړول دي او دلته دا مطلب افاده کوي چي متشابه لفظ له فعلي حالت نه خپل اصلي او اولني

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت ته واړولی شي. یعني دا چي له تشبیه نه لاسته راغلی مفهوم کافی ونه شمېرو، بلکه د هغه شیز په حقیقت د پوهېدو هڅه وکړو چي چي د تشبیه له لاري مونږ ته رامعرفي شویدی. د مثال په ډول: زمونږ په عرف او قاموس کي عرش هغه تخت ته ویل کېږي چي پاچا وربانديي کښېني او دا ئې د قدرت او واك ښنبه وي. دا عرش یو جسم وي چي څلور پښې لري. ښه نو د الله تعالی د عرش معنی څه ده؟ که مونږ د دې لفظ د تأویل هڅه وکړو نو باید پدې اکتفاء ونکړو چي د الله تعالی عرش د ده د قدرت او بې مثاله واکمنۍ مظهر او ښنبه ده، بلکه دا معنی کافی ونه شمېرو او هڅه وکړو چي د الله تعالی د عرش په ماهیت ځان پوه کړو، حال دا چي ممکنه نده د الله تعالی د عرش ماهیت درك کړو او په حقیقت ئې پوه شو، لا زمه ده چي په خپل حد ودرېږو، له پولو نه د تجاوز او تېرېدو هڅه ونکړو. هرڅوك چي د عرش د ماهیت او کیفیت او د استواء د کیفیت په هکله بحث او مناقشې کوي دا ډول کسان به یا د رنځور زړه خاوندان وي او یا به د خلکو په منځ کي د فتنې ایجادول غواړي او یا به د بې ځایه غرور او لوئی په مرض اخته وي او ځان به ورته لوی ښکاري، په خپل عقل به غره وي او داسي مړۍ یا گوله به خولی ته وړي چي ترستوني ئې نه شي تېرولی او له خپل تغر نه به پښې اوږدې غځوي. پدې ټول پوهېږو چي قرآنکریم د انسانانو په ژبه نازل شوی او خپل پیغام ئې پداسي الفاظو سره بیان کړی چي په عربي قاموس کي موجود دې او دا الفاظ په اصل کي د مشهودو او ښکاره څیزونو لپاره وضع شوي، کله چي قرآنکریم انسان ته له ښکاره او څرگندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیانو نه خبري او بحث کوی نو لفظ او مدلول ئې دواړه واضح او څرګند وي، انسان ئې په آسانۍ سره درك کولی او ورباندي پوهېدلی شي، مخاطب د دا ډول کلماتو د اورېدلو او ویلو په وخت کي له هیڅ مشکل، شك او اشکال سره نه مخ کېږي، خو کله چي د قرآنکریم د بحث موضوع بدلېږي، له غیبی او غیرمشهودو شیانو نه خبری کوي او د پټ عالم بحث شروع کېږي، نو پدې صورت کي د انساني قاموس په وړاندي سره کړښه کښل کېږي، دغه قاموس بیا د دې پټ او غیبي عالم د اجزاوو د تعریف او پېژندني لپاره مناسب او لا زم الفاظ نه لري، دا پټ عالم په انساني قاموس کي نه شی ځائیدلی، دا قاموس د دې غیبي شیانو د معرفي کولو صلاحیت او ظرفیت نه لري، د ناچارۍ له مخي د دې غیبي امورو د معرفي کولو لپاره باید همغه ناقص او تنګ الفاظ وکارول شي او همغه د مشهودو او ښکاره شیانو لپاره وضع شوي الفاظ استعمال شي او په همدی الفاظو سره د انسان د فهم او پوهی لپاره د غیبي شیانو یو تصویر او ترسیم وړاندي شي او د تشبیه د فن په مرسته انساني عقل ته د غیبي امورو نقشه انځور شي. د دا ډول آیتونو د الفاظو تأویل او د تشبیه له حالت نه اصلي او لومړني حالت ته اړول د انسان د وس خبره نده، پدې کیفیت له الله تعالی پرته بل څوك نه پوهېږي، ځکه ترکومه حده چي ممکنه وه او انسان ئې توان درلودو، ترهغه حده همدې متشابه آیتونو په همدې الفاظو سره دا شیان معرفي کړي دي، لدینه آخوا انساني عقل د مخکي تګ استعداد او توان نه لري، انسان باید همدلته په همدې پوله توقف وکړي، نور باید د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي تگ هیله او هڅه ونکړي، همدا ئې د توان آخرینۍ او وروستۍ پوله ده، عقل او فهم ئې نور د مخکي تگ توان نه لري، نور نشي کولی دا شیان لدینه زیات وپېژني.

ځیني دوستان وایي: له مونږ سره داسي روایات شته چي ثابتوي "الراسخون فِي اَلعِلمِ" یا د پاخه علم خاوندان په تأویل پوهېږي، پدې اړه لاندیني څوټکي یادول غواړو:

- پدې کي شك نشته چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب او اهل بیت رضي الله عنهم له بل هرچا نه د قرآنکریم په ژبه ښه او زیات پوهېدل، هغوی له ټولو نه زیات د قرآنکریم په مفهوم او هدف پوه وو، مسلمانان ټول پدې اتفاق لري او ټول عقیده لري چي د قرآني مفاهیمو د زده کړې او پوهې لپاره باید د اصحابو رضي الله عنهم نظریاتو ته مراجعه وشي، پدې رابطه هیڅ اختلا ف نشته، اختلاف پدې کي دئ چي د روایت راوي څوك دي؟ آیا دا روایت له مصئون او ډاډمني لاري مونږ ته رارسېدلي؟ او آیا د وخت تېرېدو او د راویانو تعدد خو پر روایت څه اثر ندی کړی او په الفاظو کي ئې د څه بدلون باعث ندی شوی؟ آیا د روایاتو د ثبتولو په اړه همغه اهتمام او دقت شوی چي د آیتونو په ارتباط شوی؟
- نه ښایي هر روایت معیار وگرځوو او د قرآن آیتونه د هغه په گټه توجیه کړو، بلکه لازمه دا ده چي هر روایت قرآن ته راجع کړو، په قرآن ئې وتلو، که له قرآنکریم سره موافق او برابر وو نو قبول ئې کړو او که نه نو د قبول وړ ئې ونه گڼو. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: که زما له خوا داسي حدیث درته ورسېد چي له قرآن سره ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعارض او ټکر درلود نو هغه په دیوال ووهئ (مه ئې قبلوئ)

- هغه روایت چې له عقل سره ئې سمون نه درلود او داسي مطلب ئې افاده کاوو چې پر انساني عقل برابر نه راتو او له عقلي معیار سره ئې ټکر کولو او هغه روایت چې یوه لوی شخصیت ته داسي قول پکي منسوب شوی وي چې د لویانو له اقوالو سره سمون ونلري، د اسلامي معیارونو له مخي کمزوری او ناوړه ګڼل کېږي، لکه د ځان ستایل او نورو ته ښکنځلی او بد رد ویل، له قدرت سره مینه، ځان زړه ور، شجاع، غیرتي، په غیب پوه ګڼل او داسي نورې ادعاګاني کول، نو د داسي روایاتو په اړه باید محتاط وو، هم د دې روایت په هکله او هم ئې د راوي په هکله باید شك ولرو او له ترویج او نشر نه ئې ډډه وکړو، ځکه دا امکان نه لري او له توقع نه بهر ده چې یو لوی شخصیت د ځان ستاینه وکړي، امکان نه لري په اسلام او قرآن پوه انسان د علم غیب ادعا وکړي، د صالحو او مؤمنو شخصیتونو دود ندی چې د ځان لپاره د مقام او قدرت غوښتنه وکړي، امکان نه لري چې یو عالم، د دین په اساساتو پوه او په اسلامي اخلاقو متخلق انسان دا ادعا وکړي چې زه د راسخ فی العلم له ډلي نه یم، د پاخه علم خاوند او د متشابهاتو په تأویل پوه، که پوهېدلی نو دا کار به ئې کړی وو، د ادعا په ځای به ئې متشابهات توضیح کړي وو، مونږ خو د دوی په اقوالو کي هیڅ داسي بېلګه نه ګورو چې د کوم متشابه آیت په اړه ئې څه ویلي وي.
- د تأویل په اړه چې محترم ورور داکتر ایجی کوم تحلیل کړی له هغه نه داسي څرګندېږي چې ګویا د قرآنکریم الفاظ څو مختلفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معناګاني لري او د قرآنکریم آیتونه د ظهر او بطن، ښکاره او پټ (مخ او منځ) لري او د هر آیت په بطن کي بیا نور بطنونه شته!! راشی وګورو چي دا وینا د قرآنکریم ستاینه او توصیف دئ او که نه برعکس دا قرآن ته د یوه عیب د انتساب په معنا ده؟! د قرآنکریم په اړه کېدی شي دوه انګېرني ولرو:

١. قرآنکریم واضح، مبین او څرګند کتاب دئ چي له آسمان نه ځمکي ته د انسان د هدایت لپاره "نازل" شوی، الفاظ او مفاهیم ئې مخاطب ته څرګند او د فهم وړ دي.

٢. قرآنکریم داسي کتاب دئ چي الفاظ او مفاهیم ئې سخت مغلق، پیچلي او له فهم نه لوړ دي، له محدودو کسانو پرته نور څوك ئې په معنی او هدف نه شی پوهېدلی.

راشئ دا وګورو چي له دغو دوو تصوراتو او انګېرنو نه کوم یو حقیقت ته نږدې او صحیح دئ؟ دا هم باید وڅېړو چي ولې او په کوم دلیل ځیني کسان د قرآنکریم په هکله دا ادعا کوي چي قرآن پیچلی او مغلق کتاب دئ او له محدودو افرادو پرته نورو ته د درك او فهم وړ ندی؟ د دې تصور د پیدا کېدو علت څه دئ؟ آیا دا پر قرآنکریم د علم او پوهې په نتیجه کي رامنځته شوی دئ؟ او که قرآنکریم ته زیات احترام د دې تصور د راولاړېدو سبب دئ؟ او که جهل او ناپوهي ئې عامل دئ؟ او یا دا چي غرض او مرض، انحصار طلبي او له دین نه دکان جوړول ئې ترشا دي؟ څوك چي د قرآنکریم په هکله دا غلط او ناقص تصور لري، د خپلي رأیې د اثبات لپاره څه دلایل وړاندي کوي؟ د قرآنکریم کومې برخي پیچلی او له فهم نه لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي؟ د دې موضوعاتو څېړل ډېر وخت او اوږده بحث ته ضرورت لري، خو هڅه به وکړو چې په مختصرو الفاظو سره پدې هکله څه ناڅه رڼا واچوو:

قرآنكريم په پوره صراحت، تأكيد او تكرار سره دا خبره كوي چي قرآني آيتونه روښانه، واضح، آسانه، د فهم وړ، له غموض او ابهام نه پاك او فارغ دي، فرمايي:

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ * القصص:۲

دا د روښانه او واضح كتاب آيتونه دي

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقرآن لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ * القمر:۱۷

بيشكه چي قرآن مو د يادوني لپاره آسانه كړى؛ آيا پند اخيستونكى شته؟

دا مبارك آيت درې ځله په قرآن كي تكرار شويدى.

پداسي حال كي چي د دې كتاب نازلوونكى حكيم خداى په ډېر صراحت، وضاحت، تأكيد او تكرار سره فرمايي چي قرآن آسانه، واضح او څرگند دئ، د هر چا لپاره د فهم وړ او د هر پنداخيستونكي لپاره د پند وړ دئ، كه څوك د دې الهي قضاوت او حكم په مقابل كي دا ادعا وكړي چي په قرآنكريم كي يو شمېر پېچلي او د غامضې معنى درلودونكي الفاظ او برخي هم شته چي هر چا ته د فهم وړ ندي، آيا دا نظر به د منلو وړ وي؟ آيا دا قضاوت د قرآني قضاوت مخالف ندى؟! آيا د قرآن په مقابل كي بې باكي او بې حرمتي نده؟ الله تعالى د خپل كتاب په اړه يو څه وايي او دا خلك د دې قول مخالف بل څه، الله تعالى قرآن آسانه او د فهم وړ بولي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی عيب ورپوری ترې، د فهم له سطحی نه ئې لوړ شمېري او لګيا دي د دې باطل تصور د اثبات لپاره دلايل لټوي!!

په سلګونو آيتونه پدې دلا لت کوي چي قرآنکريم واضح، روښانه او آسانه دئ،که يوازي همدا پورته ذکر شوي آيتونه هم وي نو همدا کافي وو چي مخالفت ئې نه وی شوی او داسي تصور را سره هيڅ کله نه وی پيدا شوی چي قرآني آيتونه سخت، پيچلي او له فهم نه لوړ دي.

الله تعالی او رسول صلی الله عليه وسلم خلك تشويقوي چي قرآنکريم ته رجوع وکړي، هغه د خپلي لاري مشال وګرځوي، بلنه ورکوي چي په دې کتاب سره له تيارو نه د رڼا لور ته لاره مومي، ورته وايي چي پدې کتاب سره هم ځان پېژندی شي او هم الله تعالی، هم دنيا او هم آخرت، ښه له بد، خير له شر، ګټور له زيانمنو شيانو نه ورباندي بېلولی شي، دا کتاب معيار دئ، تله ده، مشال دئ، لارښود دئ، د ټولو لپاره رانازل شوی او د ټولو لپاره د فهم او درك وړ دئ. لدې وضاحت او صراحت سره سره شته داسي کسان چي د دې حقيقت په خلاف غلط تصورات لري او وايي: د قرآنکريم پر مفاهيمو پوهېدل آسانه ندی، دا د هر چا د وس خبره نده، دا کار د ټولو لپاره ممکن ندی، پدې کتاب کي پيچلي او غامض مسائل شته، هرڅوك ورباندي نشي پوهېدی او په دې ترتيب سره هغه قرآنکريم چي بايد د نورو معرفي کوونکي وي په خپله د تعريف او پېژندني بلی وسيلی ته اړ شمېرل کېږي او د دې په ځای چي د نورو لپاره مشال او څراغ وي په خپله روښانه کوونکي ته محتاج بلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي!! دا څه عجيب قضاوت!! دا څومره بې انصافه تصور!! او دا څومره ناروا او غلطه انګېرنه!!

قرآن فرمايي! که دکوم آيت په مفهوم پوه نه شوئ،کوم آيت مشکل او سخت درته ښکاره شو نو د همدې مشکل مفهوم توضيح او بيان په نورو آيتونو کي ولټوئ، ځکه چي دا کتاب داسي دئ چي يوه برخه ئې د بلي تشريح او بيان کوي، سوالونو ته ځواب وايي، اشکالات رفع کوي او ابهامات له منځه وړي. رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: که داسي حديث درته راغی چي له قرآن سره ئې تناقض او توپير درلود نو په ديوال ئې ووهئ. خو دا ښاغلي وايي: زمونږ خبره د قرآنکريم په هکله معيار او ملاك ده!! خپل نظريات دومره باارزښته شمېري چي بايد قرآني مفاهيم ورباندي وتلل شي او د قرآن په ځای د دوی تصورات مرجع او مصدر وبلل شي!!

ديني تحريکونه او اسلامي خوځښتونه تل دا عارضه او مشکل لري چي د تأسيس له لومړي پړاو نه وروسته ئې يوه داسي خاصه ډله رامنځته شي چي له دين نه ځانته دکان جوړ کړي او د خلکو د تحميق په وسيله ئې بدل کړي، په چل سره او د دين په نامه له خلکو مال او دولت ترلاسه کوي او نه پرېږدی چي خلك د دين په اصلي غوښتنو پوه شي، قرآنکريم د دې ستر خنډ په هکله فرمايي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنْ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...*

التوبه: ٣٤

اې مؤمنانو! زيات شمېر احبار او رهبان (د يهودو او نصرانيانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

علماء) په ناحقه د خلکومالونه خوري او د الله تعالی د لاری خنډ گرځي.

هرکله چي د الله دین دغو خلکو ته پاتې شوی او دا خلك پدې توانېدلي چي له دین نه د خلکو د تحمیق او ناوړه گټې ترلاسه کولو وسیله جوړه کړي، نو کریم خدای د خلکو د هدایت لپاره پیغمبران رالېږلی، ترڅو دین د دوې له انحصار نه آزاد کړي، د دوی له خوا جوړ شوي خرافات او په دین پوری په ناحقه لگیدلی تورونه له منځه یوسي، د خلکو پراوږو په ناحقه ایښودل شوي درانه بارونه لری کړي او د همدې مکارو او دروغجنو له خوا د خلکو په لاس پښو کي اچول شوي ځنځیرونه مات کړي، د الله تعالی او خلکو ترمنځ بې اساسه او کاذب موانع ختم کړي او خلکو ته دا وښیي چي دا د دېن دروغجن او مکار ټیکه دارن، د بندگانو او الله تر منځ واسطه ندي، الله تعالی ته د رسېدو لاره له دوی نه نده تېره شوې، هر بنده کولی شي له خپل رب سره مخامخ او له واسطې پرته راز او نیاز وکړي او دا ورته په ډاگه کړي چي خدای د ټولو رب دئ، هر چیر ته د هرچا دعا او فریاد اوري، هر بنده ته د غاړې تر رگ نه ورلنډ دئ، هغه ته د رسېدو لپاره هیڅ وسیلی ته اړتیا نشته، هیڅوك د هغه له اجازې او امر پرته د هیچا شفاعت نه شي کولی، چا ته چي الله تعالی د زیان اراده کړې وي هیڅوك خیر نشي وررسولی او چا ته ئې چه خیر غوښتی وي هیڅوك ضرر نشي ورسولی. او ټولو ته اعلانوي چي خدای ته رجوع وکړئ، یوازي د ده عبادت وکړئ او یوازي له ده نه مرسته وغواړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی خپل کتاب انسانانو ته رالیږلی، مخاطبین ئې ټول انسانان دي، دا د کومې ځانګړې طبقې لپاره ندی نازل شوی، دا د انسانانو د علم او فهم له سطحې سره برابر کتاب دئ. الله تعالی دا "کتاب" د خلکو د فهم سطحې ته "رانازل" کړی، هغه ئې دومره لاندې راوستی چې د هرچا لاس وررسېدی شي، هغه کسان چې د قرآنکریم په رابطه وایي چې دا یو پیچلی او غامض کتاب دئ هغوی یا دا غواړي چې دین په خپل انحصار او ګروت کې وساتي، ناوړه ګټه ترې وکړي او د دین په عام کېدو کې د خپلې سوداګرۍ زیان ویني او یا دا چې له قرآن نه هیڅ علم نه لري، قرآن ته ئې په غور او دقت مراجعه نده کړې او د قرآن په نسبت خپل جهل ئې د قرآن د غموض لپاره دلیل ګرځولی دئ او یا دا چې د همدې تبلیغاتو تراغېزې لاندې راغلی، همدا غلطه خبره ئې په پټو سترګو منلې. دا ډله د خپل غلط تصور د اثبات لپاره دا دلیل وړاندې کوي چې: قرآنکریم دوه ډوله آیتونه لري: یو محکم او بل متشابه. محکم هغه دي چې الفاظ او مفاهیم ئې واضح، روښانه او صریح وي، هر څوك وربانديپوهېدلی شي؛ خو متشابه هغه دي چې د قرآنکریم د حکم په اساس د تأویل وړ ندي!! دا د دوی غلط نظر او دلیل دئ خو حقیقت بیا بل څه دئ، رحمن خدای چې دا دین ئې د انساني ژوند د تنظیم لپاره رالیږلی دئ، په څرګندو او روښانه الفاظو سره ئې د انسانانو او د دوی د ملموس او ښکاره ماحول په هکله بحث او خبري کړیدي، ښه او بد ، مضر او ګټور، خیر او شر ئې د همدوی په ژبه ورته بیان کړي دئ، د حقایقو د بیان لپاره ئې دا دین له آسمانه ځمکې ته راکوز

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی، دومره ئې راکوز کړی او داسي ئې بیان کړی چي د انسان د فهم او ادراك له سویې سره بالکل برابر شي، حامل ئې په خپله امي دئ، په امي قوم کي مبعوث شوی، لومړي حاملان ئې په لیك لوست نه پوهېدل، د بلال حبشي، سلمان فارسي، صهیب رومي او ابوذر غفاري په څېر کسان چي نه ئې عربي سمه زده وه او نه په لیك لوست سم پوهېدل، دوی مخامخ له پیغمبر علیه السلام نه د قرآن آیتونه ترلاسه کول، په مراد ئې پوهېدل، نورو ته ئې رسول او د پلي کولو لپاره ئې جهاد ته ملا تړله. متأسفانه همدا عام فهمه، آسانه او روښانه دین د وخت په تېرېدو سره د داسي کسانو په لاس کي لویدلی چي غواړي نور خلك ورباندي تحمیق کړي، دین په ځان پوري منحصروي او نورو خلکو ته وایي: دا دین یوازي زمونږ لپاره د فهم وړ دئ، نور څوك پدې دین نه شي پوهېدلی، د الله تعالی په ژبه یوازي مونږ پوهېږو، نور دا توان نه لري چي د دېن په رموزو او اسرارو پوه شي، که څوك غواړي له الله تعالی سره رابطه ونیسي نو باید زمونږ له لاری خدای ته د رسېدو کوشش وکړي، دوی د خدای استازي، د دېن ترجمانان او د خدای او بنده ترمنځ واسطه او وسیله دي!! پدې ډول بې اساسه خبرو سره هغه دین چي ډېر آسانه او عام فهم دئ، په داسي یوه دین بدل کړی چي د یوې خاصې ډلي په واك کي محدود او منحصر پاتې شي، الله تعالی دین له آسمان نه ځمکي ته رالېږلی، خو دوی ئې بېرته له ځمکي نه آسمان ته پورته کړي، هومره لوړ چي د هیچا لاس نشي وررسېدی!! دا خلك، هغه دین چي لومړنی حامل او راوړونکي ئې امي وو، پداسي دین بدلوي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان ئې په الف باء نشي پوهېدی!! هغه دین چي د انسان او طبیعت په هکله بحث کوي، پداسي څه بدلوي چي د بحث محور ئې خارق العاده کارونه او ماوراء الطبیعت توکي او پېښې وي!! د دې ډلي د غلط تفسیر له مخي د قرآنکریم ټول څرګند او صریح الفاظ په پیچلیو او غامضو مفاهیمو بدلېږي او محکم آیتونه ئې هم د انسان د فهم له دایرې نه وزي، که قرآنکریم له لمر، سپوږمۍ، ځمکي، آسمان، غرونو، سیندونو، وریځو او باران نه خبري کوي نو د دوی په اند د دې روښانه الفاظو معنی هم هغه نده چي عام خلك ئې انګېري، که څوك غواړي د دې الفاظو په اصلي معنی پوه شي نو بايد د دوی په اصطلاح دین پوهانو ته رجوع وکړي، هغه چي د دوی له زعم او ګمان سره سم د الفاظو په بطن پوهېږي، که داسي ونکړي او د کلماتو معنی بل ځای ولټوي نو حتماً به د اشتباه مرتکب شي!! دا انګېرنه او تصور چي له دین نه دکان جوړوي، دین د څو محدودو کسانو په انحصار کي راولي او دین د هغو کسانو د لاس آله جوړوي چي خلك پرې تحمیق کړي او د خلکو مالونه پرې وخوري، قرآنکریم دا حالت څومره ښه انځور کړی:

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ *

آل عمران:۷۸

له دوی نه یوه ډله داسي ده چي په خپلي لیکني او کتاب خپلي ژبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي اړوي چي ته هغه د الله تعالی د کتاب يوه برخه وبولی، پداسي حال کي چي هغه د الله د کتاب برخه نده، دوی وایي: دا خبري ټولی د الله له لوري دي، پداسي حال کي چي د الله له خوا ندي، په خدای پوري دروغ تړي سره له دې چي ښه پوهېږي.

گورئ چي دا مکاره او ټگماره ډله خپلي لیکني او خپلي خبري د الله تعالی کتاب ته منسوبوي، خپل غلط او مغرضانه تفسیر او تعبیر ته الهي تعبیر وایي، دوی دا غلطي قصداً او په لوی لاس کوي، ښه پوهېږي چي دا خبری نه د الله تعالی په کتاب کي شته او نه د الهي کتاب معنا هغه ده چي دوی ئې وایي. په دې آیت پسې له ذکر شوو نورو آیتونو نه دا په ډاگه معلومېږي چي په دې رنځ اخته کسان یا هغه خلك دي چي له دین نه ناوړه گټه پورته کول ورته په میراث رسېدلي او یا هغه واکمنان دي چي له دین نه د خپل زعامت او واکمنۍ د اثبات لپاره وسیله جوړوي او دین د خلکو د غلامۍ آله گرځوي او یا هغه کسان دي چي غواړي پیغمبرانو علیهم السلام او دیني مشرانو ته د انتساب له لاري امتیازات لاسته راوړي، همدا کسان دي چي ځیني شخصیتونه د الوهیت تر مقامه پورته کوي، د خدای شریکان ئې جوړوي، د علم غیب خاوند او د عالم په امورو کي د تصرف حق ورته ثابتوي، له دوی نه مرسته او پردوی توسل لازمي گڼي او ادعا کوي چي یوازي د دوی له لاري د الله تعالی دربار ته لار موندل ممکن ده!! دوی دا ادعاگاني له دغو درنو شخصیتونو سره د محبت او هغوی ته د درناوي له امله نه کوي، بلکه لدینه ئې هدف خپلي گټی وي، غواړي په همدې سره خپل مقام اوچت کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه دوی ځان د دغو شخصیتونو د مادي او معنوي مقام وارث ګڼي، هر کرامت چې د هغوی لپاره ثابت کړي ګټه ئې دوی ته راګرځي، له همدې نه د امتیازاتو د لاسته راوړلو وسیله جوړوي، قرآنکریم پدې هکله فرمایي:

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ* وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ * آل عمران :۷۹-۸۰

هیڅ انسان ته نه ښایي چې الله تعالی ورته کتاب، حکم او نبوت ورکړي او بیا هغه "لدې الهي پېرزوینې وروسته" خلکو ته ووایي: له الله تعالی نه علاوه زما بندګان شئ! بلکه "د دې برعکس هغه ته دا ښایي چې" ووایي: د دې لپاره باید خدای پالونکي شی چې تاسو خو نورو ته دا کتاب ورزده کوئ او په خپله ئې لولی. او هغه تاسو ته دا امر نه کوي چې ملائکي او پیغمبران خپل اربابان ونیسئ، آیا تاسي ته د کفر امر وکړي، وروسته له هغې چې د دوی په دعوت سره په اسلام مشرف شوئ یاست؟!

له دې لارې چې دین ته کوم زیان اوښتی، هومره ستر زیان دی چې جبران ئې ګران کار دئ، همدا غلط تصور د ډېرو ژورو دیني انحرافانو سبب شویدی!! که ووایو چې له همدې لارې دین تحریف شوی، د ژوند له ساحې او صحنې نه وتلی، د خرافاتو ښکار شوی او د مابعد الموت په دایره کې محدود پاتې شوی، نو مبالغه به مو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي کړي.

دا تصور او عقيده چي ګويا د قرآنکريم الفاظ بطون لري، ظاهر ئې يو او باطن ئې بل څه دئ، همدې تصور د هغه کسانو په مخ دروازه خلاصه کړيده چي غواړي خپلي خبري او غوښتني د دين خبري او غوښتني وګرځوي، خپل بدعتونه د دين په نامه مشهور او معروف کړي او له همدې لاري امتيازات لاسته راوړي.

د مذهب په نامه او عنوان د نويو لارو او ضوابطو ايجاد او په دين کي بدعتونه رامنځته کول او بيا همدې بدعت او نويو ايجاد شوو دودونو دستورونو ته له اصل مذهب او دين نه زيات ارزښت ورکول، دا داسي يو آفت دئ چي اکثراً مذهبي کړۍ ورباندي اخته کېږي. دا پداسي حال کي چي د دين تقاضا او حکم دا دئ چي بايد نه څه ورباندي زيات او نه څه ترې کم کړی شي، د دين له نظره لکه څنګه چي له دين نه څه راکمول جرم دئ همداسي په دين له ځانه څه ورزياتول هم نابخښونکي ګناه ده. دين نه هيڅ زياتوني ته اړتيا لري او نه څه کمول مني، دين مکمل او ښايسته دئ، نه خد او خال ته ضرورت لري او نه خراش او تراش ته؛ خو هغه ټګماره ډله چي له ديندارۍ نه ځانته حرفه او پيشه جوړوي، په خاصو ظروفو کي راوړاندي شي او د خاصو اهدافو پخاطر د مذهب د ښايست او ښکلا تر شعار او عنوان لاندي د خلکو د راجلبولو په نيت په مذهب کي نوی لاری اختراع کړي، بيا ئې مذهب ته منسوبوي، ورپسې همدا د دين تر پرده لاندي له ځانه جوړ شوي ضوابط ورو، ورو دومره اهميت او ارزښت پيدا کړي چي د دين اصلي او حقيقي څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر سورې لاندي راولي، همدا کسان په خپلو بدعتونو سره له آسانه او عام فهمه دين څخه داسي يو مذهب جوړ کړي چي د انسان سليم فطرت ترې کرکه کوي، انساني عقل ئې نه شي منلی او د انسان د طبيعی اړتياوو مخالف او معارض واقع شي.

همدا رنځ بيا د دې سبب شي چي د تقوی او اخلاص تر پردې او شعار لاندي د دين د اصلي روح مخالف قيود او اصول وضع شي، حلال شيان حرام وبلل شي او د انسان ديني و جايب له ټاکلی دايری نه ووزي، زياتونه پکي وشي او د قرآنکريم په ژبه دا دين ته منسوب شيان د خلکو لپاره د اضافي بار او درنو ځنځيرونو شکل غوره کړي.

که قرآنکريم ته رجوع وکړو نو وبه وينو چي دا د هر مسلمان داعي يوه ستره دنده او وظيفه ګڼي چي د پورته ياد شوې ستونزي او رنځ معالجه وکړي او مسلمانان په دې آفت له اخته کېدو نه وژغوري. قرآن وايي چي پيغمبران عليهم السلام له همدې ډول مشکلاتو سره مخ شويدي او هغوی زياتې هلې ځلې کړيدي تر څو د تحريف شوي دين او مذهب پيروان پدې قانع کړي چي د دوی مذهبي مشران د بدعت مرتکب شويدي، هغوی له ځانه په دين کي زياتونه کړيده، حلال شيان ئې بې دليله په دوی حرام کړيدي، قرآنکريم له يوه پيغمبر عليه السلام نه حکايت کوي او فرمايي:

وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ * آل عمران: ۵۰

او ترڅو هغه ځيني شيان درته حلال وګرځوم چي پر تاسو باندي حرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي شوي او ستاسي د رب له لوري مي څرګنده نښه درته راوړی، نو له خدای نه ووېرېږئ او زما متابعت وکړئ.

همدا راز د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وظیفې او مسئوولیت په هکله قرآنکریم فرمایي چي هغه راغی تر څو له خلکو درانه بارونه کوز کړي او د خلکو په لاسونو او پښو کي لویدلي ځنځیرونه وشلوي، همدې مطلب ته په اشارې سره فرمایي:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * الاعراف:۱۵۷

هغه کسان چي د امي رسول او پیغمبر متابعت کوي، هغه چي دوی ئې نوم په تورات او انجیل کي له ځان سره لیکلی مومي، هغه چي دوی په نېکي ګماري او له بدي نه ئې منع کوي او پاك شیان ورته حلال او ناولي ورته حرام ګرځوي او بارونه ئې د دوی له اوږو راکوزوي او هغه ځنځیرونه شلوي چي د دوی په لاسونو او پښو کي لویدلی وو، نو چا چي پر هغه ایمان راووړ، د ده مرسته ئې وکړه او د هغه نور پیروي ئې وکړه چي په ده باندي نازل شویدی، همدا کسان برلاسي او بریالي دي.

ګورئ چي پیغمبر د خلکو بارونه سپکوي، ځنځیرونه شلوي، انسانان آزادوي، ټول پاك شیان "چي پخوا ئې یوه برخه ځینو ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرام کړي وو" حلال گرځوي او ټول ناولي شیان حرام شمېري، خلکو ته داسي نور او چراغ ورکوي چي له تیارو او خرافاتو نه ورباندي ووځي او د حقیقت روښانه دنیا ته لاړ شي.

د ځینو اشتباهاتو تصحیح

"دا د تأویل په اړه د یوی بلی مقالې عنوان وو چي نوموړې ورځپاڼی ته ولېږلی شوه"

د همشهری ورځپاڼی د اردیبشهت میاشتي په ۴ او ۵ نېټه زما لیکنه (د تأویل په هکله یو بل نظر) تر عنوان لاندي خپره کړه، زه ئې مننه کوم، په ځانگړې توگه له هغې تبصرې نه چي د مقالې په اړه ئې درلوده؛ خو د همدې میاشتی په ۱۱ نېټه په همدې ورځپاڼه کي زما د مقالې په هکله د لومړی تبصرې خلاف د یوی داسي تبصري شاهد وم چي د حیرانتیا وړ وه او دا تري څرگندیده چي د ورځپاڼې مسئوولین زما د مقالې د خپرولو له امله ترفشار لاندي راغلي او دېته اړایستل شوي دي چي معذرت وغواړي او د خپل ځان د تبرئې او د خپلي دغې اشتباه د جبران لپاره مناسب اقدام وکړي، خپلي مخکنۍ خبري بېرته واخلي او د موضوع په اړه د خپلو علماوو او مراجعو آراء نشر کړي.

له همدې نېټې نه څه موده وروسته، په څو پرله پسې گڼو کي د همدې موضوع په اړه د یو شمېر علماوو نظریات او مرکې خپرې شوې، "صدا و سیمای جمهوری اسلامي ایران" هم د دغې موضوع په رابطه له یوه عالم سره مفصله مرکه درلوده، چي دا ټول مي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقت سره تعقيب کړل او په همدې رابطه او د دې نظرياتو په حواله لاندينې ټکي وړاندې کول غواړم:

- د يوې موضوع په هکله د مختلفو نظرياتو خپرول غوره اقدام دئ، حقيقت هغه وخت ښه څرګنديدلی شي چي د خپل معارض او ضد ترخوا کيښودل شي، د حق پلويان له مناقشې او له مخالفو نظرياتو نه وېره نه لري، بلکه دا يو ضرورت شمېري او په خلاصه ټنډه ئې اوري، دا د باطل خاصيت دئ چي په تياره او تنهائې کي خوښ وي، د مقابلې او مناقشې توان او جرأت نه لري، حقيقت خو د مؤمن ورکه متاع ده، مؤمن د هرې خبري د اورېدو حوصله لري، مؤمن ټولي خبري اوري بيا ئې له منځه حق انتخابوي او هغه څه مني چي حق وي:

فَبَشرْ عِبَاد * الَّذينَ يَستَمعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئك الَّذينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُولَئك هُمْ أُولُوا الأَلْبَبِ *

الزمر: ١٧-١٨

آيا دا نه ګورئ چي قرآنکريم حتی د هغو کسانو په ځواب کي چي ويل به ئې رسول صلی الله عليه وسلم، مجنون دئ، شيطاني القاءات ورته کېږي، ساحر، جادوګر او کاهن دئ، د دې او ديته ورته اباطيلو د ځواب لپاره تر ټولو غوره، معقوله او منطقي لاره اختياروي او فرمايي:

وَمَا صَاحبُكُمْ بمَجْنُونٍ * وَلَقَدْ رَآهُ بالْأُفُق الْمُبينِ * وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بضَنِينٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ * فَأَيْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تَذْهَبُونَ * إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ * لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ * التکویر: ۲۲ - ۲۸

ستاسي ملګری لیونی ندی، په ښکاره افق کي ئې لیدلی او هغه په غیب بخل نه کوي "د کاهنانو په شان ندی چي په غیب ویلو اجره غواړي" او خبره ئې د رټل شوي شیطان خبره نده، نو چیرته ځی؟ دا خو له پند او یادوني پرته بل څه ندي، ستاسي د هر هغه چا لپاره چي غواړي په نېغه لاره روان شي.

پوهېږئ چي دا د کوم ذات څواب دئ؟ دا د هغه قهار او مالك الملك الله ځواب دئ چي د مرګ او ژوند فیصله له ده سره ده، د رزق او روزي خزانې ورسره دي، فعال لمایرید دئ، له حق نه د منکرو او ګستاخو حق دښمنه خلکو په ځواب کي د دې په ځای چي له قهر او غضب نه کار واخلي، عذاب وربانديي نازل کړي، د نرمۍ او مهربانۍ لاره نیسي او رسول صلی الله علیه وسلم د هغوی د ملګري په توګه ورمعرفي کوي.

د تأویل په اړه چي پدغو مقالو کي څه لیکل شوي د هغوی په ځواب کي باید ووایم:

متأسفانه یو شمېر دوستان تفسیر او تأویل مترادف لفظونه شمېري؛ خو حقیقت داسي ندی، قرآنکریم د تأویل لفظ یوازي د متشابه آیتونو په هکله استعمال کړی، د قرآن له نظره د متشابهاتو د تأویل هڅه ناوړه عمل دئ، دا د هغو کسانو کار ګڼل شوي چي رنځور زړونه لري او فتنې لټوي، د تعجب او افسوس وړ ده که د قرآن له دې صراحت سره سره د متشابهاتو تأویل، مذموم او ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمل ونه بلل شي:

فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ * آل عمران: ۷

او هغه کسان چي په زړونو کي ئې کوږوالی دئ، د همدې کوږوالي له امله په متشابهاتو پسې ځي، فتنې لټوي او د تأویل هڅه کوي، پداسي حال کي چي له الله تعالی پرته هیڅوك ئې په تأویل نه پوهېږي.

نه پوهېږم په کوم دلیل دا مذموم او ناوړه عمل د پاخه علم خاوندانو ته منسوبېږي؟ پدې پوهېږو چي یو غیبي او پټ ځیز له مشهود او ښکاره ځیز سره له تشبیه پرته په بل څه نشو درك کولی، انسان نه د غیبي شیانو د کیفیت د ادراك توان لري او نه ئې د معرفي کولو لپاره په خپل قاموس کي خاص او ځانګړي الفاظ. قرآنکریم خپلو مخاطبینو ته د غیبي شیانو د معرفي لپاره د تشبیه فن کارولی دئ، د متشابه آیتونو په ذریعه ئې انسان ته د غیبي نړۍ په لوري د فهم لاره پرانستي ده او د غیبي شیانو ادراك ئې ترممکنه حده ورته آسانه کړی.

له غیبي شیانو نه چي د قرآنکریم متشابه آیتونه کوم انځور او تصویر وړاندي کوي، په هغه کي د انسان د عقلي او ذهني قدرت او ظرفیت وروستی حد مراعات شویدی، ترکومه حده چي د انسان عقل کار کولی شي، په قاموس کي ئې د دې شیانو لپاره چي کوم الفاظ موجود وو هغه ټول په کار وړل شویدي. دا د انساني توان وروستۍ پوله ده، لدینه آخوا د مخکي تګ او مزید علم ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو توان او وس نه لري. قانع او په خپل حد پوه انسان همدلته توقف کوي او د وړاندي تګ هاند نه کوي، خو حريص، د ناروغ زړه او دماغ خاوند او شکاک انسان پښې له خپل ټغر نه اوږدې غځوي او د وړاندي تګ سعی او هڅه کوي.

د آيت وروستۍ برخه په څرګنده توګه وايي چي د پاخه علم خاوندان د دې پر ځای چي د متشابهاتو د تأويل هڅه وکړي، توقف کوي او وايي: مونږ ايمان پری راوړی، ټول زمونږ د رب له لوري دئ.

يو شمېر دوستان د تأويل او تفسير تر منځ دې توپير ته متوجه ندي او ديته پام نه کوی چي تأويل تر متشابهاتو پوري خاص دئ، د تأويل لفظ د ټولو آيتونو لپاره ندی استعمال شوي، دوی د همدې غلط تصور له مخي د ډېرو اشتباهاتو مرتکب شويدي، هر چيرته ئې چي داسي آيتونه ليدلي چي مجمل دي، شرحې او تفصيل ته ضرورت لري، مجاز، تمثيل او استعاره پکي په کار وړل شويده، نو مخکي لدينه چي غور وکړي فوراً وايي: دا آيتونه د هر چا لپاره د فهم او پوهې وړ ندی، بايد دلته له تأويل نه استفاده وشي!! همدا ډله بيا تأويل په دوو برخو وېشي: يو جائز تأويل او بل ناجايزتأويل، پر همدې وېش په استناد سره وايي چي دا ضروري ده چي يوه ډله علما بايد د متشابهاتو په تأويل پوه وي!! څرګنده ده چي دا ډېر کمزوری تصور او بې اساسه استدلال دئ، د آيتونو تفسير، بيان او تشريح روا او جايز عمل دئ، خو د متشابه آيتونو تأويل د قرآن د حکم په اساس ناوړه عمل دئ.

- د الرسخوان في العلم په هکله بايد ووايو چي تر خاصو

(c) ketabton.com: The Digital Library

كسانو دا مختص كول او داسي ادعا كول چي لدي نه فقط اهل بيت مراد دي، صحيح خبره نده، قرآنكريم د اهل كتاب د يو شمېر علماوو لپاره همدا صيغه په كار وړې ده، هلته چي فرمايي:

لَكِنْ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُوْلَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا *

النساء: ١٦٢

لكن د دوی راسخين في العلم او مؤمنان پر هغه څه ايمان لري چي پر تا باندي نازل شوي او پر هغه څه هم چي له تانه مخكي نازل شوي، لمونځ كوونكي، زكات وركوونكي، پر خدای او آخرت ايمان لرونكي، ډېر ژر به دوی ته ستره بدله او اجر وركړو.

د الرسخوان في العلم صفت تر محدودو او خاصو كسانو پوري مختص كول نه يوازي له قرآنكريم سره توافق نه لري بلكه دا تصور له قرآن سره ټكر كوي.

سره لدې چي د قرآنكريم آيتونه ټول روښانه او مدلول ئې څرگند دئ، الفاظ ئې په ډېر ښكلي او ښايسته انداز كي او پداسي طريقې له يوه بل سره په يوه مزي كي پويل شوي چي هم ئې عمومي مطلب واضح وي او هم د هر لفظ ځانگړې معنی، او مخاطب ئې په ډېره آسانۍ سره درك كولی او ورباندي پوهېدلی شي. د آيتونو مفاهيم واضح او هرچاته د فهم وړ دي، كه څوك په كوم آيت يا لفظ پوه نشي نو بايد مخكي وروسته آيتونو ته مراجعه وكړي تر څو د مطلوب آيت په مفهوم پوه شي. د هر لفظ صحيح او دقيقه معنی هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت معلومېدلی شي چي له نورو الفاظو سره ئې رابطه په پام کي ونيول شي، همداراز د آيت دقيق تفسير هم هغه وخت ممکن دئ چي د آيتونو سياق او سباق ته جدي توجه وشي.

د تأويل معنی بايد د ژبې د کتابونو په ځای په خپله په قرآنکريم کي و لټوو، کېدی شي په عربی کي د دې لفظ لپاره متعددې معناګاني راغلې وي او پدې آيت کي حتماً لدې متعددو معناګانو څخه يوازي يوه مطلوبه وي او هغه مربوطه آيت په خپله راته په ګوته کوي. که د تأويل معنی د قرآنکريم د همدې آيت په متن کي ولټوو نو دا به راته په ډاګه شي چي دلته د تأويل معنی، تفسير او تشريح نده، بلکه دلته ئې مراد اصلي او اولني حالت ته ګرځول دي، د تشبيه له حالت نه ايستل او لومړني حالت ته اړول، دا د تأويل معنی ده. د مثال په توګه د دې آيت په هکله: "الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى" که ووايو چي دا آيت مونږ ته دا راښيي چي الله تعالی د هر څه مالك او واکدار دئ، ځمکه او آسمان ئې تر حکم لاندي دي، که دلته پدې معنی بسنه ونکړو او ووايو چي عرش څه ته وايي؟ پرعرش د الله تعالی د استواء کيفيت څنګه دئ؟ که پدې لاره لاړ شو نو دا تأويل دئ او دا په واقع کي هغه عمل دئ چي الله تعالی ئې نه خوښوي.

مونږ که په مجاز او استعاره کي پدې مکلف يو چي د الفاظو اصلي معنی وانه خلو، نو په متشابه آيتونو کي خو هيڅ حق او اجازه نه لرو چي د لفظ اصلي معنی واخلو او دا حق نه لرو چي پر ظاهري معنی ئې حمل کړو، په قرآنکريم کي په سلګونو داسي آيتونه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي هیڅ عاقل ئې د الفاظو ظاهري معنی مراد نه بولي، بلکه د تفسیر او بیان لپاره ئې د آیتونو له سیاق او سباق نه استفاده کوي، د مثال په توګه د الله تعالی دا قول چي فرمایي:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ * البقره: ۷

الله تعالی د دوی پر زړونو او غوږونو مهر وهلی دئ او پر سترګو ئې پرده ده او د دوی لپاره لوی عذاب دئ.

پدې آیت کي د ختم او غشاوه الفاظ نه ښایي په ظاهري معنی حمل شي او مطلب یې هم د ظاهري معنی اخیستل ندي، لدې آیت نه مخکي یاد شوي آیت د دې الفاظو معنی څرګندوی، مخکنی آیت اعلانوي چي د کافرانو ګوابنل او ایمان ته رابلل ګټه نه لري، هغوی په هیڅصورت کي حق ته غاړه نه ږدي، له عقل نه کار نه اخلي، نه د نورو خبره اوري او نه له حوادثو نه عبرت اخلي، د هغوی د ضمیر صفحه زنګ وهلې ده، وجدان ئې خیرن شویدی، د ادراك او پوهې توان او صلاحیت ئې له لاسه ورکړی.

همدا راز دا آیت:

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * الفاتحه: ۵

خدایه! مونږ ته نېغه لاره راوښیه!

پدې آیت کي هم له صراط او مستقیم نه ظاهري معنی مراد نده، دواړه لفظونه د معنوي مفاهیمو د معرفي کولو او افادی لپاره په کار وړل شویدي، لدینه مخکي ذکر شوي آیت پدې دلالت کوي چي له صراط مستقیم نه مطلب یوازي د الله تعالی عبادت او یوازي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همغه نه د مرستې غوښتل دي.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ * البقره: ۱۸

کاڼه، گونگیان او ړانده دي او بېرته نه راگرځي.

دلته هم د صم، بکم او عمي له الفاظو نه ظاهري معنی مطلوبه او مراد نده.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلاً*

الاسراء: ۷۲

د آیت وروستی برخه دا په ډاگه کوي چي له (اعمی) نه مراد ړندوالی نه بلکه نا پوهي او گمراهي ده.

که په قرآنکریم کي د ذکر شوو استعارو په هکله دا نده روا چي ظاهري معنی ئې ترې واخیستل شي نو د متشابهاتو په هکله خو په طریقه اولی سره د ظاهري معنی اخیستل جواز نه لري.

حکیم خدای خپل کتاب (قرآنکریم) له هغه باران سره تشبیه کړی چي له آسمان نه راوریږي او هره دره، سیمه، دښته او خوړ د خپل ظرفیت په اندازه ترې خړوبیږي، هره سیمه خپله مناسبه او د خپل ظرفیت برابره برخه ترې اخلي، د لویې دښتې او ارت خوړ برخه زیاته او د واړه خوړ برخه کمه، همدا راز مخاطبین هم هر یو د خپل توان او ظرفیت په اندازه له قرآنکریم نه مستفید کیږي، د عالم او پوه سړي برخه زیاته او د بیسواد ، نالوستي او امي برخه کمه، هر یو ترې مستفید کیږي، هیڅ یو ئې له خیر او گټې نه بې برخي نه پاتې کیږي، نه بیسواده د بیسوادۍ له امله ترې محروم پاتې کیږي او نه عالم د خپل علم په وجه د قرآن په ټولو مفاهیمو او رموزو احاطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی شي، هر يو خپله برخه اخلي.

هر قول، کلام او وينا چي دا صفت ونلري هغه ناقص دئ، الهي کلام لدې عيب نه پاك دئ، هغه کلام او وينا چي ټولی او يا يوه برخه ئې يوازي د محدودو افرادو لپاره د فهم وړ وي او د نورو لپاره د ادراك وړ نه وي، هغه ناقص کلام دئ او دا جائز نده چي قرآن ته دا عيب راجع کړو. دا قرآن د حبشي بلال، فارسي سلمان او ابو ذر غفاري لپاره د فهم وړ وو، د هغوی له سويې سره برابر وو، هر يو راغلی، له رسول الله نه ئې د همدې آيتونو د اورېدو له برکته ايمان راوړی، دا په داسي حال کي چي هغوی نه په صرف او نه په نحو پوهېدل، نه ئې د بلاغت علم لوستلی وو او نه ئې له فلسفی، منطق، رياضي او حکمت سره آشنائي درلوده.

که څوك سوال وکړي چي: د رسول الله صلی الله عليه وسلم امي او نالوستي قوم څنګه پدې قرآن وپوهېدل چي اوس ئې ستاسي فيلسوفان له درك او فهم نه عاجز دي؟ دې سوال ته ځواب لرئ؟

حتماً د دې سوال د توجيه لپاره به دا ووايا ست چي همدا آسانه او د هر چا لپاره د فهم وړ قرآن په خپله د مسلمانانو له خوا پداسي مشکل او غامض کتاب بدل شوي چي څوك ئې په مفهوم نشي پوهېدی، همدا مسلمانان دي چي د قرآني الفاظو لپاره ئې له ځانه ظاهر او باطن جوړ کړي او د باطن په معنی پوهېدل ئې په خاصو افرادو پوری تړلی. څرګنده ده چي دا تصور او ادعا حقيقت نه لري، که په رښتيا سره قرآني آيتونو بطن او باطن درلودای نو حتماً به رسول الله او يارانو ئې دا مونږ ته بيان کړي وو، دا باطن او يا بطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ئې په خپله توضيح کړي وو او د هغوکسانو مخه به ئې بنده کړي وه چي اوس راځي او خپلي خبري د آيتونو د باطني معناګانو او بطونو ترنامه لاندي پر خلکو تحميلوي، که قرآنکريم بطن درلودلی نو رسول الله صلی الله عليه وسلم به حتماً د خپل امت لپاره بيان کړی وو ، په احاديثو کي به ئې وضاحت شوی وو او د هغو کسانو په مخ به ئې تړول ورونه تړلي وی کوم چي د باطن د توضيح په بهانه له اسلام نه ناوړه استفاده کوي!! په احاديثو او د امامانو په څرګندونو کي هيڅ داسي موارد نشته چي د متشابهاتو په تأويل دلالت وکړي، هيڅ هم ندي ويلي چي عرش څه ډول دئ، پر عرش د الله تعالی د استواء کيفيت څنګه دئ،استواء، هروله او ديته ورته صفات څه کيفيت لري؟!.. رسول الله صلیالله عليه وسلم، يارانو او امامانو د دې ډول صفاتو په هکله هيڅ توضيح او تشريح نده کړي، نو د دې معنی دا ده چي هغوی د متشابهاتو له تأويل نه ځان ساتلی او په خپل قول او عمل سره ئې په دې حقيقت اعتراف کړی چي د متشابهاتو پر تأويل له خدای نه پرته بل څوك نه شي پوهېدی.

بايد په پام کي ولرو چي له اشخاصو سره محبت او د هغوی درناوی د دې سبب نشي چي هغوی د الوهيت مقام ته اوچت کړی شي او له دوی سره د محبت او دوی ته د عقيدت په اساس دا تصور ونکړو چي هغوی هم لکه الله تعالی په هر څه علم لري. واقعيت دا دئ چي د انسان علم د الله تعالی د علم په وړاندي د هغه څاڅکي حيثيت لري چي يوکس ئې د ګوتې په سر له لوی سمندر نه پورته کوي. انسان يوازي په هغه شيانو علم لرلی شي چي ورته ښکاره وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا د وحی په واسطه ورته ښودل شوی وي، انسان له ښکاره شیانو نه آخوا په څه ندی خبر او لدې سرې کرښې نه آخوا یوازې هغه شیان هغه هم په نسبي توګه پېژندلی شي چي الله تعالی د وحی پواسطه ورته معرفي کړي وي، قرآنکریم څه ښه فرمايي:

قُل لاَّ يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ الْغَيْبَ إِلاَّ اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ * النمل: ٦٥

ووايه: په ځمکه او آسمانونو کي له الله تعالی پرته هیڅوك په غیب نه پوهېږي او په دې هم نه پوهېږي چي کله به راژوندی کېږي.

په خواشینۍ سره باید ووایو چي ځیني کسان د "وحی" او "خبر" له لاري په غیبي شیانو پوهېدل له علم غیب سره خلط او ګډوي! د دې دواړو ترمنځ توپیر نه شي کولی، اشتباه کوي او د وحی په ذریعه له ځینو غیبي شیانو نه اطلاع او لدې لاري په پټو شیانو خبرتیا ته علم غیب وايي، د همدې اشتباه په وجه د علم غیب په هکله داسي څه وايي چي د قرآن له صریح او قاطع وینا سره ټکر کوي، له الله تعالی نه پرته بل ته د علم غیب د ثابتولو ناکامه هڅه کوي، پداسي حال کي چي قرآنکریم په پوره صراحت او قاطعیت سره وايي چي له الله تعالی پرته هیڅوك علم غیب نه لري.

- مونږ د اهل سنت او تشیع معتبرو تفاسیرو ته مراجعه کړیده، پدې ټولو تفاسیرو کي مو هیڅ داسي څه ندي موندلي چي پدې دلالت وکړي چي د قرآني آیتونو پوهه تر خاصو افرادو پوري محدوده ده، هیڅ کوم مفسر داسي ندي ویلي چي پدې آیت مونږ نه پوهېږو او د دې آیت په تفسیر یوازې د پاخه علم خاوندان

(c) ketabton.com: The Digital Library

(الراسخون في العلم) پوهېږي.

- که فرضاً دا ومنل شي چي په قرآنکريم کي رښتيا داسي آيتونه شته چي په مراد او مطلب يې يوازي محدود شمېر کسان پوهېدی شي او دا محدود کسان هم نه اوس او زمونږ په زمانه کي شته او نه به په راتلونکي زمانه کي وي او د تېرو شخصيتونو په اقوالو کي هم د دې آيتونو د مراد په هکله څه نه موندل کېږي، که دا فرضيه ومنو؛ نو له لاندنيو اشکالاتو سره به مخ شو:

۱. دا له الهي حکمت سره تطابق او سمون نه لري. د قرآني آيتونو په اړه دا ذهنيت چي ټول يا ځيني ئې د بشر له فهم نه لوړ دئ، پدې معنا ده چي حکيم خدای د انسان د لارښوونې لپاره داسي څه هم رالېږلي چي انسان ورباندي نه پوهېږي!! مگر ممکن ده چي حکيم ذات داسي کار وکړي؟!

۲. پدې سره مو په قرآنکريم باندي دا تور او اتهام لگولی چي (نعوذ بالله من ذلك) په هغه کي ځيني مطالب مبهم، مهمل او غير قابل استفاده دي، چي مخاطب ورباندي نه پوهېږي او خاصه گټه ترې نشي اخيستي!! دا په ښکاره د قرآن هتك حرمت دئ!! حقيقت دا دئ چي په قرآنکريم کي نه مبهم لفظ شته او نه بې معنی او بې گټې کلمه، نه څه پکي زيات دي او نه څه کم، قرآن له اوله تر آخره حق دئ او د باطل لپاره پکي هيڅ ځای نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاطعیت او تسامح

اما د جزم او قاطعیت په اړه چي ځیني ئې نفی کوي او په ځای ئې د تساهل او تسامح سپارښتنه کوي او ځیني نور لدینه مخکي ځي او وايي: حق ځو مخونه او متعددې جلوې لري، هرځوك له خاصي زاويې نه حق ته ګوري او ځانګړی انتباه ترې اخلي، د دوی په اند نه ښائي ځوك له حق نه د يوې خاصې انګېرني په اساس محکوم شي او اعتراض پرې وشي؛ ځکه دا نده معلومه چي کوم تعبير او انتباه حق ته نږدې، له نورو نه قوي او صحيح ده او حقيقت ئې تر نورو ښه انځور کړي، دوی وايې: ټول انتباهات او انګېرني نسبي وي، له حق نه مختلف تعبيرونه او د هغه په اړه متعدد نظريات بايد نسبي وبلل شي او له همدې زاويې نه وځيړل شي، لازمه نده دکوم مذهب او نظريې په هکله له تعصب نه کار واخيستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، حق بايد يوازي په يوه مذهب کي منحصر نه کړی شي، په کار ده پدې هکله قاطعيت او پرېکنده حکم يوی خوا ته کېښودل شي!!

پدې هکله بايد ووايو: د "جزم گرائی" اصطلاح په ايران کي راپيداشوې ده، دا د نوي ايراني فرهنگ برخه ده چي د مذهبي پلورليزم (تعدد) د جواز او عدم جواز په هکله له بحثونو او مناقشو نه زېږېدلی او د مطبوعاتو بازار ته وړاندي شوي، متأسفانه ځيني کسان دا اصطلاح هر چيرته او ډېر بيځايه کاروي او له قاطعيت نه انکار او د جازم اعتقاد نفي حتی په مهمو اعتقادي مسائلو کي هم ضروري گڼي، هر ځای او هرچيرته ئې نفی کوي!!

د قاطعيت او جازم حکم له مخالفينو نه سوال کوو: که مونږ ستاسي نظر ومنو، له قاطعيت او جزم نه لاس په سر شو، نو په ځای ئې کوم مسلك خپل کړو، گمان، حدس او تخمين؟! آيا په اعتقادي مسائلو کي هم قاطعيت پرېږدو او د گمان لاره ونيسو؟!

مونږ خو پدې باور لرو چي حق تل يو وي، تعدد او څووالي نه قبلوي، د حق ښي او کيڼ اړخ ته له ضلال او باطل نه پرته بل څه نه وي،

فَمَا ذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلا الضَلَالُ

نو له حق نه وروسته به له ضلال نه پرته بل څه وي؟

حق د هغی نېغې لاري په شان دئ چي يوې او بلې خوا ته ئې ديوالونه وي، ښې او کيڼې خوا ته ئې ورونه وي چي هر يو ئې د باطل په لور پرانستل شوی وي. د حق په اړه عقيده او باور بايد داسي قاطع وي لکه دوه جمع دوه مساوي څلور، دلته له څلورو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته بل هر عدد غلط دئ او که وويل شي ان شاء الله دوه جمع دوه څلور کېږي، نو دا هم يوه غلطي ده، ځکه دلته ان شاء الله بې ځايه کارول شوی، قرآن امر کوي ان شاء الله هغه وخت وکاروئ کله چي غواړئ په راتلونکي وخت کي کوم کار ترسره کړئ او په کومې وعدې وفا وکړئ. پداسي ځايونو کي لکه روغ اوسې ان شاءالله، خدای دې برکت درکړي ان شاءالله، داسي وشول ان شاءالله، داسي ئې وکړل ان شاءالله، پدې مواردو کي دا لفظ غلط او بې ځايه استعمال شويدی، که ووايي ۲+۲=۴ والله اعلم بالصواب، نو بيا دې هم اشتباه کړيده او دا جمله دې بې ځايه استعمال کړيده، دا جمله هغه وخت بايد وکارول شي چي خبره غير يقيني او په گمان مبني وي. کله چي قرآنکريم تلاوت کوې نو بايد هره کلمه ئې وروستۍ خبره وشمېرې او پدې باور ولرې چي پدې الفاظو کي د شك، ترديد ، گمان او ظن لپاره ځای نشته، دلته قاطع اوسه، په جزم خبره وکړه، غوږ او پرېکنده نظر ولره، د دې پروا مه لره چي ايراني پلورليستان به دې په جزم پالنه تورن کړي!! د تأسف ځای دئ چي د پلورليزم کلمه هم لکه د جزم پالني او قاطعيت په شان د "عوامو" په لاس کي پرېوتې او مظلومه واقع شوې ده، پلورليزم يعنی دا چي ټولنه دې د بېلابېلو آراوو د تجلی او تبارز ډگر وي او د باورونو او افکارو تعدد دې ومنلی شي، که دا لفظ پدې معنی واخيستل شي چي په يوه ټولنه کي دې د مختلفو او متعددو آراوو او نظرياتو تبارز ته اجازه ورکړی شي، بايد يوه ډله خپل نظر په زور سره پر نورو تحميل نه کړي او د مختلفو مذاهبو پيروان بايد يو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزغمي، نو پدې صورت کې د پلورلیزم په اړه دې تعبیر کې څه اشکال نشته؛ خو که لدې لفظ نه دا مفهوم واخیستل شي چې حق یو نه بلکه متعدد اشکال لري، حق د توزیع وړ دئ، هیڅ دین مطلقاً حق ندی او هیڅ مذهب مطلقاً باطل ندی، حق او باطل نسبي دي، د هیڅ دین پلویان حق نه لري د نورو ادیانو پر پلویانو اعتراض وکړي او لاره ئې ناسمه وګڼي، نه دي له یوه بل سره مناقشه او مباحثه وي او نه ټکر او تصادم، هرڅوك دي خپلي خوښي او خپلي مخې ته پرېښودی شي او د هر چا مذهب او مسلك دې روغ او محترم وګڼلي شي، نو د پلورلیزم دا تعبیر نه سم دئ او نه د منلو. د پلورلیزم صحیح تعبیر دا دئ چې: پرېږده مختلف عقاید او نظریات راڅرګند شي، میدان ته راووځي، اعتقادات او تصورات رابرسیره شي، د یوه بل په وړاندې ودرېږي، تر څو حق ښکاره او راڅرګند شي او باطل افشاء او رسوا شي او له مخ نه ئې غولونکي پردې راپریوځي.

زمونږ باور دا دئ چې حقیقت هغه وخت ښه څرګندیدای شي چې د خپل ضد او نقیض خوا ته کیښودل شي، له هغه سره پرتله او مقایسه شي، د حق پلویان له مناقشاتو او د نظریاتو له اظهار نه وېره نه لري، بلکه هغوی دا عمل ضروري شمېري او په خلاصه تنده هرکلی ورته وایي، دا د باطل خاصیت دئ چې "یوازې" او په "تیارو" کې خوښ وي او حریف سره له مخامخ کېدو او له مناقشې او مقابلې نه وېره لري، حقیقت د مؤمن ورکه متاع ده، مؤمن د هرې خبرې د اورېدلو حوصله لري، هره خبره په پوره زغم او پراخه سینه اورېدلی شي، خبرې ټولې اورې خو یوازې حق مني او حق خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبلوي

الَّذينَ يَسْتَمعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبعُونَ أَحْسَنَهُ

مګر نه ګوري چي قرآنکريم په اعتقادي مسائلو کي د بحث په وخت د نرمۍ امر کوي، د قهر او غصې اسلوب نفی کوي او فرمايي چي نبايد حق دين په جبر او زور سره په نورو وتپل شي، فرمايي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنْ الغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ * البقره: ٢٥٦

په دين کي اکراه نشته، "په دين سره" هدايت له ضلالت نه ځرګند شوي، نو څوک چي پر طاغوت کافر شو او په خدای ئې ايمان راووړ، هغه پداسي کړۍ منګولی لګولې دي چي شلېدل ئې نشته او الله تعالی اورېدونکی پوه ذات دئ.

راشئ لږ ديته ځير شو چي قرآنکريم د هغو کسانو په ځواب کي له کوم اسلوب نه کار اخيستی چي له الله او آخرت نه ئې انکار کولو، جنت او دوزخ ئې نه منلو، رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ئې د مجنون او ساحر خطاب کولو او قرآن دا د الله کتاب ئې اساطير الاولين ګڼلو؟ د دوی د سپکو سپورو خبرو او ناروا تبليغاتو په ځواب کي د شديد او قهرجن عکس العمل توصيه کوي که د معقول استدلال، په سړه سينه د مخاطب د قانع کولو او پوښتنو ته ئې د مقنع دلايلو په وړاندي کولو ټينګار کوي؟ د التکوير د مبارکي سورې لاندېني آيتونه د دې پوره وضاحت کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ * وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ * وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ * فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ * إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ * لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ * التکویر: ۲۲-۲۸

ستاسي ملگری مجنون ندی، په څرگند افق کي ئې هغه لیدلی او هغه پر غیب بخیل ندی او خبری ئې د رټل شوي شیطان خبری ندی، نو چیرته ځئ؟ دا خو عالمیانو ته له پند او یادوني پرته بل څه ندی، د تاسو هغه چا ته چي غواړي په سمه لاره روان شي.

پوهېږئ چي د دې اسلوب د غوره کولو توصیه د چا لخوا شوې؟ او دا په پېرزویني او زړه سوي ولاړ ځواب د چا له خوا ورکړي شوی؟ دا د قهار او مالك الملك خدای له لوري، د هغه خدای له خوا چي د مرگ او ژوند فیصلې ورسره دي، د رزق او روزي د ټولو خزانو مالك او واكدار دئ، هر څه چي وغواړي، کولی ئې شي، دا د هغه لوی او عظیم خدای ځواب دئ، هغو ذلیلو او پوچ خولو کفارو ته چي حق نه مني، له حق سره دښمني کوي، خدای او رسول نه مني، د همدې کفارو او حق دښمنه افرادو په ځواب کي د دې پر ځای چي له خپل قهر او غضب نه کار واخلي او خپل عذاب وربا ندي نازل کړي، برعکس له ډېري نرمۍ او مهربانۍ نه کار اخلي، په ډېره مهربانۍ سره ځواب ورکوي او رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی ملگری شمېري!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم مذهب حق دئ؟

که څوك له مونږ نه سوال وکړي چي له اسلامي مذاهبو نه کوم یو حق او له نورو نه غوره دئ؟

په ځواب کي ورته وایو: هغه مذهب حق او غوره دئ چي د لاندي اساسي خبرو په اړه تر نورو مخکي وي:

- په الله تعالی ایمان او په الوهیت او ربوبیت کي د شرك نفی.
- په آخرت او له مرگ نه وروسته ژوند باندي ایمان.
- په رسولانو علیهم السلام باندي ایمان او پدې چي محمد علیه السلام وروستی پیغمبر دئ.
- په کتابونو ایمان او پدې چي قرآنکریم د ټولو آسماني کتابونو وروستی او له ټولو نه غوره او جامع کتاب دئ.
- په ملائکو او قضاء او قدر باندي ایمان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی شي ووايي: ټول اسلامي مذاهب په دې اصولو ایمان لري، ستاسي ځواب مجمل دئ، غواړو تر ټولو غوره مذهب په ښه او دقیقه توګه وپېژنو!!

وایو: که دا خبره د ټولو اسلامي مذاهبو په رابطه رښتیا وي او صدق پرې وکړي، نو بیا خو ټول حق دي او تر ټولو غوره ئې هغه مذهب دئ چي قرآنکریم او احادیث ئې د خپلي اعتقادي او فقهي مبانیو اصل او مبنی ګرځولی وي او پدې ټینګار کوي چي ټول اختلافات باید الله او د ده رسول ته راجع شي او د الله کتاب او د پیغمبر سنت باید د هرڅه لپاره وروستي معیار او ملاك ومنلی شي. او خلکو ته په صریح الفاظو وایي: که زمونږ کوم قول مو د الله تعالی او رسول الله له قول نه مخالف وموندو، نو زمونږ قول په دیوال ووهئ.

بې له شکه چي پدې به هم قانع نشي او تر دې به د لازیات څرګند او واضح ځواب انتظار کوي، ځکه دوی له مذهبي اختلافاتو او د دې اختلافاتو له بدو نتائجو نه، چي امت ئې ټوټې ټوټې کړ، د دښمن په وړاندي ئې تضعیف کړ، په داخلي نښتو او شخړو ئې مبتلا کړ، د نړۍ د قیادت او مشرتابه له هغه پروني لوړ مقام نه ئې محروم او له ذلت سره ئې مخامخ کړ، دوی لدې حالت نه ستومانه شوي او د دې اختلافاتو لپاره د حل لار لټوي.

مونږ ورته وایو: د مذاهبو او دیني مشرانو تر منځ د رأیې اختلافات یو مشروع، معقول او په تحقیق ولاړ اختلاف وو، هغه مخور علماء چي مونږ ئې په نظریاتو استدلول کوو، هغوی یو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندي تکفیر کړي، بلکه هر یوه د بل رائې ته احترام درلود ، اکثراً ئې اختلاف په فرعي مسائلو کي وو ، نه په اصولو کي، په دې فرعي امورو کي د کمزورې او ناسمې رأي په متابعت سره څوك د اسلام له دائرې څخه نه وځي. تر څو پوري چي زمونږ مشرانو سلفو د حق پېژندلو پخاطر قرآن او احادیثو ته رجوع کوله، پدې هکله ئې څیړني کولی، یو له بل سره ئې مناقشې کولی او د خپلو اختلافاتو او نظریاتو د تللو لپاره ئې قرآن او حدیث معیار بالو ، نو یوه بل ته ئې احترام درلود ، حق ته ئې غاړه ایښودله، یو بل ته ئې تنازل کاوو ، هر نظر به چي حق وو هغه به ټولو منو ، هیڅ یوه به د خپل نظر لپاره تعصب نه کاوو ، ټولو دا منلی وه چه قرآن او احادیث اصلي معیار او تر ټولو لوړه مرجع ده، نو پدې توانیدل چي ډېري پېچلي قضایا په آسانۍ حل کړي، ژر په خپلو کي توافق وکړي، د اصوب او ترټولو غوره رأي په وړاندي له خپلي رأي تېر شي او د خاصې رأي په هکله تعصب ونکړي.

خو کله چي مذهب د سیاست په خدمت کي ولوید او فکري اختلافات په سیاسي اختلافاتو بدل شول، نو هرې ډلي د خپل موقعیت او دریځ د اثبات او د مقابل لوري د کړنلارې او دریځ د غلط ثابتولو لپاره ئې له مذهبي توجیهاتو نه کار واخیست، هرې ډلي هڅه کوله حق یوازې تر ځان پوري محدود او په خپلې تګلارې او مذهب کي منحصر کړي او نور ټول د حق له دایرې نه دباندي وګڼي او له نورو سره جنګ او مقابلې ته مذهبي رنګ ورکړي او په نورو د تېري لپاره مذهبي توجیه او جواز وړاندي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا لدې خبر نه یاست چې امام ابو حنیفه (رح) له امام جعفر صادق نه زده کړه کړیده او له ده نه وروسته امامانو بیا هغه خپل استاد شمېرې؟ امام ابو حنیفه د هغو کسانو په هکله چې لده سره د رأي اختلاف لري وایي: مونږ هغه کسان نه تکفیروو چې قبله ئې له مونږ سره یوه ده.

آیا نه وینئ چې علي رضي الله عنه له ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم سره بیعت کوي، په لمانځه کې پدوی پسې اقتدا کوي او له هر یوه سره تر پایه د مشاور په حیث کار کوي او په هغه ورځ چې باغیان د عثمان رضي الله عنه په کور حمله کوي، علي رضي الله عنه خپلو زامنو حسن او حسین رضي الله عنهما ته امر کوي چې لاړ شي او دواړه په خپلو تورو سره له عثمان رضي الله عنه نه دفاع وکړي، د باغیانو په مقابل کې د هغه مرسته وکړي او د کور په وره کې ئې د مسلح محافظ دنده ترسره کړي.

که مونږ د دې لویو امامانو پلویان او په مذهبي چارو کې د دوی تقلید کوو او غواړو د دوی په پل گام کېږدو نو ولې او په کوم دلیل په خپل مسلمان ورور په فرعي مسائلو کې د رأیې د اختلاف له امله د کفر ټاپه وهو؟ څه راباندې شوي چې د تعصب په رنځ اخته شوي یو؟ او ولې دومره په دښمنۍ کې لویدلي یو چې له مسلمان سره جنگ له کفارو او مشرکینو سره تر جنگ نه د زیات اجر مستحق گڼو؟! آیا کوم امام او مذهبي مشر د دا ډول تعصب او ناروا دښمنۍ د جواز حکم کړی؟!

احتمال لري پوښتنه وشي چې که داسې ده نو په صدر اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

كي د مسلمانو تر منځ د جګړو لپاره څه نوجیه وړاندي كولی شئ؟

وایو: مونږ پدې اړه همغه څه وایو چي قرآنکریم ویلي:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ * البقره: ۱٤

دا یو امت وو چي تېر شو، د هغوی لپاره د هغوی د كړو جزا ده او تاسو ته د خپل عمل نتیجه او له تاسو نه د دوی د عمل په هكله پوښتنه نه كېږي.

مونږ د هغوی د اعمالو په هكله نه پوښتل كېږو، له مونږ نه د خپلو عملونو سوال كېږي. دا دئ د پخوانیو مؤمنانو په هكله زمونږ نظر، مونږ د هغوی نېكي بیانوو او نور دیته رابولو چي په ښېګڼه او خیر كي د هغوی په لاره لاړ شي، د هغوی تقلید وكړي او د هغوی د اشتباهاتو او غلطیو د بخښني دعا ورته كوو.

دا مهمه او ضروري نده چي د هغوی د اختلافاتو په هكله څېړنه وكړو، د اختلافاتو عوامل ئې وپېژنو، په حقیقت ئې ځان پوه كړو او بیا حكم صادر كړو او د هغوی اختلافات د مسلمانانو تر منځ د اختلاف او بېلتون سبب وګرځوو!! اصلي او ضروري مسئله دا ده چي امت له تعصباتو نه وژغورو، له مذهبي تعصباتو نه نجات وركړو او ټول په یوه لیكه كي راټول كړو.

څومره د افسوس خبره ده چي یو مسلمان بل هغه مسلمان تكفیروي، د فرعي مسائلو په سر د رأې د اختلاف له امله خپل هغه ورور تكفیروي چي په الله تعالی، رسول (ص)، قرآن، آخرت، ملائكو، قضاء او قدر ایمان لري، د همده قبلې ته لمونځ كوي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همده په شان رکوع او سجده کوي، ډېر د افسوس ځای دئ چي د ډېرو ورو امورو لکه په لمانځه کي د لاسونو د بندولو او نه بندولو، پورته کولو او نه پورته کولو له امله يو پر بل د کفر ټاپې ولگوي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي:

قولوا لا اله الا الله تفلحوا. روواه احمد

لا اله الا الله ووائی چي نجات ومومئ او بريالی شئ.

دا د پيغمبر علیه السلام لاره او حکم او دا د مسلمانانو تنگ نظري او جاهلانه دريځ!! راځئ خپل اعمال د اصحابو رضي الله عنهم د اعمالو سره پرتله کړو، ته به وائې چي علي رضي الله عنه له ابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم سره اختلاف درلود خو عمر رضي الله عنه فرمايي: که علي رضي الله عنه او د هغه مشورې نه وی نو عمر رضي الله عنه به هلاك شوی وی.

آيا علي رضي الله عنه له د وو لسيزو نه زيات د ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم خلافت ته غاړه نه وه ايښې؟ په هر يوه پسې ئې په لمانځه کي اقتدا نه کوله؟ آيا له ټولو سره ئې بيعت نه وو کړی؟ او له هر يوه سره ئې مرسته او ملگرتيا نه کوله؟

که دا ومنو چي علي رضي الله عنه له دريو نورو يارانو سره اختلاف درلود؛ خو اختلاف ئې پټ ساتلی وو، نو آيا له ده سره د محبت او د ده د متابعت تقاضا دا نه ده چي مونږ هم خپل قهر پټ وساتو، له صبر او زغم نه کار واخلو، خپل مخالفت علني او ښکاره نه کړو، يو د بل په خلاف له اقداماتو نه ځان وساتو، د کفر فتواوی صادرې نه کړو؟!

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل سنت په داخلي جگړو کي د علي رضي الله عنه عمل د همدې (داخلي اختلافاتو) برخي په فقهي امورو او احکامو کي د اصل په توگه منلی دئ او په هغه حدیث استناد کوي چي له ده څخه روایت شوی دئ، علي رضي الله عنه د جمل په جگړه کي اعلانوي:

د جنگ له ډگر نه تښتیدلې خلك مه تعقیبوئ، بندیان مه وژنئ او پر ټپیانو حمله مه کوئ، چا چي وسله کیښوده هغه ته پناه ورکړئ، د خلکو کورونو ته مه ننوزئ، د ښځو حرمت ته درناوی وکړئ، ښځو ته لاسونه مه اوږدوئ، حتی که ښکنځلې درته وکړي هم، یو شمېر جنگیالانو وویل: دښمنان اود هغوی ښځی او اولادونه باید غلامان ونیول شي، علي رضي الله عنه ورته په قهر شو اوئې فرمایل: له تاسي نه کوم یو دا جرأت کولی او دا منلی شي چي ام المؤمنین عایشه رضي الله عنها ئې په برخه ورسېږي؟!!

هغه شخص هیڅ لوی او مهم شخص ندی چي د اصحابو رضي الله عنهم اختلافات لوی کړي او د مسلمانانو د افتراق او بېلتون وسیله ترې جوړه کړي، لوی او عاقل شخص هغه دئ چي د مسلمانانو تر منځ د وحدت او یووالي لاري ولټوي، د امت په نفاق او شقاق اوښکي تویي کړي او مسلمانانو ته بلنه ورکړي چي سره یو شي او ورته ووایي چي تاسي ورونه یاستئ، تاسو د یوه جسد حیثیت لرئ، د یوه خدای بندگان، د یوه رسول او یوه کتاب پیروان او د یوې قبلې خاوندان یاستئ، اختلافات یوې خوا ته پرېږدئ، تعصب لیری وغورځوئ، سره یو شئ، یو د بل خوا ته ودرېږئ، یو ځای لمونځ ادا کړئ، یو په بل پسې اقتداء وکړئ، پروا نه کوي که

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لاس تړلی او بل خلاص لاسونه په لمانځه ودرېږي، ټول خپل قوت د دښمن خوا ته متوجه کړئ او په یوه غږ د حق دښمنه عناصرو مقابله وکړئ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي:

لاَ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤمِنُوا. وَلاَ تُؤمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا.

ترهغې به جنت ته داخل نشئ چي ایمان مو نه وي راوړئ او تر هغې به مؤمنان نشئ تر څو مو چي یو له بل سره مینه او محبت نه وي کړئ.

قرآنکریم فرمايي:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ * الفتح: ۲۹

محمد چي د الله رسول دئ او هغه کسان چي له ده سره دي پر کافرانو شدید او په خپل منځ کي رحم کوونکي دي.

یوه ورځ د افغانانو په یوې غونډه کي یوه عالم د خپلو خبرو په پای کي د دعا لاسونه پورته کړل او په ډېر سوز او انهماك سره ئې وویل: خدایه! په خپل عظمت او جلال سره د هغو کسانو لاسونه او قلمونه مات کړه چي د مسلمانانو ترمنځ د اختلافاتو باعث کېږي!! د غونډې په پای کي د ماښام د لمانځه وخت شو، ومې کتل چي ځیني یوې خوا ته یو ځای شول او په لمانځه ودرېدل او ځیني بلي خوا ته سره غونډ شول او بېل ئې لمونځ وکړ، کله چي هغه عالم دعا کوله وېرېدم چي هسي نه همدا اوس ډېر لاسونه او قلمونه مات نشي؛ خو له دعا نه لږ وروسته مي ولیدل چي سره بېل شول او حتی د لمانځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم سره یوځای نشول!! الله تعالی دې پر مونږ رحم وکړي، له دې دردونکي حالت نه دې مسلمانان وژغوري او دا توان او جسارت دې ورپه برخه کړي چي د مسلمانانو تر منځ د بېلتون ټول دیوالونه ونړوي، د تعصب پردې څېرې کړي، په لمانځه، جهاد او سیاست کي سره یو شو او له شخص پالني نه خدای پالني، له مذهب پالني نه دین پالني، له فروعاتو نه اصولو ته، له مسلمانانو سره له دښمنۍ نه د اسلام له دښمنانو سره دښمنۍ ته لاړ شو.

د مذهبي اختلافاتو اور ته یا دښمنان لمن وهي او یا بدغرضه او سوء علماء.

مونږ دوه ډوله عالمان لرو: یوه ډله مؤمن او حق پالونکي چي تل د حق په لټه کي وي، د حق خبره کوي او د ټولي دنیا د مخالفت پروا نه کوي، دوهمه ډله هغه عالمان دي چي د خلکو خوښي لټوي که څه هم د الله تعالی د قهر او ناخوښۍ په بیه وي، گمان کوي چي انسانان روزي ورکوي او د دې لپاره چي معامله ئې خرابه نشي، د خلکو د سلیقې خلاف خبري نه کوي، د خلکو په منځ کي د خورو او مروجو خرافاتو په خلاف غږ نه اوچتوي، څه چي خلکو غوره کړي وي دوی همغه ورته توجیه کوي، حق پټوي او د خلکو ناروا غوښتني تائیدوی او د اثبات لپاره ئې مذهبي دلایل او توجیهات وړاندي کوي!! د امت زیاتره مشکلات او غمونه د همدې ډلي علماوو له لاسه راولاړ شویدي.

زه دا نه وایم چي مذهب پرېږده، بلکه دا وایم چي حق یوازي په خپل مذهب پوري محدود او منحصر مه شمېره، د فرعي اختلاف له

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله پر نورو د کفر ټاپې مه وهه، تعصب مه کوه، د مسلمانانو د وحدت او یووالي هڅې کوه او هر مسلمان خپل ورور وشمېره.

د مذهبي اختلافاتو د له منځه وړلو او د مسلمانانو تر منځ د یووالي په لار کې تر ټولو مهم ګام دادی چې: ټول دیته راوبولو چې قرآنکریم د ټولو اختلافاتو د حل او فصل یوازینۍ مرجع ومني، قرآنکریم د مسلمانانو د وحدت راز او د ټولو مناقشاتو او اختلافاتو د حل معیار وشمېري، لکه څرنګه چې قرآن حکم کوي هر وخت او په هره مسئله کې چې اختلاف پیدا کېږي باید قرآن ته مراجعه وشي او د قرآنکریم فیصله وروستۍ فیصله وشمېرو او عمل ورباندې وکړو. قرآنکریم زموږ د هر مشکل د حل لپاره لارښووني لري، زموږ هرې پوښتنې ته بشپړ ځواب راکوي، موږ ایمان ورباندې لرو باید فیصلې ئې هم ومنو.

شاید پوښتنه وشي چې له قرآنکریم نه د لیرې والي له امله مسلمانان داسې حالت ته رسېدلي چې اوس همدا قرآن چې باید د وحدت رمز او د فیصلو معیار وي، د اختلاف سبب جوړ شوی، هرڅوك او هره ډله بېل او ځانګړی تعبیر ترې لري او د همدې قرآني آیتونو د تفسیر په هکله اختلافات د فقهي او فکري اختلافاتو عامل او سبب جوړشوي!!

هو، دا یو تریخ واقعیت دئ، باید د دې رنځ علاج ولټول شي، فکر کوم دا رنځ او مشکل داسې حلولی شو چې: اسلامي نهضتونه یا کوم اسلامي هیواد ابتکار وکړي او په قرآنکریم، تفسیر او حدیث پوه غښتلي عالمان راغونډ کړي، له ټولو اسلامي ګوندونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مذهبي ډلو نه غوښتنه وکړي چي مشهور او متقي علماء ورمعرفي کړي، بيا دا علماء د علمي څېړنو په رڼا کي او له ټولو معتبرو تفاسيرو نه په استفادې سره، د قرآنکريم يو جامع تفسير تهيه او تدوين کړي او همدا تفسير د ټولو مسلمانانو او ټولو مذاهبو د پلويانو لپاره يوازنی د اعتبار وړ تفسير اعلان شي او په کافي اندازه نسخې ئې خپرې او چاپ شي، پخوانيو مفسرينو ته له زيات احترام او درناوي سره سره ټول پخواني تفسيرونه يوې خواته غونډ شي او نور ئې د چاپ اجازه ورنکړل شي، لکه څرنګه چي عثمان رضي الله عنه د اختلافاتو د مخنيوي په خاطر د قرآنکريم متعددې نسخې راغونډې کړې، يوه نسخه ئې ترې انتخاب کړه او نورې ئې يوې خوا ته کړې، همداسي يو کار بايد د تفاسيرو په هکله هم تر سره شي.

د علماوو همدا ټولنه په دې هم بايد توافق وکړي چي نور بايد هيڅوك هم په ځانګړې او شخصي توګه د قرآنکريم تفسير ونکړي، تفسير او په تفسير کي تجديد او له سره کتنه بايد د همدې ټولنې وظيفه وبلل شي. د تفاسيرو له يووالي نه وروسته د ټولو مذاهبو منل شوي او ثقه روايات بايد د همدې تفسير په رڼا کي وڅېړل شي او همدا مشترك تفسير معيار وبلل شي، هر رأي او روايت چي له دې تفسير سره سمون ونلري، هغه بايد يوې خواته شي او له اعتبار نه ولوېږي. او پدې ترتيب ټول هغه کمزوري، ضعيف او موضوعي روايات حذف شي چي د مسلمانانو اکثر اختلافات ترې راولاړ شوي، ټول روايات بايد د قرآن په رڼا کي چاڼ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار نه یوازي د مسلمانانو ترمنځ اختلافات له مینځه وړي، ټول د وحدت په مزې ترې، بلکه په ټوله اسلامي نړۍ کي د ټولنیز، سیاسي او اقتصادي نظامونو د یووالي عوامل هم برابروي.

نن ورځ د اسلامي امت په منځ کي د متعددو مذهبي ډلو د موجودیت ترڅنګ له هندویزم، بودایزم، اور لمانځونکو او بت لمانځونکو نه متأثرې ډلي هم وینو، همداراز اسلامي نړۍ په سیاسي، اقتصادي او اجتماعي ډګرونو کي هم د تشتت او تعدد ښکار ده او په اسلامي دنیا کي مختلف او متناقض نظامونه رائج دي چي زیاتره ئې حتی د اسلام سره څرګند تضاد لري.

هر زړه سواند محلل چي د امت له مشکلاتو نه خبر دئ پدې باور لري چي: د دې اختلافاتو اصلي عامل د واحد تعلیمي نظام او نصاب نشتوالي او د اسلامي اصولو په اړه د نظریاتو اختلاف دئ. د تفسیر په اړه د نظریاتو د توحید او د یوه جامع، شامل او منل شوي تفسیر د تدوین له لاري کولی شو دا بېلتون او اختلاف ختم کړو او امت له خطرناکو عواقبو نه وژغورو.

اسلامي امت داسي اتلانو ته سترګي په لار دئ چي له دې بدې ورځي، ذلت او خوارۍ نه د نجات لپاره قیام وکړي او د مسلمانانو د تېر برم د اعادې لپاره میدان ته شي، د امت د وحدت او یووالي لاري ولټوي او دا خوار امت بېرته د تېر برم لوړې څوکي ته اوچت کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

زمونږ عقیده

سریزه

الحمدلله وکفی وسلام علی عباده الذین اصطفی و بعد:

په افغانستان کي اسلامې جهاد د امت د ویښتابه او د جهاد د فریضې د احیا سبب شو، له امت نه ئې د حقارت، کمزورۍ، ذلت او خوارۍ احساس لرې کړ او په ځای ئې د عزت، قوت، سرلوړۍ او عظمت احساس ورکړ، له امت سره ئې د روښانه مستقبل او تېر برم د بېرته لاسته راوړلو هیلې راپیدا کړې. د اسلام دښمنان چي په مستقیمه یا غیرمستقیمه توگه د امت پر برخلیك مسلط دي، لوی اسلامې هیواد ئې په وړو وړو محکومو او نورو ته په هر څه کي اړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوټو وېشلی، خپله بقاء او پر اسلامې نړۍ د تسلط دوام له اسلام نه د مسلمانانو په لرې والي او تفرق او تمزق کي لټوي، د جهاد احياء او د اسلام لور ته د بېرته راګرځيدو او عودت خوځښت د ځان لپاره لوی خطر ګڼي، دوی له پيل نه د جهاد له پايلو او د مجاهدينو په لاس د يوه اسلامي دولت له تأسيس نه ډېر سخته وېره او تشويش درلود، د مجاهدينو په وړاندي د روسي ځواکونو له ماتې نه وروسته، سمدلاسه د کمونيستي امپراطورۍ زوال پيل شو، دا هغه امپراطوري وه چي د جهاد له پيل نه مخکي ئې ټوله دنيا ګواښله، ټول ترې وېرېدل او د هغې مخي ته د ودرېدو جرأت ئې نه درلود، د دې جهاد په نتيجه کي د دغې ځواکمني او وحشي امپراطورۍ سقوط او زوال د دښمنانو وېره او پريشاني نوره هم زياته کړه. مونږ د جهاد له لومړيو ورځو نه د دښمن له توطئو سره مخامخ وو، د وخت په تېرېدو سره دا توطئې تشديد او زياتيدلی، دښمنانو د متعددو ډلو جوړولو، د فکري او عقيدتي اختلافاتو د رابرسيره کولو او بيا دا ډول اختلافات په داخلي جنګونو د بدلولو لپاره له هيڅ جنايت او کوشش نه ډډه ونکړه. دا توطئې او مداخلې که څه هم مجاهدين ئې له مشکلاتو سره مخ کړي وو خو دښمنان پدې ونه توانيدل چي د جهاد د بري مخه ډب کړي. د دښمنانو له خوا د راولاړ شوو مشکلاتو له جملې نه يو هم د داسي يوی ډلی جوړول وو چي هغې ته ورته ډلي په نورو اسلامې هيوادونو کي هم د اصيل اسلامي نهضت د مقابلې لپاره رامنځته شوې دي. لدينه هدف دا دئ چي مسلمانان په فرعي مسائلو مصروف شي، فرعي فقهي مسائل ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره مشغول کړي چي اساسي مسائل لکه د طاغوتي نظامونو په ضد جهاد او د مفاسدو او مظالمو مقابله، هیره کړي او په فرعي اختلافي مسائلو کي هومره غرق شي چي اساسي مسائلو ته ئې نه پام شي او نه ورته فرصت ومومي او د دې وخت په لاس ورنشي چي له پردیو نه د آزادۍ، د اسلامي حکومت د قیام او اسلام ته د خلکو د بلني په لاره کي مؤثر او لازم اقدامات وکړي. دا ډله چي یوه خاصه منبع ئې جوړوي، وده ورکوي او وسایل او امکانات ورته تهیه کوي، همدې ډلي مونږ ته هم مشکلات راولاړ کړل او هغه داسي چي د دې ډلی غړي چي له هر چا سره مخامخ شي نو ورته وائي: د مذهب پیروي شرک دئ!! د مذاهبو امامان لکه بتان او اصنام دي!! چي پیروان ئې د دوی عبادت کوي!! له هرچا نه تپوس کوي چي ووایه پرعرش د الله تعالی د استوی په هکله څه نظرلرې؟ د الله تعالی د ید ، قدم، عین، سمع، مجئ، اتیان او نزول په رابطه څه عقیده لرې؟ او څه نور مسائل لکه رفع الیدین (په لمانځه کي د لاسونو پورته کول) آمین بالجهر، په امام پسې قرائت او داسي نوری مسئلی!! پداسي طریقی سره مطرح کوي چي د خلکو ترمنځ د اختلافاتو سبب ګرځي، مذهبي تعصباتو ته لمن وهي او بالآخره خبره د یوه بل تکفیر او د یوه بل په خلاف د فتواګانو د صادرولو مرحلې ته رسوي. نه مي غوښتل د داسي مسائلو په اړه څه ولیکم او له اساسي مسائلو لکه جهاد او دعوت نه دیخوا ته توجه واړوم او د خپل فرصت یوه برخه دیته وقف او ځانګړې کړم او څه ولیکم، په دې هکله مي موجود بې شماره کتابونه کافي بلل، خو ومو لیدل چي قضیه ډېره جدي ده، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسائلو د مطرح کولو ترشا سياسي اهداف پراته دي، دښمنان غواړي لدې ډلي او د هغې له خوا مطرح او راپيدا شوو مسائلو نه د مجاهدينو په خلاف استفاده وکړي، مجاهدين وربانديي بدنام کړي او په همدې ډلي پوري د تړليو تبليغاتي وسائلو له لاري د مجاهدينو په خلاف ناروا او بې بنسته تبليغات کوي، ادعا کوي چي ګويا مجاهدين مشرکين دي، عقيده ئې خرافي او خرابه ده او په افغانستان کي روان جنګ د مشرکينو او ملحدينو ترمنځ جګړه ده. دا بې اساسه تبليغات دومره زيات شول او په عربي نړۍ کي د همدې ډلي د مؤسسينو له خوا دومره تکرار او زمزمه شول چي نږدې وه ټول خلك د مجاهدينو د عقيدې په هکله شك وکړي، هرڅوك چي له کوم مجاهد سره مخامخ کېږي، نو لومړی د مجاهدينو د عقيدې په رابطه پوښتنه ترې کوي، په ځانګړې توګه د همدې مسائلو په اړه چي دا ډله ئې ډېر تکراروي، بيا په مجملو ځوابونو هم نه قانع کېږي. په ياد مي دي چي يو دوست چي د همدې ډول تبليغاتو تر اغېزې لاندې راغلی وو، مونږ ته راغی، د خبرو په ترخ کي ئې پوښتنه وکړه چي د عقيدې په اړه له کومو مصادرو نه استفاده کوئ؟ ما ورته وويل: له قرآن او احاديثو نه. د دې خبري په اورېدو سره ئې رنګ بدل شو، د عدم قناعت او ناخوښۍ نښانې ئې په څېرې کي راڅرګندې شوې، وئې ويل: دا خو مجمل ځواب دئ! يوه افغان ورور چي په مجلس کي ناست وو، وويل: مونږ په خپلو مدرسو کي د عقيدة الطحاويه کتاب تدريس کوو. هغه دوست پدې هم قانع نه شو، غوښتل ئې د عقيدة الطحاويه د کومې شرحې نوم ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخستل شي، تر څو ئې قناعت حاصل او د مجاهدينو د عقيدې په هکله ئې شکوك او شبهات رفع شي. هغه افغان ورور ورته وويل چې مونږ د علامه ابي العزالحنفي (رحمه الله) شرح تدريس کوو، پدې سره هغه ميلمه دوست څه آرام او ډاډه شو.

د داسي خلکو له وضعې او له هغو پوښتنو نه چې دوی ئې د مجاهدينو د عقيدې په رابطه مطرح کوي په څرگنده معلومېږي چې متعصب او متعنت يا گمارل شوي او استخدام شوي افراد څومره کوشش کوي چې د مجاهدينو په اړه او د دوی د عقيدې په رابطه د نړۍ له نورو مسلمانانو سره شکوك او شبهات راپيدا کړي، د اسلام دښمنان د دې پخاطر چې له مجاهدينو سره د نړۍ د مسلمانانو رابطه وشلوي او پرې نږدې چې جهادي روحيه د اسلامي نړۍ نورو برخو ته خوره شي، د همدې شوم هدف لپاره ميدان ته راوتلي او غواړي د مذهبي اختلافاتو راولاړولو له لارې د مسلمانانو د وحدت مخه ونيسي، دوی هڅه کوي مسلمانان په فرعي مسائلو کې مصروف وساتي او پدې سره ئې له اصلي او اساسي مسائلو نه غافل کړي، دوی جاهل او بې خبره عناصر په کار اچوي او د همدوی په لاس د مذهبي تعصباتو اور بلوي او د مسلمانانو تر منځ اختلافات راولاړوي.

زمونږ مجاهدين هميشه لدې ډول پوښتنو سره مخ کېږي او د هغو کسانو له خوا چې د دښمنانو د تبليغاتو تر اغېزې لاندې راغلي په مکرره توگه د عقيدې په هکله ترسوال لاندې راځي، سوال کوونکي بيا په مجمل او لنډ ځواب هم اکتفا نه کوي، غواړي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابطه اوږد او مفصل ځواب واوري ترڅو ډاډه او د مجاهدینو د عقیدې په هکله ورسره پیدا شوي شکوك رفع شي.

که څه هم پدې هکله ډېر کتابونه لیکل شوي او مونږ چې څه دلته راوړو هغه به هم د امت د منل شوو علماوو نظریات،او له معتبرو اسلامي کتابونو نه رانقل شوي اقتباسات او د دوی د مفصلو نظریاتو لنډیز وي، خو د یو شمېر مخلصو وروڼو د غوښتني او د مجاهدینو په هکله د شکوکو او شبهاتو د له منځه وړلو لپاره مجبور شوم دا رساله ولیکم. تر هر څه د مخه باید ووایم چې مونږ د ټولو حقه مذاهبو منونکو او پلویانو ته احترام لرو ،او له هغوی سره د نظر د اختلاف باوجود د ټولو ترمنځ د یووالي غوښتونکي یو او هغه کسان معذور شمېرو چې د حقایقو د ادراك په لار کي له مخلصانه او جدي هڅو او هاند نه وروسته هم پدې ندي توانیدلي چې ټول حقایق درك کړي او د ځینو حقایقو په پېژندلو کي غلط شوي. مونږ دا ډله خلك معذور شمېرو، له بخښونکي خدای نه ورته د مغفرت سوال او د هدایت دعا کوو، خو له هغوکسانو نه کلك نفرت او ژوره کرکه لرو چې له فرعي اختلافاتو نه د مسلمانانو ترمنځ د بېلتون او تفرق او د نورو د تکفیر وسیله جوړوي او پردیو ته دا امکان په لاس ورکوي چې له همدې لاري خپل سیاسي اهداف پلي کړي. دا ډول کسان له بل هرچا نه اسلام او اسلامي تحریك ته زیات خطر لري. هیله مندیم هادي او کریم خدای مونږ ټولو ته هدایت وکړي د حق او صواب لار راوښیي، د قرآني آیتونو او مبارکواحادیثوصحیح علم اوپوهه راکړي او پراسلام دپوره عمل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نېکواو صالحوامامانواو سلف صالح په لاره دتگ توفيق راپه برخه کړي.

اَللهُم ارنَاالْحق حَقاًوارْزُقْنااتباعهُ،وارناالْباطِلَ باطِلا وَارزُقْنااِجْتِنابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه -- توحید او شرك

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی په اړه زموږ عقیده

الحمدلله نحمده ونَسْتعینه ونستغْفِره ونتوبُ الیه وَنعوذُبالله منْ شرور اَنْفُسناوَمنْ سیئاتِ اعْمالنا، منْ یَهده اللهُ فلامُضل له ومنْ یضلل فلاهادي له، وَاشهدان لااله الا اللهُ وحْدهُ لاشریكَ له واشهدان محمداً عبْدُهُ ورسوله.

اعوذ بالله من الشیطن الرجیم. بسم الله الرحمن الرحیم.

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ*هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ" *

الحشر:۲۳-۲٤

الله تعالی د ټول عالم پيدا کوونکی او پالونکی دئ، په هغه کي د رب او ټولواك په حيث تصرف کوي. په ذات، صفاتو او افعالو کي د کمال په ټولو صفاتو متصف دئ، له هر عيب او نقص نه پاك، منزه او لوړ دئ. پدې هستی کي چي څومره ښکلا، ښايست، جمال او کمال ترسترګو کېږي؛ د ده له لوري دي او ده د عالم موجوداتو ته ورپه برخه کړي. نه هيڅ سيال او شريك لري او نه ئې هيڅ مثل او مثال شته، ابتداء او انتهاء نه لري، اول دئ او آخر، فنا نه لري، له ټولو مخلوقاتو نه مخکي وو او له ټولو نه وروسته به وي. هغه ظاهر دئ چي د کائناتو ټولي برخي ئې په وجود شهادت ورکوي، باطن دئ چي د انسان په وهم او فهم کي نه ځايېږي، انسان يي د ذات له ادراك نه عاجز دئ، هيڅ مثال ئې نشته. تلپاتې ژوندی دئ چي هيڅ مرګ او فنا نه لري، ټول شيان هغه پيدا کړي، ټولو ته ئې ژوند ورکړی، هغه خالق يعني پيداکوونکی او رب يعني پالونکی دئ، د کائناتو د تدبير واك له هغه سره دئ، قيوم دئ چي يوه لحظه هم د کايناتو د امورو له ادارې او تدبير نه غفلت نه کوي، چا ته چي وغواړي ژوند ورکوي او څوك چي وغواړي له ژوند نه محروموي، وژني ئې او بيائې بېرته راژوندی کوي.

په دې هستی کي هيڅ پېښه د الله تعالی له ارادې پرته نه شي واقع کېدلی. هره لويه او وړه پېښه د هغه په اجازه او اراده، د هغه له خوا د وضع شوو ضوابطو، سننو، قضا او قدر مطابق ترسره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د شیانو په خلقت کي او هم د عالم په ټولو هغو تحولاتو او بدلونونو کي چي د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خاص مصلحت او حکمت پټ دئ، د خدای په مخلوقاتو کي بیهوده، عبث او بې هدفه شی نشته. د دې هستي دا بې حسابه توکي ئې هر یو په ډېره ښه توگه د خاص هدف د تحقق لپاره پیدا کړی، د شیانو خلقت هغه هم په خاص شکل او کیفیت سره د الله تعالی کار دئ، ځکه هغه خالق، باري او مصور دئ.

د الله تعالی ټول د کمال صفات ازلي او ابدي دي، نه څه ترې کمېږي او نه څه وربان‌دي زیاتېږي. هغه غني او بې نیازه دئ، هیچا او هیڅ څه ته اړ ندی، غناء ئې ذاتي صفت دئ، ټول شیان ده ته اړ او محتاج دي، هم په خپل خلقت کي او هم په بقاء او وجود کي.

قدیر او ځواکمن دئ، هرکار ورته آسان دئ، ټول شیان ئې پیدا کړل، برابر ئې کړل، اندازه او مقدار ئې ورته وټاکو، پیل او پای ئې ورته تعیین کړ، هر یوه ته ئې لاره او مسیر وټاکو، هدایت او لارښوونه ئې ورته وکړه.

نه څه له پیدا ایښت نه مخکي ترې پټ دي او نه له پیدا ایښت نه وروسته، پټ او ښکاره، شاهد او غائب، ماضي او مستقبل ټول ورته معلوم دي، علم ئې په هرڅه حاوي دئ، هیڅ داسي څه نشته چي ترې پټ وي، لوی او ووړ، نږدې او لری، رڼا او تیاره هیڅ ترې پټ ندي.

الله تعالی نه یوازي دا هستي پیدا کړې ده، بلکه د رب او پالونکي په حیث هر څه اداره او پالي، هرڅه د ده په اراده، تقدیر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

توفیق ترسره کېږي. ټول شیان ئې د قضا او قدر تابع دي، اراده ئې هر چیرته او په هرڅه کې نافذ ده، هیڅ شی ئې د ارادې مخه نشي نیولی، کوم کار چې هغه ئې د کېدو اراده ونکړي نشي کېدی، د بندگانو اراده د ده د ارادې تابع ده، څه چې ورته وغواړي همغه کېږي او څه چې ونه غواړي هغه نشي کېدی، بندگان په خپله هیڅ نشي کولی، د هرڅه او هرکار توفیق د ده له لوري دئ. نه څوك د هغه قضاء بدلولی شي او نه ئې د ارادې مخه نیولی شي، په ټول عالم کې هیڅ داسې قدرت او ځواك نشته چې د ده حکم وځنډوي او د ده د امر مانع شي. د هغه قضاء نافذه او حکم ئې حاکم دئ، په هر څه غالب، امر ئې په خپل ټاکل شوي او معین وخت تحقق مومي، داسې نده چې د هستي او کایناتو له خلقت، د ضوابطو او قضاء له وضع کولو نه وروسته ئې دا مخلوقات په خپل حال پرېښي وي او هر څه ئې خپلې مخې ته آزاد خوشي کړي وي او گویا اوس پېښې په خپله د وضع شوو ضوابطو مطابق واقع کېږي، نه، داسې نده، بلکه هره پېښه، په هره شېبه کې، د ده جل جلاله په اجازه، توفیق او د ده لخوا د ټاکل شوي تقدیر او قضاء مطابق ترسره کېږي.

د الله تعالی په اړه زمونږ د دې عقیدې مصدر او منبع قرآنکریم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت دئ، مونږ په هر هغه څه باور او ایمان لرو چې علیم خدای او د ده رسول صلی الله علیه وسلم په صراحت او وضاحت سره بیان کړیدي، څه ئې چې په څرگنده توگه او په تفصیل سره بیان او شرحه کړیدي، په همغه واضح، څرگند او مفصل شکل ورباندې ایمان لرو، او څه ئې چه مجمل پرېښي، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغه مجمل شکل ئې اکتفاء کوو ، له څه زیاتولو او څه کمولو نه ډډه کوو ، له خپل حد نه تېرى نه کوو ، هغه شیان چي الله او رسول ئې په تفصیل سره ندي بیان کړي او زمونږ له فهم او ادراك نه ئې لوړ شمېرلي، مونږ بې ځایه تکلف نه کوو ، بې ګټې زحمت نه باسو ، آمنا او اسلمنا وایو ، د دې ډول شیانو په کنه او حقیقت د پوهېدو بې ځایه او بې فائدې هڅه نه کوو. د خپلو اختلافاتو او منازعاتو د حل لپاره الله او د ده رسول ته رجوع کوو او همدا مرجع د حق او باطل د پېژندلو او د اختلافاتو د حل یوازنۍ مرجع شمېرو. د دین او ایمان په امورو کي د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم په مقابل کي د هیڅ خبره د اعتناء وړ نه ګڼو ، د هغه چا خبره نه منو چي د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لارښوونو مبتني نه وي، د الله او د ده د رسول له وینا سره مخالف اقوال له یوه سره ردوو. مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم یاران او هغوی ته نږدې خلك د دیني امورو په فهم او پوهي کي تر نورو مقدم ګڼو.

که پوښتنه رانه وشي چي کوم مذهب ته ترجیح ورکوئ؟ نو وایو چي حنفي مذهب ته ترجیح ورکوو ، دا ځکه چي د اهل سنت وجماعت دا مذهب مو تر بل هر مذهب نه پر کتاب الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر سنت ولاړ او د سلفو پر منهج مبتني موندلی؛ خو دا هم په تأکید سره وایو چي نورو مذاهبو او پلویانو ته ئې احترام لرو ، له هغوی سره په آراوو او نظریاتو کي اختلاف روا اختلاف شمېرو او الله تعالی ته سوال کوو چي زمونږ او هغوی اشتباهات معاف کړي، مونږ په فرعي مسائلو کي د اختلاف په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساس هيڅا ته د گمراه، مشرك او كافر خطاب نه كوو، بلكه د دې برعكس د ټول امت د يووالي او د ټولو مذاهبو ترمنځ د تقارب او وحدت غوښتونكي يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی اسماء او صفات

د الله تعالی په پاکو نومونو او لوړو صفاتو ایمان درلودل د ایمان بالله له اساسي اجزاوو څخه دئ، له همدې لارې کولی شو الله تعالی ښه وپېژنو او له خپل رب سره د خپلو اړیکو د څرنګوالي په کیفیت پوه شو. لکه څرنګه چې مونږ مکلف یو د الله تعالی په ربوبیت ایمان ولرو، په دعا او عبادت کې د هغه لورې ته رجوع وکړو، هغه ته پناه ورووړو، د هغه عبادت وکړو او له هغه نه مرسته وغواړو، همدا راز مکلف یو چې الله تعالی په هغه نومونو سره یادکړو چې په خپله ئې را ښوولي دي.

که څه هم هغه آیتونه او احادیث چې د الله تعالی نومونه پکې ذکر شوي اکثراً ډېر واضح او څرګند دې او هرڅوك پرې پوهېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، خو پدې هکله یو شمېر داسې آیات او احادیث هم شته چې د علماوو ترمنځ د مناقشاتو او د نظر د اختلاف سبب شویدي، دا ډول نصوص ځینو د صفاتو آیات او احادیث بللي او نورو ورته متشابهات ویلي دي. پدې ډول نصوصو کې الله تعالی ته داسې افعال منصوب شویدي چې همدې ته ورته افعال او اعمال انسان د خپلو اعضاوو او جوارحو په واسطه ترسره کوي، لکه اورېدل، لیدل، ورکول، اخیستل، تلل، راتلل، چې دا اعمال په غوږونو، سترګو، لاسونو او پښو ترسره کېږي.

د اسلام په پیل کې د اصحابو او سلف صالح ترمنځ د دې ډول نصوصو په هکله هیڅ اختلاف نه وو، پدې اړه د دوی ترمنځ هیڅ ډول مناقشه نده شوې او نه پدې رابطه له دوی نه اختلاف روایت شویدی، د دوی (سلف صالح) مذهب او نظریه دا وه چې دوی به د همدې نصوصو په الفاظو اقرار کاوو او په معنی به ئې ایمان درلود ، د کیفیت په هکله به ئې له بحث او له مناقشې نه ډډه کوله. له ابي عبید القاسم بن سلام رحمه الله نه د دې ډول احادیثو په هکله پوښتنه وشوه؛ ده په ځواب کې ورته وویل: مونږ دا احادیث حق بولو، باور لرو چې ثقه راویانو یو له بل نه روایت کړیدي؛ خو که د تفسیر او معنی په رابطه ئې سوال رانه وشي نو وایو چې د پخوانیو علماوو (سلف صالح) په منځ کې داسې څوك نه مومو چې دا ډول نصوص ئې تفسیر او تشریح کړي وي، نو مونږ ئې هم له تفسیر او تشریح نه ځان ساتو، فقط د هغه تصدیق کوو، ایمان ورباندې لرو او د کیفیت د ادراك په هکله ئې بې فایدې هڅې نه کوو او سکوت غوره ګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوالمعالي جويني په خپل کتاب "الرسالة النظامية" کي ليکي:

و ذهب ائمة السلف الى الانكفاف عن التأويل و اجراء الظواهر على مواردها و تفويض معانيها الى الرب" و يقول: "وقد درج اصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم على ترك التعرض لمعانيها و درك ما فيها" ثم يقول: "فلوكان تأويل هذه الظواهر مسوغاً او محتوماً لا شك ان يكون اهتمامهم بها فوق اهتمامهم لفروع الشريعة، و اذا انصرم عصرهم و عصر التابعين على الاضراب عن التأويل كان ذلك هو الوجه المتبع فحق على ذى الدين ان يعتقد تنـــزيه الباري عن صفات المحدثين و لا يخوضوا في تأويل المشكلات ويكل معناها الى الرب تعالى"

سلفو امامانو له تأويل نه ډډه کړې، د نصوصو ظاهر ئې په خپل حال پرېښې او د هغوې معنى ئې الله تعالى ته مفوض کړې ده. بيا وايي: د رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو دا غوره گڼلې چي له معنى سره ئې کار ونلري او د هغې د ادراك لپاره هڅه ونکړي. ورپسې وايي: که د دې ظواهرو تأويل جايز او ضروري وى نوبيشکه چي دوى به ديخوا ته د شريعت د فروعاتو په نسبت زياته توجه کړې وى، پداسي حال کي چي د اصحابو او تابعينو دور داسي تېر شو چي له تأويل نه ډډه کېده، نو همدا کار د متابعت وړ دئ، هر ديندار انسان ته ښايي چي دا عقيده ولري چي الله تعالى د مخلوقاتو له صفاتو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منزه دئ، د مشکلو الفاظو په تأویل کي تکلف ونه کړي او معنی ئې الله تعالی ته پرېږدي.

پر دې ډول آیتونو او احادیثو باندي ایمان درلودونکي په دریو مهمو برخو وېشل شویدي:

- اهل ظاهر: دا ډله د متشابه آیتونو کلمات په همغه ظاهري معنی اخلي، قرب، معیت، نزول، استوی، مجئ او نورې دا ډول کلمې لکه ید، عین، اذن، د همدې کلماتو په ظاهري، متداولې او متبادرې معنی اخلي. له اهل ظاهر نه یو شمېر مشبه (تشبیه کوونکي) دي، یعنی هغوی د الله تعالی دا صفات د بنده ګانو د صفاتو په شان بولي او د الله صفات د بندګانو له صفاتو سره تشبیه کوي. د همدی ډلي یوه بله برخه که څه هم د دې کلماتو معنی د لومړۍ ډلی په شان ظاهري او ذهن ته په نږدې معنی حمل کوي خو وایي چي مونږ الله تعالی په هیڅ شي کي له مخلوقاتو سره نه تشبیه کوو، هغوی دا کلمات په خپله ظاهري معنی سره تعبیر او تفسیروي؛ خو د بلاتشبیه، بلاتکییف او بلاتمثیل قید ورسره ږدي.
- دوهمه ډله : دا ډله ذکرشوي کلمات د هغې په ظاهري معنی سره نه اخلي ، لدې ډلی نه یوشمېر عقیده لري چي په دې ځای کي لدې کلماتو نه د الله تعالی صفات ندي مراد ، بناء لازمه ده د دې الفاظو ظاهري او ذهن ته نږدې معنی ترې واخیستی شي، د مثال په توګه استواء باید د تسلط او سیطرې او ید دقدرت او نعمت په معنی تفسیر او تعبیر شي، یو شمېر نورئې ظاهري معنی ردوی او د هغې مراد او مفهوم خدای ته پرېږدي او په خپله هیڅ نه پکي وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دریمه ډله: دا ډله پدې هکله بالکل څه نه وایي، سکوت ئې غوره کړی، له دې ډلي نه یو شمېر عقیده لري چي لدې کلماتو نه د الله تعالی صفات مراد ندي،او که فرضاً صفات ترې مراد وي؛ د هغه معنی هسي باید وشي چي د الله تعالی له شأن سره مناسبه او وړ وي. نور وائې چي د همدې نصوصو قرائت او تلاوت کافي دئ او له هر ډول تفسیر، تأویل او تعبیر نه ځان ساتي، نه یې په دې هکله په زړه او دماغ کي څه تصور وي او نه په خوله څه وایي.

د دې ډلو په رابطه باید وویل شي چي:

- د لومړنۍ ډلی عقیده بیشکه له صریحو نصوصو سره ټکر کوي او د دې عقیدې په بطلان او فساد کي هیڅ شك نشته. د اهل ظاهر د دوهمې ډلی عقیده که دا وي چي ید، سمع او بصرالهي صفات وشمېری او هغه غړي، جوارح او د فعل وسایل ونه بولي او له انسان سره ئې تشبیه نه کړي، قرب، معیت، نزول، استواء، مجئ، اتیان، اخذ او ایتاء د الله تعالی اختیاري افعال وشمېري او د انسان د افعالو سره ئې تشبیه نه کړي او د دې صفاتو او افعالو کیفیت او حقیقت خدای ته پرېږدي، نو مونږ ورسره اختلاف نه لرو او د دې عقیدې د صحت په هکله د شك ځای هم نه گورو.
- هغه ډله چي د ذات په هکله د تشبیه د نفی پخاطر د دې کلماتو ظاهري معنی ترې اخلي، دوی که څه هم له تشبیه نه تېښتي خو د الهي ثابتو صفاتو د نفی مرتکب کېږي، د دوی عقیده هم غلطه او فاسده ده، دا عقیده له هغو صریحو نصوصو سره ټکر او تناقض لري چي د الله تعالی لپاره دا صفات په اثبات رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خو هغه ډله چي د الله تعالی د ذات سره د تشبیه د نفی کولو پخاطر د دې کلماتو ظاهري معنی نه اخلي او په عین وخت کي تأویل هم نه کوي، مراد او اصلي مفهوم ئې خدای ته سپاري او د الله تعالی له هیڅ صفت نه انکار نه کوي، د دې ډلي عقیده هم صحیح ده.
- هغه کسان چي پدې هکله یې سکوت غوره کړی، نه تشبیه کوي او نه تأویل، دا صفات د غړیو یا اندامونو او جوارحو په معنی نه اخلي، بلکه هغه د الله تعالی د شأن سره برابر او مناسب صفات شمېري، د دې کسانو د عقیدې د صحت په هکله هم د شك ځای نشته.
- همداراز هغه کسان چي د تقوی او احتیاط له مخي د همدې آیتونو په تلاوت اکتفاء کوي، له هر ډول تأویل نه ډډه کوي، نه په خپل ذهن کي خاص تصور قائموي او نه په ژبه پدې اړه څه وایي، که دوی د دغو آیتونو په مراد او مفهوم ایمان ولري، که څوك دا ډله جاهل او نادان ګڼي نو واقعاً چي بې انصافي کوي.
- هغه کسان چي د عقیدې د سموالي په هکله ئې شك نشو کولی، د دوی ترمنځ اختلاف په اصل کي لفظي اختلاف دئ، د دوی ترمنځ اساسي او بنیادي اختلاف نشته.

پدې هکله تر ټولو زیات صحیح، قوي او د اسلامي امت د امامانو له نظر سره مطابق نظردا دئ چي ووایو: مونږ په دې ټولو آیتونو او احادیثو ایمان لرو، اقرار ورباندي کوو، په الفاظو ئې تکلم کوو، خو هغه په خپلي ظاهري معنی نه اخلو، له تأویل نه ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره کوو، په معنی او مرادئې ایمان لرو. ځکه که ظاهري معنی ترې واخلو نو د تشبیه او تمثیل مرتکب کېږو او الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کوو، پداسي حال کي چي قرآنکریم فرمایي:

لیسَ کَمثله شئ،

او که تأویل پکي وکړو نو بیا به موهم د نص مخالفت کړی وي، ځکه قرآن فرمایي :

وَمَا يَعْلَمُ تأويلهُ إِلَّا اللَّهُ

گرانه وروره! که ته دا عقیده ولرې او په څرگندو الفاظو سره بې مجاملی ووایي چي:

- په مخلوقاتو کي هیڅ شی هم په ذات کي له الله تعالی سره شباهت او مماثلت نه لري.
- د لوی او قدیر خدای د ذات ادراك ممکن او میسر ندی.
- انسان نه شي کولی د الله تعالی د تصرف څرنگوالی په خپلو اختیاري افعالو کي درك کړي. اخذ، بطش، امساك، ایتاء، مجئ، اتیان دا ټول د الله تعالی لپاره ثابت شوي افعال دي، خو انسان ته نه دا ممکنه ده چي د دې افعالو کیفیت درك کړی شي،او نه دا افعال د مخلوقاتو له افعالو سره شباهت لري.
- الله تعالی داسي ذاتي صفات لري چي دا افعال هغوی ته منسوب دي. لکه انفاق او تملیك چي ید،اوربدل او لیدل، سمع او بصر ته منسوب شویدي؛ خو دا نه اعضاء او جوارح دي او نه پدې رابطه د خالق او مخلوق ترمنځ شباهت شته.

د داسي عقیدې د درلودو په صورت کي که ته په هرو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله عقيده تعبير کړي؛ مونږ ستا د عقيدې د صحت او سموالي په هکله شك نه کوو. خو که څوك د خپل ذهني انحراف له امله د الله تعالی په هکله په خپل ذهن کي خاص تصوير جوړ کړي او الله تعالی په خپل ذهن کي انسان ته ورته مجسم کړي او په همدې خاطر هر چيرته چي کوم داسي لفظ او کلمه بيا مومي چي د خپل دې غلط او کاږه تصور د اثبات لپاره ترې کار اخستلی شي نو فوراً او په منډه وربانديي استناد کوي، بېله دې چي د لفظ مخکي او وروسته په پام کي ولري او محل او مقام ته ئې نظر وکړي، په پوره لجاجت په همدې لفظ استدلال کوي، مونږ دغو کسانو ته له الله تعالی نه هدايت غواړو،الله تعالی دې لدې مصيبت نه وباسي، خدای دې تياره ذهنونه روښانه کړي. دا کاږه ذهنونه په اصل کي په غيب له ايمان نه عاجز دي، يوازي په "جهر" او "څرگند" ايمان لري، هر څه له ملموس او مشهود شيانو سره مقايسه کوي، هغه څه نشي منلی چي له محسوس او ملموس شيانو سره ورته والي او مماثلت ونلري. دوی د تعصباتو په لومو کي داسي نښتي چي وتل ورته گران شوي!!

مونږ له هغوکسانو سره هيڅ مشکل نه لرو چي د الله کتاب او د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت ئې د خپل قضاوت آخرينی مرجع گرځولی ده او د هر شي په رابطه د قرآن او احاديثو په رڼا کي فيصله کوي، هغوی چي خپل حد پېژني، له حدودو او پولو نه اخوا نه اوړي، په خپل حد درېږي او اعتراف کوي چي لدينه اخوا د تللو او وړاندي تگ اجازه نه لري، دا ځکه چي الله تعالی همداسي فرمايلي دي. مونږ له داسي اشخاصو سره هيڅ مشکل او اختلاف نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، زمونږ مشکل له هغو اشخاصو سره دئ چي د خدای او رسول صلی الله علیه وسلم قول یوازي په هغه صورت کي قبلوي چي د دوی له نظریاتو سره توافق ولري، دوی په اصل کي خپل ذهن، تصور او انتباه معیار گرځولی، حتی حاضر ندي دا ومني چي ځیني شیان د غیب په دائره کي دي او انسان ئې په خپلو حواسو نشي درك کولی، د دا ډول غیبي شیانو تجسم په ذهن کي او له مشهودو شیانو سره ئي او له محسوساتو سره ئې تشبیه او تمثیل غلط کار دئ. پدې اړه لازمه دا ده چي خپل حد او توان وپیژنو او له حد نه تېری ونکړو، په الهي لارښوونو او د الله د کتاب په هغو اشارو باید اکتفاء وکړو چي د غیبي امورو د پېژندګلوي او د انسان ذهن ته د تقرب او نږدې کولو لپاره راغلي دي. دا رساله اصلاً د همدغو کسانو په ځواب کي لیکل شوي ده. د دې لپاره چي د نوموړي موضوع حقیقت ښه څرګند شي باید قرآن ته رجوع وکړو او د الله د کتاب په رڼا کي د دې موضوع حقیقت ولټوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای جل جلاله څنګه وپېژنو؟

د الله تعالی د ذات، اسماء او صفاتو په هکله بحث او خبري په څو برخو کي خلاصه کولی شو:

د الله تعالی د ذات په هکله

اسلام مونږ. لدې نه منع کړي يو چي د الله تعالی د ذات د کيفيت په هکله تفکر او بحث وکړو، ځکه انسان ته ممکنه نده چي د الله تعالی ذات درك کړي او په کيفيت ئې پوه شي. قرآنکريم فرمايي:

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا *

طه: ۱۱۰

"الله" په هر هغه څه پوهېږي چي د دوی مخی ته دي او يا ئې شا ته دي، خو دوی علماً پر ده احاطه نه شي کولی، يعنی انسانان نه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وس لري او نه دومره علم چي د الله تعالى د ذات كيفيت درك كړى شي. دوى ئې د ذات د كيفيت له ادراك نه عاجز دي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

تَفَكَرُوا فِي آلاءِالله ولاَ تَفكروا فِي الله عزوجل

د الله تعالى د نعمتونو په هكله فكر وكړى خود ذات په هكله ئې تفكر مه كوى.

نه يوازي انسان نه شي كولى د الله تعالى د ذات په كيفيت پوه شي بلكه مونږ. له دې نه هم منع شوي يو چي په خپل ذهن كي د الله تعالى لپاره كوم تصوير جوړ كړو او له مخلوقاتو سره د هغه د تشبيه او تمثيل په اړه تصور وكړو. الله تعالى فرمايي:

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ *

النحل: ٧٤

د الله تعالى لپاره مثالونه مه بيانوى؛ الله تعالى پوهېږي او تاسو نه پوهېږى.

يعنى پداسي حال كي چي په هرڅه پوه او خبير خداى د خپل ذات لپاره مثال ندى راوړى او په قرآنكريم كي ئې د داسي كوم مثال ندى ذكر كړى؛ نو تاسي پدې محدود علم سره څنګه كولى شى چي د الله تعالى د ذات لپاره مثال راوړى؟

له مخلوقاتو سره د الله تعالى او يا له الله تعالى سره د مخلوقاتو تشبيه او داسي يو مثال راوړل چي تشبيه ترې ثابته شي او يا په تمثيل دلالت كوونكى تصور، دا ټول ناروا دي، لازمه ده لدې نه په كلكه ځان وساتو. دا ځكه چي الله تعالى مونږ. ته امر كوي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ * البقرة:٢٢

له الله تعالی لَره سيالان مه جوړوی، پداسي حال کي چي ښه پوهېږئ "چي الله تعالی سيال او مثل نه لري"

همداراز فرمايي:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * الاخلاص:٤

هيڅ يو ده لره کفو او سيال ندی.

بل ځای فرمايي :

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ * الشوری:١١

هيڅ شی د هغه په څېر ندی او دی اورېدونکی ليدونکی دئ.

يعنی که وغواړئ چي په خپل ذهن کي د الله تعالی لپاره کوم مثال مجسم کړي، نو پوه شه چي پدې کايناتو او موجوداتو کي به هيڅ شی دي مثال ته ورته ونه مومئ. د يوه شي مثال په حقيقت کي د هغه شي تخميني او تقريبی تصوير وي، چي د همغه شي د پېژندلو لپاره په کار راوړل کېږي، کله چي د يوه شي د اصل او حقيقت ادراك ممکن نه وي نو د مثال په راوړلو سره ئې تشريح او توضيح کوو، خو د الله تعالی په هکله نه د مثال راوړل ممکن دي او نه ئې مثال او مثل شته.

په دې آيت شريف کي داسي ندی ويل شوي :

" ليس مثله شئ: ده ته ورته څه نشته"

بلکه ويل شوي:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ:

د ده مثل ته ورته څه نشته او دی سميع بصير ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې معنی دا ده چې نه یوازې د الله تعالی د ذات دکیفیت ادراک ممکن ندی، بلکه دا هم ممکنه نده چې د الله تعالی د ذات او ذاتي صفاتو د کیفیت په هکله تخمیني او تقریبي تصور ولرو. نو لازمه ده له هر هغه تأویل او توجیه نه په کلکه ځان وساتو چې د مخلوقاتو سره د الله تعالی تشبیه پکې وي.

که د الله تعالی د ذات د کیفیت په هکله بحث ضروري وی او د انسان لپاره ئې ادراک امکان درلودی نو الله تعالی به په خپله په پوره صراحت او وضاحت سره بیان کړی وی، مجمل به ئې نه پرېښود او یوازې په هغو آیتونو به ئې اکتفا نه وی کړې چې له اسمای حسنی او لوړو صفاتو نه بحث کوي.

د آیت شریف دوهمه برخه

وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ

دا په ګوته کوي چې که څه هم انسان ته هم سمیع او بصیر ویل کېدی شي، الله تعالی د اورېدو او لیدو صفت انسانانو ته هم ورکړی، خو بیا هم پدې موجوداتو کې داسې څه نشته چې له الله تعالی سره ورته والی او شباهت ولري. د الله تعالی ذات هیڅ مثل او مثال نه لري.

د یوه څه د پېژندلو طریقه یا دا ده چې مستقیماً د همغه شي د ذات د کیفیت په هکله معلومات لاسته راوړې او وئې پېژنې او یا دا چې د مثال او سیال له لارې ئې وپېژنې او یا دا چې هغه ته ورته شی د ده په هکله تا ته خاص انځور درکړي او لدې لارې ئې په نسبي توګه وپېژنې. قرآنکریم د الله تعالی د ذات د ادراک او د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيفيت د پېژندلو په رابطه دا ټول امکانات رد کړيدي او په پوره صراحت ئې ويلی دي چې الله تعالی نه سيال او مثل لری او نه د چا علم د هغه تعالی د ذات پرکيفيت احاطه او احتوا کولی شي.

د دې مطلب د لا روښانتيا لپاره ضروري ده د الشوری سورت يوولسم آيت په دقت سره توضيح او تشريح کړو:

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ * الشوری: ۱۱

د آسمانونو او ځمکي مبتدع او مخترع پيدا کوونکی چې تاسي ته ئې ستاسي خپله جوړه پيدا کړه او له چارپايانو نه ئې هم جوړې جوړې پيدا کړې، په دې جوړو سره تاسي زياتوي، هيڅ شیهغه ته ورته ندي، هغه اورېدونکی ليدونکی دئ.

دا آيت لاندېني اساسي مطالب په ګوته کوي:

- الله تعالی د ځمکي او آسمان خالق او پيداکوونکی دئ. پداسي حال کي چي:

الف _ د دې شيانو خالق او پيداکوونکي وو او په ځنګ کي ئې بل هيڅوك او هيڅ څه نه وو.

ب _ نه ځمکه وه او نه آسمان او نه د ځمکي او آسمان هيڅ څه.

- انسانان او حيوانات جوړه جوړه پيدا کړي شوي، داسي چي:

الف ڎدا ټول (انسانان او حيوانات) نه وو، پيدا شول.

ب ڎله دوی نه مخکي ئې ځمکه او آسمانونه پيدا کړل.

ج ڎد نسل د بقا لپاره ئې جوړه جوړه پيدا شوي، لدې نه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه تکثير موندلی شي او نه ئې د نسل بقا ممکنه ده.

- په ځمکه او آسمانونو کې هيڅ شی د الله تعالی په مثل ندي، هيڅ څيز ورسره ورته والی نه لري، د الله تعالی د مثل مثال هم نشته ځکه:

الف- الله تعالی خالق او دا نور ټول موجودات مخلوق دي.

ب ـ ژوندي مخلوقات پيدا کېږي، زېږول کېږي او نور زېږوي، جوړه جوړه پيدا شوي، پداسي حال کي چي الله تعالی فرد واحد دئ، نه له چا نه زېږيدلی او نه نور څه زېږوي، نه سيال لري او نه مثال.

همدا مطلب د اخلاص په سورې کي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم ئې د قرآنکريم ثلث (دريمه برخه) بولي، داسي بيان شوي:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * الاخلاص: ١ - ٤

ووايه: هغه يوازنئ الله دئ، بې نيازه الله دئ "ټول هغه ته اړدي، خپل ضرورتونه ورته وړاندي کوي، هغه تعالی له هر ډول احتياجه پاك او منزه دئ، ټول د کمال صفات د ده دي. فنا نه لري،تلپاتې دئ" نه ئې څوك زېږولي او نه له چا نه زېږيدلی، هيڅ سيال او کفو نه لري.

۴- د آيت له وروستنۍ برخی "وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ" نه دا څرګندېږي چي: که څه هم الله تعالی په خپل ذات کي له هيچا سره هيڅ ډول شباهت او ورته والی نه لري، نه ئې مثل شته او نه مثال، خو د داسي صفاتو درلودونکي هم دئ چي ببلګه او مثال ئې په ناقص شکل سره په مخلوقاتو کي هم ليدل کېدی شي، د مثال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توگه الله تعالی سميع او بصير، يعني اورېدونكی او ليدونكی دئ، همدا د اورېدو او ليدو صفات ئې خپلو مخلوقاتو ته هم وركړی، خو ښرگنده ده چې د الله صفات د مخلوقاتو له صفاتو نه ډېر لوړ، كامل او دايمې دي، د مخلوقاتو صفات د هغوی د حال او توان برابر دي، ناقص دي، له مينځه تلونكي دي، په وسايلو كار كوي، خو د الله تعالی صفات د همغه د ذات له شأن سره برابر، بې مثاله، دايم او كامل دي.

پدې ترتيب سره ويلی شو چې پدې موجوداتو كې هيڅ شی د الله تعالی له ذات سره شباهت او ورته والی نه لري، هره هغه عقيده او نظريه چې د الله د ذات د كيفيت د ادراك په هكله داسې بحث ولري چې له مخلوقاتو سره د خالق په تشبيه او تمثيل منتجه شي، باطله او مردوده ده. الله تعالی لدينه منزه او ډېر لوړ دئ چې په خپل ذات كې له مخلوقاتو سره شباهت او ورته والی ولري، هيڅ شی له الله تعالی سره هيڅ شباهت نه لري، ټول نصوص پدې دلالت كوي چې الله تعالی بې مثله او بې مثاله ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی نومونه

الله تعالی د پاکو او نېکو نومونو خاوند دئ، لازمه ده هغه په همدې پاکو نومونو سره یاد او په همدې نومونو سره سوال ترې وشي، په کومو نومونو سره چې الله تعالی خپل ذات نومولی او یاد کړی باید په همدغو اکتفا وشي، له ځانه الله تعالی ته نوم ورنه کړئ شي. الله تعالی خپل نومونه مونږ ته په قرآنکریم کې او د رسول صلی الله علیه وسلم له لارې راښودلي دي. الله تعالی په قرآنکریم کې فرمايي:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ * الاعراف: ۱۸۰

الله تعَالی لره نېك او پاك نومونه دي، نو په همدغو سره ئې راوبولي او هغه کسان پرېږدئ چې په نومونو کې ئې په کږه ځي، ژر ده چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل عمل له امله مجازات شي.

همداراز فرمايي :

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا * الاسراء: ۱۱۰

ووايه! يا الله راوبولى يا رحمن ته دعا وكړئ، "له دغو نه ئې" چي په هر نوم راوبولئ "صحيح ده" ده لره ښايسته او غوره نومونه دي او مه دې دعا په لوړ آواز كوه او مه ئې پټوه، بلكه د دواړو ترمنځ وسط لاره غوره كړه.

دغه آيتونه دا مطالب بيانوي:

- الله تعالى نېك او غوره نومونه لري، بايد په همدغو نومونو ئې ذكر وشي او دعا ورته وشي، په هرې دعا كي ئې هغه نوم ياد شي چي له سوال سره مناسبت ولري، د مثال په توګه يا رحمن ارحمني، ياحفيظ احفظني.
- بايدپه اسماء الله الحسنى كي له انحراف او له ځانه د اسماوو او صفاتو له ايښودلو نه ډډه وكړو.
- د الله تعالى وړاندي په دعا كي بايد هغه طريقه غوره كړو چي دين راښودلى، لكه دا آيت چي امر كوي: نه به په ډېر لوړ غږ دعا كوو او نه په ډېر ټيټ، بلكه د دواړو ترمنځ به متوسطه لاره غوره كوو.

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

أيها الناس أربعوا على أنفسكم، فإنكم ما تدعون أصم ولا

(c) ketabton.com: The Digital Library

غائباً، إنما تدعون سميعاً بصيراً إن الذي تدعون أقرب إلى أحدكم من عنق راحلته. رواه احمد

اې خلکو! پرخپل ځان نرمي وکړئ "او په لوړ غږ د دعا لپاره پر ځان زياتی مه کوئ" ځکه تاسي نه کوڼ ته دعا کوئ او نه غائب ته، بلکه هغه چا ته دعا کوئ چي اورېدونکی او ليدونکی دئ، تاسي چي د کوم ذات نه سوال کوئ هغه ستاسو هر يوه ته د خپلي سورلۍ تر غاړي نه ډېر ورنږدې دئ.

د الله تعالی ټول مبارك نومونه د داسي بشپړو او کاملو صفاتو ښودنه کوي چي د هيڅ ډول نقص او عيب شائبه پکي نشته.

مونږ د الله تعالی نومونه او لوړ صفات د هغه کتاب له لاری پېژندلی شو چي الله تعالی نازل کړی او رسول صلی الله عليه وسلم ته ئې د هغه علم ورکړی، له دې نه پرته د اسماء او صفاتو د پېژندلو بله صحيح لاره نشته. هغه الهي کتابونه چي دا صفات او اسماء ئې بيان کړيدي؛ هريو د ځانګړي قوم په ژبه نازل شوی دئ، پدې اساس د الهي اسماوو الفاظ مختلف دئ، خو معنی او مفهوم ئې يو دئ، دا ټول نومونه په قرآنکريم، تورات، انجيل او زبور کي په يو ډول الفاظو سره ندي ياد شوي. لدې نه معلومېږي چي پدغو نومونو کي ترټولو د پام وړ خبره هغه صفات دي چي دا نومونه ئې په ګوته کوي.

په قرآنکريم کي له ذکر شوو نومونو نه علاوه، الله تعالی نور نومونه هم لري چي يا ئې په نورو آسماني کتابونو کي ذکر کړي دي او يا ئې له ځان سره ساتلي او هيڅ ثوك ئې ندی پری خبر کړی، لکه چي رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَسْاُلُكَ بِكُلِ اسم هوَ لك سمِيْتَ به نفسك اوعلمْته احداً منْ خلقك اوانزلْته في كتابك اوْ اسْتأثرتَ به في عِلمِ الغيْب عندك*
روا ه احمد

الهي! په هر هغه نوم دې سوال درته کوم چي ځان دې پرې نومولی دئ، یا دې خپل کوم مخلوق ته وربښودلی دئ او یا دې په خپل کتاب کي نازل کړی او یا دې په خپل علم غیب کي چي له تا سره دئ ځانته ځانګړی او خاص کړی.

لدې حدیث شریف نه دا ښرګندېږي چي د الله تعالی نومونه محدود ندی، یو شمېر ئې پدې کتاب کي ذکر شویدی او نور ئې په نورو کتابو کي راغلی دي، یو شمېر ئې پیغمبرانو علیهم السلام ته وربښودل شوي او یو شمېر ئې الله تعالی له خپل ځان سره ساتلي او هیچا ته یې ندی ښودلی. دا ټول نېك او پاك نومونه داسي صفات په ګوته کوي چي الله تعالی ورباندي متصف دئ. د مثال په توګه السمیع، یعنی هغه ذات چي اورېدونکي دئ، البصیر: هغه ذات چي لیدونکي دئ، الرحمن: هغه ذات چي د رحمت او مهربانۍ د صفت درلودونکی دئ.

که د الله تعالی هغه پاك او مبارك نومونه چي په قرآنکریم او احادیثو کي راغلي دي، د فاتحی سوري د دریو لومړنیو آیتونو په ترتیب تنظیم کړو، نو وبه ګورو لکه څرنګه چي فاتحه د قرآنکریم اساس او خلاصه ده، همدا ډول د الله تعالی د نومونو خلاصه هم د همدې سوري په دریو لومړنیو آیتونو کي راغلی ده او دا ترتیب او خلاصه به داسي وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

رب العالمین:

الله، الرب، الخالق، البارئ، المصور، الاله، الواحد، الاحد، الوتر، الاول، الآخر، الظاهر، الباطن ، الحق، المبین، الحي، الصمد.

الرحمن الرحیم :

الرحمن، الرحیم، الروْوف، الاکرم، البر، التواب، الحلیم، العفو، الغفور، الکریم، اللطیف، المجیب، الودود، الوهاب، الولي، المولی، الرفیق، الشافي، المحسن، المعطي، المنان، القریب، الجمیل، الطیب، الشاکر، الشکور، الواسع، النصیر، البصیر، الخبیر، السمیع، العلیم، العالم، الشهید، الحافظ، الحفیظ، الرقیب.

مالك یوم الدین :

الملك، الملیك، القاهر، القهار، القادر، القوي، الکبیر، القدیر، المؤمن، المهیمن، المقتدر، المتعال، المتکبر، المجید، المعز، المذل، المقدم، الموْخر، الحکم، الحکیم، الباسط، القابض، الرزاق، الجبار، الاعلی، العزیز، القیوم، العلي، القدوس،

(c) ketabton.com: The Digital Library

السلام، السبوح، الحميد، الوارد، الغني، المحيط، الفتاح، الوكيل، المقيت.

د الله تعالی يو شمېر نومونه ،د مضاف په صيغه راغلي دي لکه: رب العالمين: د عالميانو ښتن او پالونکی، مالك يوم الدين: د جزا د ورځي مالك او پاچا، ذوالفضل العظيم يعنی د لوی فضل خاوند. سريع الحساب: تېز او ژر حساب اخيستونکی، مالك الملك: د هر څه مالك، خيرالماکرين: تر ټولو غوره تدبير کوونکی او د ماکرينو تر ټولو غوره، خيرالناصرين: تر ټولو ښه او غوره مرستندوی، خيرالحاکمين: ترټولو غوره حاکم، خيرالفاتحين: تر ټولو غوره او افضل فاتح، خيرالغافرين: تر ټولو غوره بخښونکی، خيرالراحمين: تر ټولو غوره رحم کوونکی، خيرالرازقين: تر ټولو غوره روزي ورکوونکی، اسرع الحاسبين: تر ټولو سريع حساب کوونکی، خيرالفاصلين: تر ټولو غوره فيصله کوونکی، احکم الحاکمين: تر ټولو غوره حاکم، سميع الدعاء: د دعا اورېدونکی، عالم الغيب والشهاده: په پټ او ښکاره عالم، غافرِالذنَب: د گناه بخښونکی، قَابِل التوب: د توبې قبلوونکی، رَفيعُ الدرجاتِ: د درجو لوړوونکی، ذوالجَلالِ والاکرام: د جلال او اکرام خاوند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی صفات

د الله تعالی ټول صفات د کمال صفات دي، الله تعالی حمید دئ، ټولی ستاینې هغه لره دي، له هر عیب او نقص نه منزه او لوړ دئ، ټولی ښیګڼې او ستاینې هغه لره دي، په موجوداتو کې چې څه کمال او جمال، ښکلا او ښایست لیدل کېږي دا ټول الله تعالی لره دي او ده پدې شیانو کې ایښی دي، د نېکۍ او ښکلا چې کوم صفات په مخلوقاتو کې لیدل کېږي الله تعالی په همدی صفاتو په بشپړ او کامل طور متصف دئ.

د الله تعالی د صفاتو د پېژندلو لپاره هم له قرآنکریم او احادیثو نه پرته بله منبع نه لرو. خدای جل شأنه د انسان د هدایت او لارښوونې او د خالق او مخلوق د پېژندنې لپاره په مختلفو وختونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي پیغمبران علیهم السلام رالېږلی دي. هر قوم ته چي کوم کتاب یا صحیفه راغلی‌ده، هغه د هغمه قوم په ژبه وه، د کتاب معارف او مفاهیم د همغه قوم په منځ کي په متدوالو او مروجو الفاظو بیان شویدي. که په قرآنکریم کي الله تعالی په علم، حلم، قدرت، اراده، کلام، حیات، سمع و بصر متصف معرفي شوی او د علیم، حلیم، قدیر، حي، سمیع، بصیر په نامه یاد شوی، په نورو الهي کتابونو کي د الله تعالی همدا صفات په نورو ژبو او نورو نومونو یاد شوي. همداراز گورو چي دغه صفات د انسان لپاره هم ذکر شوي، دا صفات چي د انسان لپاره ذکر شوي، معنی ئې د هغه د حال او توان مطابق ده، یعنی انساني صفات ناقص، کم، قاصر او فنا کېدونکي دي، پداسي حال کي چي د الله تعالی صفات کامل، بشپړ او دایمي دي. د انسان او الله تعالی د صفاتو ترمنځ یوازي لفظي شباهت وجود لري، نور د الله تعالی صفات د مخلوق له صفاتو سره نه شي مقایسه کېدلی، د الله تعالی صفات کامل، ازلي، دایمي او ابدي دي، خو د انسان صفات ناقص، حادث (نوی پیداشوي) او له مینځه تلونکي دئ. قرآنکریم فرمایي:

ان الله علی کُلِ شَئ قدیر:

اَلله تعالی پرهرڅه قادر دئ.

خو د انسان د قدرت په هکله فرمایي:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ * المائده: ٣٤

مگر هغه کسان چي توبه ئې وکړه، مخکي لدینه چي قدرت وربانديٰ پیدا کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن د الله تعالی په هکله وایي:

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ * المجادله: ۱

الله تعالی اوریدونکی لیدونکی دئ.

د انسان په هکله فرمایي:

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا * الانسان: ۲

بیشکه چي مونږ انسان له مخلوطي او ګډي شوې نطفې نه پیدا کړ، آزمویو ئې او بیا مو هغه اوریدونکی لیدونکی وګرځاوو.

قرآن د الله تعالی د ارادی په هکله فرمایي:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ* یس: ۸۲

د هغه امر او کار داسي دئ چي د څه اراده وکړي نو ورته ووایی: شه، نو هغه کیږي.

د انسان د ارادې په هکله بیا فرمایي:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ * الصف: ۱۱

غواړي په خپلو خولو سره د الله تعالی نور خاموش کړي.

د الله تعالی د علم په هکله فرمایي:

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * التغابن: ۱۱

الله تعالی په هرڅه ښه پوه دي.

د انسان د علم په اړه فرمایي:

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ * الحجر: ۵۳

وئې ویل: مه وېرېږه، مونږ تا ته د یوه پوه زوی زېری درکوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنگه چي انسان ناقص او محدود دئ، نو صفات ئې هم نا قص او محدود دې، د انسان صفات د الله تعالی د صفاتو په مقايسه داسي دي لکه څوك چي په ستر بحر کي خپله گوته غوټه کړي او څه نم راپورته کړي. رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالی له پراخ رحمت سره د انسان او ټولو مخلوقاتو د رحمت مقايسه داسي کوي:

عَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِائَةَ رَحْمَةٍ كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَجَعَلَ مِنْهَا فِي الْأَرْضِ رَحْمَةً فَبِهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلَى وَلَدِهَا وَالْوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَكْمَلَهَا بِهَذِهِ الرَّحْمَةِ *

رواه مسلم

له سلمان رضي الله عنه نه روايت دئ چي وايي: رسول الله (ص) وفرمايل: الله تعالی په هغه ورځ چي آسمانونه او ځمکه ئې پيدا کړه، سل رحمتونه ئې هم پيدا کړل، هر رحمت د ځمکي او آسمان ترمنځ د فاصلې په اندازه، بيائې له دينه يوه برخه رحمت په ځمکه کي کيښود، چي په هغه سره مور پر زوی او حيوانات او مرغان يوه پربل رحم او مهرباني کوي، چي کله د قيامت ورځ راشي نو پدې رحمت سره به ئې مکمل او بشپړ کړي.

يعنی دا رحمت، زړه سوي او پېرزوينه چي اوس د مخلوقاتو، انسانانو، حيواناتو او مرغانو ترمنځ موجوده ده، دا په حقيقت کي د هغه پراخ الهي رحمت د سلو برخو نه يوه وړه برخه ده چي پدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخلوقاتو ئې وېشلی ده. د مخلوقاتو نور صفات لکه سمع، بصر، قدرت او اراده هم پدې قیاس کړی. انسان نشي کولی ټیټ غږ واوري، همداراز له لرې نه هم څه نشي اورېدلی، د پردې شا ته څه نشي لیدلی، له لرې فاصلې نه هم د لیدلو توان نه لري. د ډېرو شیانو د احساس او مشاهدې توان او وس نه لري، نشي کولی انرژي، جاذبه، نور، پیریان او پرښتې ووینې یا ئې احساس کړي. خو قرآنکریم د الله تعالی په هکله فرمایي :

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى * طه: ٧

که خبره په لوړ غږ وکړی، نو بیشکه چې الله تعالی په سري او خفي ټولو پوهېږي.

همدارنګه له لقمان حکیم حکایت کوي او فرمایي :

يَابُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

لقمان: ١٤

اې ګرانه زویه: حقیقت دا دئ چې که (ګناه) د خردل (مشنګ) د دانې په اندازه وي او د یوې پرښې په د ننه کې وي او یا په آسمانونو او ځمکې کې وي، الله تعالی به ئې راوړي (له هغه نه پټه نه پاتې کېږي) بیشکه چې خدای لطیف او خبیر دئ.

همدارنګه فرمایي:

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ * يونس: ٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستا له رب څخه نه د ذرې په اندازه "کوم څیز" نه په ځمکې کې پټیدلی شي او نه په آسمان کې او نه له دې نه کوم وړوکی او یا لوی داسې څیز شته چې په څرګند کتاب کې دې نه وي (لیکل شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی افعال

په قرآنکریم کي د الله تعالی افعال د هغه د نومونو او صفاتو په اندازه ذکر شویدي، د مثال په ډول خلاق: پیداکوونکی، اسم یا نوم دئ او یخلق: پیدا کوي، فعل دئ، لکه چي قرآنکریم فرمایي :

قَالَ كَذَلِك اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ * آل عمران: ٤٧

وئي ویل: همداراز الله تعالی چي څه وغواړي پیدا کوي ئې.

الله تعالی رازق: روزي ورکوونکی دئ او روزي ورکول ئې فعل دئ. قرآنکریم فرمایي :

إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَاب * آل عمران:٣٧

الله تعالی هر چا ته چي وغواړي بې حسابه روزي ورکوي.

علیم: پوه، د الله تعالی نوم دئ او تعلیم ئې فعل دئ، قرآنکریم فرمایي : "

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّحْمَانُ * عَلَّمَ الْقرآن * خَلَقَ الْإنسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *

رحمن خدای قرآن وښود ، انسان ئې پيدا کړ، هغه ته ئې وينا ورزده کړه.

د انسان لپاره هم همدا ډول افعال ذکر شوي دي. قرآنکريم له عيسې عليه السلام نه نقل قول کوی فرمايي:

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنْ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ..... آل عمران:٤٩

زه ستاسې لپاره له خټې نه د مرغه څېره جوړوم، بيا په هغه کې پو کوم، نو هغه به د خدای په اذن سره مرغه شي.

او د روزي په هکله فرمايي:

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمْ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا *

النساء:٥

خپل مالونه چې الله تعالی ستاسو لپاره د "ژوند" د قيام "وسيله" گرځولي بې عقلانوته مه ورکوئ او پدې مالونو سره د دوی د روزي انتظام وکړئ او جامې ورته تهيه کړئ او دوی ته نېکي او منل شوې خبري وکړئ.

دا چې انسان هم نوروته د ښوونی فعل ترسره کولی شي، فرمايي:

هُوَ الَّذي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضَلَالٍ مُبِينٍ * الجمعه:٢

الله تعالی هغه ذات دئ چي په امیانو او نالوستو کي ئې د دوی له منځه پیغمبر مبعوث کړ، ترڅو د ده آیتونه ورته ولولي، تزکیه ئې کړي، کتاب او حکمت ته ورزده کړي، پداسي حال کي چي لدینه مخکي په ښکاره گمراهی کي وو.

د انسان د افعالو او پر خپلو افعالو د ده قدرت او واکمني او د افعالو د نتائجو توپیر ئې له الهي افعالو سره هومره دئ لکه د الله تعالی او انسان د ذات او صفاتو ترمنځ توپیر.

پدې اړه یوه ډېره ضروري او د زیاتی توجه او پاملرني وړ خبره دا ده چي د الله تعالی د فعل د انجام کیفیت لکه د هغه د ذات په شان د انسان د فهم او ادراك نه لوړ دئ، هیڅ مثال ئې نه موندل کېږي. انسان ځکه د الله تعالی د افعالو کیفیت نه شي درك کولی چي د الله تعالی د ذات د کیفیت په هکله علم نه لري. د مثال په توگه مونږ په دې پوهېږو چي د انسان نطفه له هغو توکیو نه جوړېږي چي له خاوري نه راشني شوي داني او مېوې نه ئې اخلي، دا نطفه بیا په علقه او ورپسې په یوه ټوټه غوښه بدلېږي، بیا هډوکي ترې جوړ او بیا د ماشوم په شکل دنیا ته راځي، ورپسې ځوان شي، پیاوړی او تنومند شي، بیائې له همدی ځای نه زوال پیل شي، زوړ او بیا مړ شي، دا ټول کارونه د قیوم خدای په اراده صورت نیسي؛ خو څرگنده ده چي په دې امورو کي د الله تعالی د تصرف کیفیت مونږ نه شو درك کولی.

همدا رنگه وینو چي د بحرونو اوبه تبخیرېږي، بیا په وریځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلېږي، بادونو ته امرکېږي چي دا وريځی ليری، ليری سيموته يوسي او هلته بيا د واوری، باران او ږلۍ په شکل ورېږي او له دې اوبو نه ويالی، سيندونه او رودونه بهېږي، شاړې او وچي ځمکي ورباندي شنې او خړوبېږي، تر خاورو لاندي دانه (تخم) په حرکت راځي، وده کوي، شنه شي او لوی نبات ترې جوړ شي، ساقه او پاڼی ئې شنې شي ، گل او مېوه وکړي، دا ټول کارونه د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خو په دې امورو او د دانې د تطور په دې مراحلو کي د الله تعالی د تصرف د کيفيت ادراك زمونږ لپاره ناممکن او محال دئ.

کم شمېر داسي نصوص هم شته چي په هغوې کي الله تعالی ته داسي افعال منسوب شوي چي هغوې ته ورته افعال انسان په خپلو اندامونو او جوارحو ترسره کوي او يو شمېر نورو نصوصو کي الله تعالی ته داسي افعال منسوب شوي چي که ظاهری معنی ترې واخيستل شي نو له مخلوق سره د الله تعالی د تشبيه احتمال پکي رامنځته کېږي، د مثال په توگه که د قرآنکريم په دې آيت کي غور وکړو چي فرمايي:

وَجَاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صفًا صفًا * الفجر: ٢٢

او ستا رب به راشي پداسي حال کي چي ملايکي به ليکه ليکه وي.

که په دې مبارك آيت کي د "جاء" لفظ په ظاهري او متداوله معنی واخلو نو بيشکه چي معنی به ئې دا وې چي الله تعالی به د قيامت په ورځ داسي راشي لکه مخلوقات چي له يوه ځای نه بل ته حرکت کوی، که دا معنی ترې واخلو نو د تشبيه مرتکب شوي يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

كه هرڅو په خوله ووايو چي بلاتشبيه او بلاتكييف! كه "جاء" پدې معنى واخلو نو په خوله بلاتشبيه ويل هيڅ فايده نه لري. خو كه ووايو چي الله تعالى راځي، خو له راتګ نه دا ظاهرى او متداوله معنى وانخلو، بلكه مراد او حقيقت ئې خداى ته وسپارو، نو په دې صورت كي مو له تشبيه نه ځان ساتلي. راتګ مخصوصا په هغه ځاى كي چي له اجسامو سره تړاو ونلري تل د ګام اخيستلو په معنى نه وي. د مثال په ډول:

حَتَّى تَأْتِيَهُمْ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ*

الحج: ٥٥

تر هغى پورى چي قيامت ناڅاپه ورباندي راشي او يا د بې خيره (شنډى) ورځى عذاب ورباندي راشي. يوم عقيم يعنى هغه ورځ چي خير نه وي پكي او بله ورځ ورپسې رانشي.

او يا دا آيت :

مِن بَعدِ مَا جَائَتهُمُ البَيِّنٰتُ

وروسته له هغه چي ښكاره نښانې ورته راغلې.

آيا په دې آيتونوكي د قيامت او نښانو له راتګ نه همدا ظاهري راتګ او ګام اخيستل مراد دې؟ داسي راتګ چي په ګام اخيستو سره مخكي درومي او مسافه وهي؟ او كه نه دلته له راتګ نه مطلب دا دئ چي دا شيان به ورته ښكاره شي او پيغمبران عليهم السلام به ئې ورته بيان كړي؟!

دا ډول آيات او احاديث يو شمېر علماوو د متشابهاتو په نامه ياد كړي او يو شمېر نورو د صفاتو آيات او احاديث نومولي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدی نصوصو د تفسیر او بیان په هکله د علماوو ترمنځ زیات اختلاف وجودلري او له همدې امله مختلف او متعدد افکار او ډلي رامنځته شوي دي او خبره تردی حده رسېدلی چي یوه ډله د بلی د تکفیر حکم صادرکړي. د همدی موضوع په حقیقت د پوهېدو پخاطر باید د علیم او حکیم خدای کتاب او د پاك رسول صلی‌الله علیه وسلم احادیثو ته مراجعه وکړو او وگورو چي هغوی څه لارښوونه راته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم او متشابهات

د قرآنکریم آیتونه په عامه توگه دوه نوع دي:

- محکم آیتونه: هغه چي د الفاظو مراد او معنی ئې څرگنده او واضح ده، داسي الفاظ او کلمات پکي کارول شوي چي ظاهري او ذهن ته نږدې معنی ئې څرگنده ده او د هیڅ شك او شبهې احتمال پکي نشته. همدا محکم آیتونه د قرآنکریم د مفاهیمو اساسي محور تشکیلوي.
- متشابه آیتونه: هغه چي له داسي شیانو نه پکي بحث شوی چي نه د لمس وړ دي او نه د مشاهدې او لیدني، داسي شیان چي انسان په خپل قاموس کي د هغه لپاره نوم نه لري. دا غیبي شیان په دې آیتونو کي پداسي الفاظو سره معرفي شوي دي چي انسان ئې معمولاً د محسوس او ملموس شیانو لپاره کاروي. پدې سره قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مخاطب په نسبي طور د هغو غیبي شیانو په حقیقت څه ناڅه پوهوي چي د هغوي لپاره په خپل قاموس کي هیڅ نوم نه لري.
قرآنکریم په دې رابطه فرمایي:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ * آل عمران:۷

الله هغه ذات دئ چي دا کتاب ئې پرتا باندي نازل کړ، چي ځیني آیتونه ئې محکم دي، چي دا د کتاب بنسټ دئ او نور ئې متشابه دي، نو هغه کسان چي په زړونو کي ئې کوږوالی دئ په متشابه پسې ئې درومي، د فتنې په لټه کي او د تأویل په لټه کي، پداسي حال کي چي په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي او هغه چي د راسخ علم خاوندان دي وايي: مونږ ایمان پرې راوړی، ټول زمونږ د رب له لوري دي او پند نه اخلي مګر د عقل خاوندان.

دا مبارك آیت څو مهم مطالب زمونږ مخي تهږدي:

- د دې کتاب ځیني آیتونه "محکم" دي او ځیني ئې "متشابه"
- د کتاب اصلي او اساسي مطالب په هغو آیتونو کي راغلي چي محکم دي ا و تشبیه نده پکي کارول شوې.
- متشابه آیتونه چي په مفهوم ئې پوهېدل غور او دقت غواړي باید همدې محکمو آیتونو ته راجع شي او د همدی آیتونو په رڼاکي تفسیر او توضیح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• هغه کسان چي په زړونو کي ئې خیری او کوږوالی وي، د دې په ځای چي د متشابه آیتونو په مراد باندي ایمان کافي وګڼي، برعکس د دې آیتونو په تأویل د پوهېدو هڅه او لټه کوي او غواړي هغه د خپل بحث او تحقیق محور وګرځوي.

• هغه کسان چي غواړي دغه ډول آیتونه د مناقشې او بحث موضوع وګرځوي، هغوی په حقیقت کي یا د فتنو راولاړول غواړي، د دې هڅه کوي چي د الله تعالی په هکله د مسلمانانو په زړونو کي شکوك او شبهات راولاړ کړي او خلك د محکمو آیتونو له مفاهیمو نه بل لور ته واړوي او یا دا چي غواړي د متشابهاتو په تأویل ځان پوه کړي. د تأویل لغوي معنی اول یا اصل ته اړول دي، تأویل یعنی د متشابه آیت فعلي حالت د هغه لومړني حالت ته ګرځول، ګویا دوی غواړي په دې پوه شي چي د دې متشابه اصلي او اولني حالت او کیفیت څنګه دئ؟!

• دا هلې ځلې او دا هڅه او هاند د هغه چا کار دئ چي زړه ئې کوږ او خیرن وي، پر زړه او دماغ ئې شکونو سیوری غوړولی وي.

• د متشابهاتو د تأویل علم یوازي له الله تعالی سره دئ، بل هیڅوك نشي کولی په هغه باندي پوه شي، ځکه الله تعالی هغه غیبي او له سترګو نه پټ شیان چي انسان ئې نه پېژني او نه په خپل قاموس کي ورته نوم لري، د انسان د ښې پوهی پخاطر له محسوسو او پېژندل شوو شیانو سره تشبیه کړي او پداسي الفاظو سره ئې معرفي کړي دي چي په حقیقت کي د ښکاره او څرګندو شیانو لپاره استعمالېږي. د دې لپاره چي هغه د انسان لپاره د فهم وړ وګرځوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغه څيز د حقيقت په اړه نسبي تصور ورته حاصل شي، د دې مطلب دا شو چې د دغو شيانو د معرفي لپاره ترممکنه حده او تر هغه ځايه چې د انسان عقل ته مقدور ده اهتمام شوي او د متشابه آيتونو په ترڅ کې معرفي شوي، د انسان د عقل نيلۍ لدې نه آخوا وړاندې نشي تلې، دا د ده د الوت وروستئ پړاو دئ، آخوا ته ئې لاس نه رسيږي، د ده له عقل او ادراك نه لوړ دي، الله تعالى د همدې ډول شيانو د معرفي کولو لپاره ښه لازمه څرگندونه کړيده او د انسان د عقلي قوت مطابق وضاحت ئې کړی، خو لدينه آخوا عقل د مخکې تگ مجال نه لري، بايد همدلته ودريږي او د متشابهاتو له تأويل نه ځان وساتي. د انسان د عقل او پوهې قصور، د حواسو او مشاعرو محدوديت ئې او د ژبې او قاموس عدم جامعيت ئې باعث شوي چې له مخکې تگ نه عاجز شي او د متشابهاتو په حقيقت تر دې زيات پوه نشي.

پداسې حال کې چې د قرآنکريم دا مبارك آيت په پوره صراحت او وضاحت سره دا بيانوي چې د کږو، رنځورو، خيرنو، له شك او شبهاتو نه د ډکو زړونو خاوندان د متشابهاتو د تأويل په لټه کې وي، متأسفانه د ځينو مذهبي فرقو پلويان د دې آيت د صريح حکم خلاف دعوی کوي چې د دوی ائمه د متشابهاتو په تأويل پوهيږي، دوی د دې ادعا کوي چې په علم کې پاخه "الراسخون في العلم" مستثنی شوي، دوی کولی شي د متشابهاتو په تأويل پوه شي. د آيت د دوهمي برخې په هکله د دوی دا انگېرنه په څرگنده توگه د همدی آيت له لومړنۍ برخې سره تناقض لري، د دوی دا تعبير بالکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلط او كمزوری دئ، ځكه د آيت په سركي راځي چي د رنځورو زړونو خاوندان د متشابهاتو د تأويل هڅه كوي، دا ممكنه نده چي د علم خاوندان د داسي يوه عمل هڅه وكړي.

- عالمان ټول آيتونه د الله تعالی له لوري شمېری، ايمان وربانديي راوړی او هوښياران پند ترې اخلي.

متأسفانه د متشابهاتو په اړه يوه بله ډله له لومړنۍ ډلی نه هم زياته بې لاره شوې او په غلطه روانه ده، هغوی د متشابه آيتونو له الفاظو نه ظاهري معنی اخلي، خصوصاً په هغوآيتونو كي چي د الله تعالی له صفاتو نه پكي يادونه شويده!! هغه كسان چي د متشابه آيتونو الفاظ په ظاهري معنی سره اخلي او په دې سره د الله تعالی لپاره مثال جوړوي او له مخلوق سره ئې تشبيه كوي، مونږ دا سوال ترې كوو چي: ولې د قرآن د ټولو آيتونو په اړه دا كار نه كوي، ولې په هر ځای كي د الفاظو ظاهري او متداوله معنی نه اخلي؟ راشی له سلهاو آيتونو نه يو څو د دوی مخي ته كېږدو او ترې تپوس وكړو چي دلته د الفاظو ظاهري معنی ولې له نظره غورځوي؟

په دې آيت كي:

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ *

مونږ پر سمي لار هدايت كړه

تاسي ولې له صراط نه د هغه ظاهری معنی نه اخلئ؟ صراط يعنی د ځمكي پرمخ لاره چي له يوې نقطې نه پيل او په بله ختمېږي!! تاسي ولې د دې ظاهری معنی په ځای د الله عبادت مستقيمه لار ګڼې؟ همغسی لكه چي قرآن فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ *

آل عمران: ۵۱

بیشکه زما او ستاسي رب الله دئ، نو عبادت ئې وکړئ، همدا نېغه لاره ده.

همداراز په دې آیت کي :

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ * البقره: ۷

الله تعالی د دوی پر زړونو او غوږونو مهر وهلی او پر سترګو ئې پرده غوړيدلی ده او د دوی لپاره لوی عذاب دئ.

آیا دلته هم "ختم"یعنی مهر په ظاهری معنی اخلئ؟ آیا ګمان کوئ چي الله تعالی هم داسي کوم مهر لري چي د کافرانو پر زړونو او غوږونو ئې وهلی دئ؟ او دا تصور کوی چي د هغوی په سترګو د پردی معنی هم همدا ظاهري معنی ده؟! او کنه لدینه دا مفهوم اخلئ چي الله تعالی له دوی نه د حق لیدلو او د حق د منلو استعداد اخیستی دئ، دا استعداد ئې د دوی په زړونو او غوږونو کي ځپلی او له مینځه ئې وړی دئ؟ ولې او په کوم دلیل په دې مبارك آیت کي د"خَتَم" او"غشاوه" ظاهری معنی نه اخلئ او مجازي مفهوم ئې اخلئ؟

پدې آیت کي:

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لا يَرْجِعُونَ * البقرة: ۱۸

کاڼه، ګونګیان او ړانده دي، نو ځکه نه راګرځي.

آیا دلته له صم، بکم، عمي، نه ظاهری معنی اخلئ او ادعا کوئ چي منافقان کاڼه، ګونکیان او ړانده د ي؟ څرګنده ده چي د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلماتو ظاهري معنی اخیستل دلته ممکن او صحیح نده.

په دې آیت کې:

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ * البقره :۳٦

نو شیطان هغوی دواړه وښویول.

آیا دلته له ښویدلو(زل) نه دا معنی اخلئ چې ګویا شیطان د دوی تر پښو لا ندي اوبه توی کړې او د دوی پښې وربانديږ ښوېدلې او همداسې په ښویدو، ښویدو له جنت نه ووتل او که نه لدینه مطلب معنوی ښویدل دي؟ همداراز آیا په دې آیت کې:

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ *

البقرة:٤٢

حق ته د باطل لباس مه وراغوندی او حق مه پټوئ پداسې حال کې چې پوهیږئ.

آیا دلته هم له "تلبسوا" نه ظاهری معنی اخلئ؟ او ادعاکوئ چې باطل یوه جامه ده چې حق ته وراغوستل کیږي او پدې سره له نظر نه پټیږي او که نه داسې ئې تفسیروئ چې حق له باطلو توجیهاتو او نظریاتو سره مه مغشوش او ګډوډوئ او حق په خپلو غلطو تعبیراتو سره سرچپه مه ښئي، داسې چې خلك وغولیږي او باطل ته د حق په سترګه وګوري.

دا آیت:

وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ * البقره :۹۳

او خوسی (خوسندر) د دوی په زړونو کې وروڅښل شو، د دوی د کفر له امله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا له "اشربوا" نه د هغه ظاهري معنی اخلئ او گمان کوئ چي سخوندر هم لکه اوبه هغوی ته ورڅښل شوی او په زړونو کي ئې ځای نیولی؟ او که نه داسي ئې معنی کوئ چي د سخوندر محبت ئې داسي په زړونو کي ځای نیولی لکه چي دی په خپله د دوی زړونو ته ننوتی او هلته ئې ځای نیولی وي او مینه ئې پردوی مسلطه شوې وي؟

دا آیت:

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ * البقره: ٦١

او ذلت او خواری ورباندي وتپل شوه.

آیا دلته له "ضُربت " نه مطلب د هغه ظاهری معنی ده او آیا خواری او ذلت داسي شیان دي چي په نورو ورتپل کېدی شي؟ او که نه دلته ناقابل لمس مفهوم ته عیني تجسم ورکړل شوی ترڅو ذهن ته نږدې کړی شي او دا مطلب افاده کړی شي چي ذلت او خواری ورباندي مسلطه کړي شوه، له داسي خوارۍ او ذلت سره مخ کړی شو چي نښانې ئې له ورایه ښکاري او اجتماعی ژوند او حالت ئې په ذلت او خوارۍ دلالت کوی؟

دا آیت:

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً

البقره: ٧٤

وروسته ستاسو زړونه داسي سخت شول لکه تيږه او تر دې هم زیات سخت.

آیا له "قست قلوبکم" نه ظاهری معنی اخلئ او دا سختوالی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تيرې د سختوالی په څېر ګڼئ؟ او که نه له دې نه مطلب د زړه بې رحمي او عدم عطوفت دئ او دا چې د حق خبره پر دې زړونو اغېز نشي کولی د تأثيرقبلولو استعداد ئې ځپل شوي؟

په دې آيت کې:

بَلَى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ * البقره: ٨١

بلی، چا چې بدی وکړه او خپله ګناه ئې ورباندې راتاو شوه نو همدا دوی دوزخيان دي چې تل به پکې پاتې وي.

آيا دلته له "احاطت به خطيئته " نه دا مطلب اخلې چې ګناه هم داسي يو څيز دئ چې خوځېږي او انسان احاطه او محاصره کوي؟ او که نه، معنی ئې دا ده: هرڅوك چې داسي ګنهګار وي چې ګناه ئې ټول وجود نيولی او هغه ئې له هری خوا نه داسي محاصره کړی وي چې د وتلو ټولي لاري ورباندې تړل شوی وي؟

دا يوازې د قرآن د لومړی جزء د بقره د سورت ځيني آيتونه وو او له همدی نه اندازه لګولی شئ چې په ټول قرآنکريم کې به د دا ډول آيتونو شمېرڅومره وي. څو بېلګی له نورو سورتونو نه هم رااخلو:

د مريم په سوري کې د زکريا عليه السلام د زوړوالی په هکله راځی:

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا * مريم: ٤

وئې ويل: اې زما ربه! زه خو داسي يم چې هډوکي مې سست شوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زوړوالی مي سر مشتعل شوی (سپین والی پکي لگیدلی) او تا ته په دعا کي شقی او کم بخته نه وم.

آیا په "اشتعل الراٰس شیبا" کي د اشتعل ظاهری معنی مطلوبه ده؟ یعنی دا چي په سرئې له زوړوالی نه اور بل شوی؟ او که د زوړالي نښانې ئې داسي په سرکي ښکاره شوې لکه د اور لمبه چي له ورایه ښکاري او یو ځل چي په څه شي گډه شي نو هغه ټول احتوا کړي؟

په همدی سورت کي راځي:

یَایَحْیَی خُذْ الْکِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَیْنَاهُ الْحُکْمَ صَبِیًّا * مریم: ۱۲

ای یحیی! دا کتاب په قوت سره واخله....

آیا دلته له "خذالکتٰب بِقُوة " نه ظاهری معنی اخیستل صحیح دي؟ او آیا معنی ئې دا ده چي اې یحیی! دا کتاب په دواړو لاسونو سره کلك ونیسه او په کلك نیولو کي ئې خپل ټول قوت وکاروه؟ او که نه معنی ئې دا ده چي دکتاب په حمل او پر هغه عمل کي له خپل ټو ل توان او ځواك نه کار واخله، په ډاډه او مطمئن زړه ئې حمل او په پوره باور او قوت سره عمل وربandي وکړه؟

د التکویرپه سورت کي راځي:

وَ إِذَا السمَاءُ کُشطت * التکویر: ۱۱

او هغه وخت چي آسمان پوست کړی شي.

د "کشطَت" ظاهری معنی له حیوان نه د پوست ایستل دي، آیا دا خبره سمه ده چي ووایو: آسمان به هم د کوم حیوان په څېر له پوسته کړی شي؟ او که نه معنی ئې دا ده چي هغه ورځ به د آسمان دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاجوردي پرده له مينځه لاړه شي او هغه څه به ښکاره شي چي اوس ئې شاته پټ دي، دوزخ به راڅرگند او جنت به وليدلی شي ؟

په دې مقدمه کي دوه اساسي مطالب په ښه توگه څرگند او بيان شويدي:

- د متشابه آيتونو په تأويل پسې لټه او هڅه د فتنه گرو خلکو کار دئ او دا داسي بې گټې او بې حاصله کوشش دئ چي يوازي هغه کسان ئې کوي چي غواړي په دې بې هدفه هڅو سره ځان عالم او پوه معرفي کړي.
- نه ښايي د متشابه آيتونو له کلماتو او الفاظو نه د هغوی ظاهري معنی واخلو.

اوس راځئ د همدی مفاهيمو او څرگندونو په رڼا کي دا وگورو چي اهل ظاهر د الهي صفاتو په اړه څه نظر او تصور لري؟

هغوی عقيده لري هغه صفات چي له افعالو سره تعلق لري لکه:

مجئ او اتيان: راتگ.

نزول: کوزيدل.

اخذ ، امساک، بطش: نيول،اخيستل.

استوی: استقرار، کيناستل.

هروله: منډه

او دې ته ورته نور بايد د هغوی په ظاهری معنی حمل شي، ځکه دا په قرآن او حديث کي راغلي او ثابت دي، نو لازمه ده چي ظاهری معنی ترې واخيستله شي. دوی د دې افعالو په منځ کي په دې آيت: الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى* او په دې حديث: وينزل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربناالی‌السماء الدنیا" ډېر تأکید او ترکیز کوی. راشئ دا آیتونه او احادیث لږ په تفصیل سره وڅیړو، خو لدې نه وړاندې د لاندنیو څو ټکیو یادونه ضروري شمېرو:

مونږ په هغو الفاظو او کلماتو چې پدې آیتونو او احادیثو کې ذکر شویدي اقرار او تکلم کوو، په مفهوم او معنی ئې باور او ایمان لرو، له تأویل نه ئې ډډه کوو او ظاهری معنی نه ترې اخلو؛ ځکه که داسې وکړو نو بیا د تشبیه او تمثیل مرتکب ګرځو. او په دې کې هیڅ شك نشته چې هیڅ شی له الله تعالی سره ورته والی او مشابهت نه لري، نه ئې د ذات مثال شته او نه د صفاتو او افعالو. د امام ابوحنیفه (رح) له شاګرد محمد بن الحسن(رح) نه روایت دئ چې وایي:

اتفق الفقهاء کلهم من المشرق و المغرب علی الایمان بالقرآن و الاحادیث التی جاء بها الثقات عن رسول الله صلی الله و سلم في صفة الرب عزوجل من غیر تفسیر و وصف و لا تشبیه، فمن فسر الیوم شيء من ذلك فقد خرج عما کان علیه النبی صلی الله علیه و سلم و فارق الجماعة فانهم لم یصفوا و لم یفسروا.

ټول فقهاء، په شرق او غرب کې، په دې باندې متفق دي چې په قرآنکریم کې او د معتبرو اشخاصو پواسطه له رسول الله (ص) نه په روایت شوو احادیثو کې د الله تعالی د صفاتو په هکله راغلو نصوصو باندې له تفسیر، توصیف او تشبیه نه پرته ایمان درلودل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لازم دي، كه څوك لدې نصوصو نه د كوم يوه تفسير كوي، هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له طريقې نه مخالفت كوي او د مسلمانانو له ډلې نه وځي، ځكه دوى (سلفو) دا ډول نصوص نه تفسير او نه توصيف كړي.

يوه كس عبدالله بن المبارك ته وويل:

يا ابا عبدالرحمن إني اكره الصفة عن صفة الرب فقال له عبدالله بن المبارك: انا اشد الناس كراهية لذلك و لكن اذا نطق الكتاب بشئ قلنا به و اذا جاءت الآثار بشئ جسرنا عليه.

اې ابو عبدالرحمن: زه د الله تعالى د صفاتو په اړه بحث نه خوښوم! عبدالله بن المبارك ورته وويل: زه له هرچا نه زيات له دې ډول بحثونو نه كركه لرم، خو كه قرآن كريم پدې هكله څه ووايي، نو همغه وايو او كه پدې اړه په آثارو كي څه ذكر شي، نو د هغه د ويلو په اړه له جسارت نه كار اخلو.

لدې اقوالو نه دا په ډاګه كيږي چي پخوانيو او سلفو علماوو د دې ډول آيتونو او احاديثو له تأويل او تفسير نه ډډه كوله، يوازي تلاوت، لوستل او پر مفهوم ئې ايمان كافي بالو.

ابن تيميه د"الحمويه الكبرى" كتاب په ۲۳ مخ كي ليكي:

واعلم ان من المتأخرين من يقول مذهب سلف اقرارها على ما جائت به مع اعتقاد ان ظاهرها غير مراد

پوه شه چي يو شمېر متأخرين علماء وايي چي د سلفو مذهب او طريقه دا ده چي څه چي راغلي په هغى باندي بايد اقرار وشي، لدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد او باور سره چي ظاهرې معنی ئې مراد نده. ابن تیمیه په خپله له دې نظر سره موافق ندی.

د امام مالك په هکله روایت دئ چي یوه کس ترې پوښتنه وکړه چي: په "الرحمن عَلی العرش استوی" آیت کي د استوی معنی څه ده؟ امام مالك خپله ټنډه په څپیړه ووهله، له ډېری وېرې او غم نه خولې وربانديي راماتې شوې، وئې فرمایل:

الاستواء معقول، والکیف فیه مجهول والسؤال عنه بدعة.

استوی معلومه ده، خو کیفیت ئې مجهول دئ او په دې اړه سوال بدعت دئ.

اهل ظاهرکه څه هم په ظاهره د امام مالك (رح) پدې قول زیات استناد کوی، خو په خپلو ټولو بحثونو او مناقشاتو کي د دې قول خلاف عمل کوي. گورو چي امام مالك (رح) لدې پوښتنی نه سخت خفه کېږي، له ځواب ورکولو وېرېږي، خپله ټنډه په څپیړه وهی، خولی وربانديي راماتېږي، خو د اهل ظاهرو د مناقشاتو اصلي موضوع همدا ده او ټول د همدې قضیې په محورکي په پوره جسارت بحث او مناقشې کوي. امام مالك (رح) دا ډول سوال بدعت شمېري او وایي چي په سلفو کي سابقه نه لري، خو اهل ظاهر ئې واجب گڼي او د اسماء او صفاتو د توحید اساس ئې شمېري!! امام مالك (رح) د استواء له ترجمې نه ډډه کوي، یوازي دومره وایي چي استواء معلومه ده! خو دا ډله استواء د هغی په ظاهری معنی ورحمل کوي او ځیني خو ئې له دومره جسارت نه کار اخلي چي په کرسۍ (څوکۍ) او یا منبرکښېني او بیا وایي: دا استواء ده!! دوی په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره او د استواء په دې ډول ترجمې سره د تمثیل او تشبیه مرتکب ګرځي، که څه هم په خوله ووايي چې بلاتشبيه او بلاتکييف، هغوی په دې ډول تفسیرسره الله تعالی له انسان سره تشبیه کوي او داسي حالت ثابتوی چې الله تعالی هم لکه انسان کښېني او پاڅېږي، ځي او ولاړېږي، راکوزېږي او بره خېږي!! چي دا بلکل تشبیه او تمثیل دئ.

له اهل ظاهرنه یوه پوښتنه

له دې دوستانو نه چې الله تعالی دې ورته هدايت وکړي، پوښتنه کوم چي زما دې سوالونو ته څه ځواب لري: الله تعالی فرمايي:

أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنْ النَّاسِ * الحج:۱۸

آیا نه ګورې چي په آسمانونو او ځمکي کي هرڅه، لمر، سپوږمۍ، ستوري، غرونه، ونې، حیوانات او ډېر خلك الله تعالی ته سجده کوي.

آیا د لمر، سپوږمۍ، ستورو، حیواناتو، ونو او نورو سجده لکه د انسان د سجدی په شان ده؟ آیا دا شیان هم د ملا تیر او بندونه لري، ټیټېږي او سر پر ځمکه ږدی؟ او د انسان په شان سجده کوي؟ او که نه لدې سجدی نه مراد او مطلب اطاعت او تسلیمي ده؟ داسي اطاعت چي په هر څه کي د الله تعالی امر ته تابع دي، په هرڅه کي د هغه حکم عملي کوي او په همغه لار روان دي چي الله تعالی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلی او د ټاکلی هدف په لور مخ په وړاندي ځي، هیڅ انحراف او غفلت نه کوي.

د قرآن کریم بل آیت فرمایي:

وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ * آل عمران:۸۳

څه چي په آسمانونو او ځمکه کي دي، په خوښه او ناخوښه (په هرحال کي) خدای ته تابع او تسلیم دي او ټول د ده په لوري بېرته گرځول کېږي.

پداسي حال کي چي د مخلوق په هکله د هغو کلماتو ظاهري معنی اخیستل صحیح نه وي چي د تشبیه لپاره کارول شوي، نو د الله تعالی په اړه استعمال شوي د تشبیه الفاظ او کلمات څنگه په ظاهري معنی حمل کولی شو؟ باید دا په پام کي ولرو چي قرآن کریم د انسانانو لپاره رانازل شویدی،د انسانانو په ژبه دئ، د انسان قاموس د ده د عقل په څېر محدود او ناقص دئ، د انساني فرهنگ کلمات محدود او ناقص مدلول لري، انسان یوازي د هغو شیانو لپاره نومونه وضع کړي چي ملموس او مشهود دي، دا الفاظ د غیرملموسو او پټو شیانو د معرفي لپاره کافي ندی او په دې سره د هغی حق په صحیح توگه نشي ادا کېدلی.

مونږ ایمان لرو چي خدای مالك الملك دئ او په ټولو موجوداتو کي د خپلي خوښی مطابق تصرف کوي، حکم ئې هرچیرته نافذ دئ، د ټول عالم تدبیر له ده سره دئ، د هرڅه واکمن دئ، د امورو او کارونو پای او عاقبت هغه ټاکي، د کارونو د لا س ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړنو او نتائجو ټاکل د ده کار دئ، هرچا ته دخپل عمل جزا او سزا ورکوي، هرڅه د ده په اراده ترسره کېږي، الله تعالیٰ د ځمکي او آسمان له خلقت نه وروسته په هغه څه چي عرش ئې نومولی استواء کړې او له هغه نه چي ترټولو کائناتو لوړ او په هرڅه احتواء لري، احکام صادروی او ټول موجودات اداره کوي، خو له عرش نه د هغه ظاهری معنی نه اخلو، نه وایو چي عرش لکه د پاچاپانو عرش (تخت) داسي دئ او نه هم له استواء نه ظاهري معنی اخیستل صحیح ګڼو.

له ابن عباس ر(ض) نه د عرش په هکله روایت دئ وایي:

ان الکرسی موضع قدمین، وان العرش لا یقدر قدره الا الله.

یعنی کرسی د پښو اېښودلو ځای دئ او عرش داسي دئ چي بېله خدایه ئې هیڅوك اندازه نشي لګولی.

ابوهریره رضي الله عنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چي فرمایي:

ان الله اذن لي ان احدثکم عن ملك قد مرقت رجلاه الارض السابعة السفلی و العرش علی منکبه و هو یقول سبحانك انت و حیث تکون.

ما ته الله تعالی اجازه راکړه چي د هغی پرښتی په هکله تاسي ته معلومات درکړم چي پښی ئې د ځمکي له اوومي طبقی نه لاندي تېرې شوې او عرش ئې په اوږو دئ او وایي: خدایه! پاکي ده تا لره هرچیر ته چي وې.

ګورئ! یوه دومره باعظمته پرښته چي د عرش حامل ده، پښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې له اوو آسمانونو او ځمکي نه تېرېږي، د الله تعالى د ذات له ادراك نه عاجزه ده، د استواء په کيفيت نه پوهېږي، په خپله ناتوانۍ اعتراف کوي او وايي: خدايه! هر چيرته چي وې پاکي تا لره ده!

مونږ همداراز په دې آيت هم ايمان لرو چي فرمايي:

أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
المجادله:۷

آيا نه گورئ چي الله تعالى په هرهغه څه پوهېږي چي په آسمانونو او په ځمکه کي دي، نه داسي نجوی شته چي د دريو ترمنځ وي او دی ئې څلورم نه وي او نه د پنځو ترمنځ چي دی ئې شپږم نه وي او نه تر دي کم يا زيات مگر دا چي دی ورسره وي، هرچيرته چي وي، بيا به ئې د قيامت په ورځ په خپلو اعمالو خبر کړي، بيشکه چي الله په هرڅه پوه دئ.

د الله تعالى معيت

مونږ د الله تعالى په معيت او ملتيا، عام دئ که خاص، ايمان لرو، تأويل نه پکي کوو او نه ئې په ظاهري معنى حمل کوو او له بندگانو سره د الله تعالى معيت په عرش له استواء سره منافي نه شمېرو، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما منكم من احد الا سيرى ربه مخلياً به فقال له ابو رزين العقيلي: كيف يا رسول الله و هو واحد و نحن جميع؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: سأنبئك بمثل: ذلك في آلاء الله: هذا القمر كلكم يراه مخلياً به و هو آية من آيات الله، فالله اكبر او كما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم.

له تاسي نه به هيڅ يو داسي نه وي چي خپل رب به ونه ويني، پداسي حال کي چي له همده سره به گوښه کېدونکی وي، ابورزين عقيلی وويل: دا به څنگه وي يا رسول الله! هغه يو دئ او مونږ ډېر او ډله؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په يوه مثال سره به درته وښيم، هغه هم د الله په مخلوقاتو کي، دا سپوږمی ده، تاسي هريو ئې پداسي حال کي وينئ چي گويا له هغه سره يوازي گوښه کېږي،دا پداسي حال کي چي سپوږمی د الله تعالی د قدرت له نښو نه يوه نښه ده، الله تعالی له هرڅه نه لوی دئ.

همدا مطلب په بل حديث کي داسي راغلی دئ:

عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكُلُّنَا يَرَى رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَا آيَةُ ذَلِكَ فِي خَلْقِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَيْسَ كُلُّكُمْ يَنْظُرُ إِلَى الْقَمَرِ مُخْلِيًا بِهِ قَالَ بَلَى قَالَ فَاللَّهُ أَعْظَمُ * رواه احمد

له ابي رزين نه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ئې وويل: يارسول الله! آيا مونږ هر يو به د قيامت په ورځ خپل رب وينو؟ او د دې نښه به په مخلوقاتو کي څه وي؟ رسول الله صلى الله عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم ورته وفرمایل: آیا تاسو هریو سپوږمۍ پداسي حالت کي نه گوری چي گویا له ده سره یوازي گوښه کیږي؟! هغه وویل: هو، همداسي ده! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: نو الله تعالی خوله هرڅه نه ستر دئ.

اهل ظاهر په ډیرو مواردو کي مجبوریږي له خپل مسلك نه انحراف وکړي، خپله لاره پریږدي او د ځینو کلماتو غیر ظاهري معنی اخلي، د مثال په توگه د الله تعالی د معیت په هکله د خپل مسلك خلاف وایي چي له مخلوق سره د الله تعالی له معیت نه مراد ظاهري معیت ندی بلکه دلته معیت د علم او بصر په اعتبار سره دئ، یعنی دلته د معیت ظاهری معنی مطلوبه نده بلکه لدینه مطلب دا دئ چي الله تعالی په خپلو مخلوقاتو علم لري او د ټولو حالاتو شاهد او ناظر دئ، هغه له بره نه پداسي حال کي چي پر عرش ئې استواءکړې ده د خپل مخلوق په حال خبر او د دوی د هر څه شاهد دئ، نه داسي چي پاك ذات ئې په ځمکه کي له مخلوق سره خلط او یو ځای دئ. له دې دوستانو نه سوال کوو چي که معیت د علم او بصر په اعتبار اخلئ نو د دې حدیث په رابطه څه وایاست:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْه وَسَلَّمَ قَالَ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَة إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ فَيَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ وَمَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ * رواه مسلم

ابوهریره رض) روایت کوي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: الله تعالی د هرې شپې په وروستۍ دریمه برخه کي د دنیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمان ته نزول کوي او فرمايي: څوك راته دعا کوي چي قبوله ئې کړم؟ او څوك له ما نه څه غواړي چي ورئې کړم؟ او څوك رانه مغفرت غواړي چي بخښنه ورته وکړم؟

په دې حديث کي ولې او په کوم دليل نزول په ظاهری معنی اخلي او د ډېري توجه او التفات په معنی ئې نه اخلئ، ولې ئې په اصلي معنی: کوزيدل اخلئ؟ که له مخلوق سره د الله تعالی معيت پدې دليل په اصلي معنی نه اخلئ چي پدې سره د الله تعالی او مخلوق ترمنځ د اختلاط او حلول تصور راولاړېږي او د حلول او اختلاط د عدم جواز په خاطر د هغه مجازي معنی اخلئ، نو دا راته ووايا ست چي آيا لومړنی آسمان هم د ځمکي په څېر مکان او ځای ندی؟ آيا هلته هم د الله تعالی بل مخلوق ملا ئکي نه اوسېږي؟! که په ځمکه کي له مخلوق سره د معيت ظاهري معنی اخيستل جواز نه لري نو هغه آسمان ته د الله تعالی نزول څنګه د کوزيدو په معنی اخلئ چي له مخلوقاتو داسي ډك دئ او هومره ملائکي پکي ميشت دي چي يوه لوېشت ځای پکي خالي ندی پاتې؟ که په ياد شوي حديث شريف کي د نزول ظاهري معنی واخلو او داسي ګمان وکړو چي الله تعالی د شپې په وروستۍ دريمه برخه کي عرش پرېږدي او د ځمکي آسمان ته راکوزېږي، نو دا وخت يعنی د شپې وروستۍ دريمه برخه خو د هميش لپاره په ځمکه کي وجود لري، يوه داسي شېبه هم نشته چي دا وخت نه وي پکي، ځکه شپه خو په مسلسله توګه له ختيځ نه د لويديځ لور ته روانه ده، په دې حساب سره د شپې وروستۍ دريمه برخه د تل لپاره د ځمکي پرمخ کله يوځای او کله بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای موجوده وي، نو د اهل ظاهر د تعبیر په اساس الله تعالی باید تل له خپل عرش نه لرې، په اول آسمان کې وي!! لدینه علاوه ځمکې او آسمانونه د الله تعالی د عظمت په نسبت داسې مثال لري لکه د مشنګو یوه دانه زمونږ په ورغوي کې. لنډه دا چې د الله تعالی په اړه لومړي آسمان ته د نزول ظاهري معنی اخیستل نه د نقلی دلایلو له مخې سمه ده او نه په عقلي دلایلو. مونږ په دې مبارك حدیث ایمان لرو، اقرار پرې کوو، حق ئې شمېرو، په دې کلکه عقیده لرو چې دعا قبلوونکی، بخښونکی او مهربان خدای د شپې په وروستۍ برخه کې خپلو بندګانو ته ورنږدې کېږي، د تائب توبه، د مستغفر استغفار، د دعاکوونکي دعا او د سائل سوال ژر قبلوي. طبیعي ده، کله چې انسان د شپې په تیاره کې، پداسې حال کې چې نور په ژور خوب ویده وي او هغه پاڅېږي، الله ته د احتیاج احساس او دا باور چې د خپل رب عنایت او رعایت ته سخت محتاج او اړ دي، له ژور خوبه ئې راویښوي او دعا او عبادت ته ئې هڅوي، ځان د هغه رحم او کرم ته محتاج شمېري، د الله تعالی لوري ته پناه وروړي، هغه ته عجز او زارۍ کوي، توبه وباسي، د شپې په تیاره کې، له ریاء او تظاهر نه په هغې پاکې فضا کې، د خپل رب په وړاندې لاسونه اوچتوي، سر په سجده ږدي، بخښنه ترې غواړي، له هوی، هوس نه پاك، په پوره اخلاص د هغه تعالی عبادت کوي، د تقرب او مغفرت دعا کوي؛ نو یقیناً چې الله تعالی هم له دغه بنده سره خپله فاصله کموي، هغه ته ورنږدې کېږي او د رحم او کرم توجه ورته کوي. لکه چې په یوه قدسي حدیث کې راځي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ أَنَسٍ رَضِي اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْوِيه عَنْ رَبِّه قَالَ إِذَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْه ذِرَاعًا وَإِذَا تَقَرَّبَ مِنِّي ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا وَإِذَا أَتَانِي مَشْيًا أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً* متفق علیه

انس (ض) وايي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپل رب نه په روایت سره فرمایي: کله چي بنده ما ته د یوې لوېشتی په اندازه رالنډ شي، زه یوگز ورنږدې کېږم او که بنده یو گز رانږدې شي، نو زه یوه باع (د دواړو لاسونو د اوږدوالي) په اندازه ورلنډېږم، که بنده زما خوا ته په عادي تگ راشي، زه په منډه د ده خوا ته ورځم.

په دې قدسي حدیث کي د تقرب، شبر، ذراع، باع، مشي او هروله، ټول کلمات د تشبیه لپاره راغلي دي، هیڅوك نشي کولی له دې کلماتو نه ظاهري معنی واخلي، ځکه دلته جسمي او مکاني تقرب مراد ندی او په هیڅ صورت د بنده او رب ترمنځ د فاصلې د لنډوالي او نږدیوالی په معنی نده؛ ځکه وینو چي مونږ د عبادت په وخت کي له ځمکي نه آسمان ته نه خیژو، د ځمکي او آسمان ترمنځ فاصله مو په پښو نده وهلې او الله تعالی ته پدې معنی نه ورنږدې کېږو، بلکه له دې تقرب نه مراد معنوي تقرب دئ. لکه چي په بل حدیث کي راځي:

ان اقرب مایکون العبد من ربه وهو ساجد

بیشکه چي بنده د سجدې په حالت کي له بل هرحالت او وخت نه الله تعالی ته ډېر نږدې وي.

د الله تعالی په اړه دا کلمات ټول متشابهات دي او په تأویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې له عليم خدای نه پرته بل هيڅوك نه پوهېږي.

وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ * روا‌ه البخاري

بنده مي په نفلونو سره همداسي زما لور ته رانږدې کېږي، ترهغه چې راته گران شي، نو چې راته گران شي بيا ئې زه هغه غوږ شم چې پرې اوري او هغه سترگی ئې چې پرېويني او هغه لاس ئې چې پرې نيسي،او هغه پښی ئې چې ورباندي درومي، که رانه څه وغواړي حتماً ئې ورکوم او که ما ته له هر چا پناه راوړي نو هرو مرو پناه ورکوم.

د دې مبارك حديث مراد دا دئ چې: بنده کولی شي په نفلونو سره الله تعالی ته ورنږدې شي او دومره ورلنډ شي چې د الله تعالی د دوستانو په ډله کي شامل شي او د الله تعالی د محبت وړ شي او کله چې دې مرحلی ته ورسېږي نو الله تعالی ئې هومره په خپل رحم او کرم ونازوي چې د ټولو اندامونو، غوږونو، سترگو، لاسونو او پښو کارونه ئې الله تعالی په خپله او په کامل طور ورته ترسره کوي، څه چې وغواړي ورکوي ئې، له هر چا او هرڅه نه چې الله ته پناه يوسي پناه ورکوي او له شر او ضرر نه ئې په خپل امان کي ساتي.

اهل ظاهر د دې حديث د الفاظو په توجيه او تعبير کي دومره بې وسه کېږي چې لاره ترې ورکه شي او داسي په ختو کي ونښلي چې د وتلو ټولی لاری ورباندي وتړلی شي. هيڅ لجوج، متعنت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متعصب توجيه كوونكى نشي كولى د دې حديث الفاظ په ظاهري معنى حمل كړي.

دلته غوره بولو د دې ډلى د يوه داسي لجوج او متعنت مشر توجيه رانقل كړو چي پرنورو اسلامي ډلو او د نورو مذاهبو پر اتباعو باندي په خپل تېري كي ډېر زړه ور، جري او جسور دئ او په خپلو ليكنو كي هومره چي د نورو په ضد د تكفير په فتوى صادرولو او د دوى پر تنډه د كفر او شرك د ټاپې وهلو ته اهتمام لري، د اسلام لوري ته د بلني او د توحيد ترويج او نشر ته دومره اهتمام نه لري، توحيد ته د ده بلنه او دعوت په حقيقت كي د هغه مسلمانانو او موحدينو تكفيرول دي چي د ده هم مسلكه او هم مذهبه ندي!! همدا جناب د دې حديث شريف په شرحه كي ليكي:

"زمونږ صالحو سلفو هيڅكله هم په دې حديث كي تأويل ندى كړى، بلكه د حديث په ظاهر ئې عمل كړى او حقيقى معنى ئې ترې مراد كړې. خو په دې بايد ځان پوه كړو چي د دې حديث ظاهري معنى څه ده؟ آيا دوى دا گمان كوي چي الله تعالى رښتيا د بنده غوږ، سترگى، لاس او پښى شي؟! او كه نه، ظاهرى معنى ئې دا ده چي الله تعالى د خپل محبوب بنده ټول اندامونه، غوږونه، سترگى، لاسونه او پښى په سمه توگه سمبال كړي او پدې اندامونو سره د ده ادراك او افعال لله، بالله او في الله كړي! څرگنده ده چي له حديث نه همدا مراد دئ، نه لومړنى مطلب او تعبير؛ ځكه هغه لومړنى قول د رسول الله صلى الله عليه وسلم له قول سره هيڅ تطابق نه لري."

لدې جناب نه مو پوښتنه دا ده چي آيا ته غواړې د دې مبارك

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث په تشریح او تفسیرکي د اهل ظاهر د مسلك متابعت وکړي او
که نه هغه مردود او ناقص بولي او د نورو مسلك اصلح او اسلم
ګڼي؟ که د اهل ظاهر د مسلك مخالفت کوي او وايي چي له حدیث نه
لومړنۍ معنی مراد نده، نو مونږ درسره موافق یو، ځکه واقعیت
همدا دئ چي دلته د اصلي معنی مراد نه د عقل له مخی صحیح دئ
او د نص او نقل له روح او غوښتني سره اړخ لګوي؛ خو لا زمه ده
چي همدا مسلك د نورو همدی ډول آیتونو او حدیثونو په رابطه هم
مراعات کړي او هغه کسان تکفیر نه کړي چي دي حدیث ته د ورته
آیتونو او احادیثو د تشریح او بیان لپاره ئې همدا مسلك غوره کړی!
ته چي د دې حدیث په رابطه دا عقیده لرې چي له الفاظو نه ئې
ظاهري او متبادره معنی مراد نده، نو که نورکسان همدې ته ورته
نصوصو په رابطه همدا عقیده لري نو هغوی ته د الحاد نسبت مه
کوه!! همداراز که ته د دې حدیث د ظاهري او متبادرې معنی مراد
مطلوب نه بولی نو بیا ولې ځان په اهل ظاهرکي شمېرې؟ د اهل
ظاهر مسلك خودا دئ چي د داسي آیتونو او احادیثو د ټولو الفاظو
ظاهري او اولنۍ معنی اخلي، نو باید لدې حدیث نه د هغه ظاهري
معنی واخیستل شي او د معنوي مراد اخیستل باید تأویل وبلل
شي، که ته همدا مسلك د نورو نصوصو په رابطه هم خپل کړې نو
مونږ له تاسره هیڅ مشکل او مخالفت نه لرو؛ خو هغوی څو کرښی
وروسته د دې حدیث "من تقرب مني شبراً تقربت منه ذراعاً" په شرح
کي لیکي: دا حدیث او نور نصوص په دې دلا لت کوي چي الله
تعالی ته اختیاری افعال ثابت دي، هغه چي هرڅه وغواړي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوی. صالح سلفو دا ډول نصوص د هغوی په ظاهری معنی اخیستي، پداسي ډول چي د الله تعالی له شأن سره ور وي. وروسته زیاتوی: څه مانع لري چي ووایو: الله تعالی خپل بنده ته پداسي ډول چي په خپله ئې غوره کوي، نږدې کېږي، سره له دې چي د علو (لوړوالی) صفت هم لري؟

د دې دوست په ځواب کي وایو: که له تقرب نه د هغه ظاهری معنی وانه اخیستل شي او داسي تقرب ئې وګڼو چي د الله تعالی له شأن سره مناسب وي او د علو (لوړوالی) له صفت سره تناقض ونلري، نو مونږ هم درسره موافق یو او له تاسو سره مو اختلاف منتفي کېږي؛ خو که له تقرب نه د اهل ظاهر د مسلك مطابق د هغه ظاهري معنی واخیستل شي؛ نو په دې صورت کي بیا دا تقرب نه یوازي د "علو: لوړوالي" له صفت سره اړخ نه لګوي بلکه د هغه منافي هم دئ او بیا همغه اشکال رامنځته کوي چي د معیت او نزول د ظاهري معنی اخیستلو په صورت کي راپیدا کېږي. د معیت او تقرب ترمنځ لږ توپیر وجودلري، ځکه د تقرب پای معیت دئ. د معیت په هکله چي تا کوم اشکال ته اشاره کړې ده هغه ته ستا پام رااړوو، تا لیکلي دي: "د معیت تقاضا او غوښتنه دا ده چي الله تعالی د علم، قدرت، سمع، بصر، سلطې او تدبیر له پلوه په هرڅه احاطه لري او الله تعالی لدینه پاك او منزه دئ چي له مخلوق سره خلط شي او یا له هغوی سره د دوی په ځایونو کي حلول وکړي او ورسره هستوګن وي، الله تعالی د ذات او صفاتو له پلوه لدینه لوړ دئ، د هغه یو صفت علو دئ." ته خپل دغه قول لدې سره چي وایې: "

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مانع او اشکال لري چي ووايو: الله تعالی څرنگه چي وغواړي خپل بنده ته ورنږدې کېږي، سره له دې چي د علو صفت هم لري" دا يو د بل متضاد او منافي اقوال سره مقايسه کړه!!

ولې د معيت په رابطه هم دا نه شو ويلی چي څه مانع او اشکال لري چي ووايو: الله تعالی له خپل بنده سره پداسي طريقی مل او يوځای دي چي هغه په خپله غوښتي او په خپله ورباندي پوهېږي، سره لدې چي د علو صفت هم لري؟ تاسي خو د معيت په تفسير او شرح کي واياست: مونږ په دې نظر يو چي که څوك دا عقيده ولري چي الله تعالی هرچيرته دئ نو دا شخص کافر دئ، هيڅ عاقل او مسلمان ته نه ښايي عقيده ولري چي الله تعالی په ځمکه کي له خپلو بندگانو سره دئ!! عجيبه ده چي دلته دا وايي خو د تقرب په رابطه بل نظر لري، د دې تناقض، تضاد او دوه رنگي دريځ اصلي علت د اهل ظاهر هغه په ظاهر ولاړ مسلك دئ چي ته او ستا ملگري ورباندي روان دي.

صحيح او قوی قول دا دئ چي مونږ عقيده ولرو او اقرار وکړو: په هغو آيتونو ايمان لرو چي له بندگانو سره د الله تعالی د خاص يا عام معيت په هکله بحث او يادونه کوي، د دې آيتونو په مراد ايمان لرو او وايو چي واقعاً الله تعالی له بندگانو سره دئ؛ خو له معيت او يو ځای والي نه ظاهري او متبادره معنی مراد نده او پداسي معيت اعتقاد جائز نه بولو چي د علو له صفت سره تناقض ولري.

په يوه مبارك آيت کي له بندگانو سره معيت او پر عرش استواء يو ځای راغلی ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنــــزِلُ مِنَ السَّمَاء وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ * الحدید: ٤

الله تعالی هغه ذات دئ چي آسمانونه او ځمکه ئې په شپږو ورځو کي پيدا کړي، بيا ئې پر عرش استواء وکړه، په څه چي په ځمکه کي لاندي کوزېږي او څه چي ترې راوزي او څه چي له آسمان نه راکوزېږي او څه چي ورته پورته کېږي، په ټولو پوهېږي، هرچيرته چي وئ هغه له تاسو سره وي، الله تعالی ستاسو د کړو ليدونکي دئ.

لکه څرنگه چي په دې آيت شريف کي د ايام لفظ د تشبيه لپاره راغلی دئ او مطلب يی همدا زمونږ معمولي ورځی ندي (دا مطلب په نورو آيتونو کي توضيح شوی) همدا راز د استواء، عرش او معيت الفاظ هم همدا حکم لري، د تشبيه لپاره راغلي، ظاهری معنی يی مقصود نده او پر تأويل يی له عليم خدای نه پرته نور څوك نه پوهېږي.

څوك چه قدير او عظيم خدای په مخلوق قياس کړي او د خالق په هکله يی هم په خپل ذهن کي مخلوق ته ورته تصوير جوړ کړی وي، دا کسان مجبورېږي د قرآنکريم الفاظ تأويل کړي او له هر لفظ نه داسي معنی راوباسي چي د دوی له ذهن او تصور سره برابره وي.

لکه چي د دې مبارك آيت په هکله:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ * الواقعه: ٨٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ هغه ته له تاسي نه ورلنډ یو خو تاسي نه وینئ.

د اهل ظاهر له ډلی نه یو تن لیکي: "ای نحن اعلم منه ما ظهر وما بطن" یعنی مونږ د هغه په ظاهر او باطن پوره علم لرو. مونږ له دې ګران دوست نه پوښتنه کوو چي:

- د "اقرب" لپاره دې د "اعلم" ترجمه په کوم کتاب او د عربي ژبې په کوم قاموس کي لیدلی ده؟
- آیا الله تعالی نه شوی کولی ووایی: "ونحن اعلم به منکم" مونږ د هغه په رابطه له تاسي نه ډېر علم لرو.
- د آیت په پای کي د "لاتبصرون" جمله د اقرب له لفظ سره سمون خوري؛ او له اعلم سره اړخ نه لګوي،که د اعلم لفظ راغلی وی نو باید په پای کي یی "وانتم لاتعلمون" ویل شوي وی.
- په دې کي څه مشکل ګوری چي له کوم تحریف او تأویل نه پرته ووایاست: الله تعالی له نورو نه زیات خپل بنده ته نږدې دئ، د دې نږدیوالي کیفیت الله تعالی ته وسپاری او عقیده ولرئ چي دا تقرب د مخلوق له تقرب سره شباهت نه لري او د الله تعالی د علو له صفت سره منافات نه لري.
- څوك چي رب العالمین له مخلوق سره تشبیه کړي، هغه داسي انګېري چي الله تعالی خو په خپل عرش استواء کړیده، نو له بنده سره ئې تقرب محال دئ. دا ځکه چي ویني د یوه مخلوق له بل سره د تقرب تقاضا دا ده چي هغه خپل لومړی ځای خامخا پرېږدي، مخکي درومي او هغه بل ته ورنږدې کېږي، دا شخص له مخلوق سره د الله تعالی تقرب هم د مخلوقاتو په تقرب قیاسوي او دا ډول قیاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په عرش د استواء منافی بولي، نو بناءً مجبوربږي دقرآنکریم الفاظ تأویل کړي. خو که دا شخص پدې عقیده وي چي په موجوداتو کي هیڅ شی له الله تعالی سره شباهت نه لري، د الله تعالی تقرب د مخلوقاتو له تقرب سره ورته والی نه لري او داسي ندی چي د حرکت، نقل او ترك مکان غوښتونکی وي،که دا ډول عقیده خپله کړي نو بیا به نه بې ځایه تأویل ته اړ وي او نه به له هغه څه نه انکار ته اړ کېږي چي الله تعالی په خپله په قرآن کي بیان کړي.

دی دوستانو ته عرض کوو چي:

که دا لمر، چي د الله تعالی له مخلوقاتو نه یو مخلوق دئ، پداسي حال کي چي له مونږ نه په زرگونو میله فاصله لري، په خپل مسیر کي خوځي، کولی شي له همغې لیرې فاصلې نه، په خپلي رڼا او حرارت سره، له مونږ سره او په هرحالت کي، د توقف یا حرکت په حالت کي زمونږ ملگری وي او وینو چي په ځینو ځایونو کي راته رالنډ او تجلي او حرارت ئې زیات او په ځینو نورو سیمو کي رانه لیرې او اثرات ئې کم وي، د لمر چي دا حال وي نو په کوم دلیل له بندگانو سره د الله تعالی معیت او تقرب، د هغه تعالی له شأن سره برابر او لایق تقرب، محال او ناممکن شمېرئ؟ پداسي حال کي چي هغه د ټولو رب دئ، هغه عظیم دئ، په هرڅه محیط دئ، ټول عالم د ده د عظمت په وړاندي داسي دئ لکه د خردل یوه دانه.

بایدپه یاد ولرو چي له الله تعالی سره زمونږ رابطه یوازي دا نده چي هغه مونږ ویني او له لېري نه زمونږ غږ اوري، زمونږ په هر څه علم لري، بلکه لدینه علاوه هغه پر مونږ او زمونږ په ټولو حالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او افعالو احاطه لري، د هر کار د کولو قدرت هغه راکوي، توفيق د هغه له لوري دئ، زمونږ اراده د ده د ارادې تابع ده، اراده ئې زمونږ پر ارادې او افعالو حاکمه او مسلطه ده، هغه څه کېږي چي هغه ئې وغواړي او د کولو توفيق ئې راکړي او هغه څه نشي کېدی چي دی ئې ونه غواړي او د کېدو توفيق ورنکړي. دغو مفاهيمو ته په پام سره بايد پر عرش د استواء، قرب او معيت تر منځ ځانګړې رابطه ولټوو، نه داسي چي په يوه ايمان ولرو او له بل نه انکار وکړو. د دې مفاهيمو تر منځ تلفيق د هغه چا لپاره ګران کار دئ چي الله تعالی له مخلوق سره تشبيه کوي او استواء، تقرب او معيت په هغه معنی اخلي چي د انسانانو تر منځ متداوله ده.

يو بل مثال هم وړاندي کوم، قرآنکريم فرمايي:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ *

الفتح: ۱۰

بيشکه هغه کسان چي له تا سره بيعت کوي په حقيقت کي له الله تعالی سره بيعت کوي، د الله تعالی لاس د دوی پر لاسونو د بره دئ.

د اهل ظاهر د مسلك يو کس د دې آيت په رابطه ليکي:

څرنګه چي الله تعالی د آسمانونو د پاسه پر خپل عرش دئ، نو لاس ئې هم د هغو د لاسونو د پاسه دئ چي له رسول صلی الله عليه وسلم سره بيعت کوي!!

دې دوست ته وايو: که له "يدالله فوق ايديهم" نه دا مطلب واخلو چي د الله تعالی لاس له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د بيعت کوونکو له لاسونو نه بره او پورته وو، نو بيا د دې بيعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرضوان فضیلت او امتیاز له نورو بیعتونو نه به څه که وو؟ ځکه په هر بیعت کي د الله تعالی لاس د بیعت کوونکو له لاسونو نه پورته وي، پداسي حال کي چي پدې آیت کي خو دغه مطلب د بیعت الرضوان د فضیلت او امتیاز د بیان پخاطر راغلی دئ، لکه چي ته په خپله د الله تعالی د دې قول په هکله چي فرمايي: " مَا مَنَعَكَ أن تَسجُدَ لِمَا خَلَقْت بِيَدَی " ليکي: دلته "خلقت بيدي" د آدم علیه السلام د خلقت امتیاز او فضیلت افاده کوي او الله تعالی ته د "ید" صفت ثابتوي، دلته هم باید ووائی چي "ید الله فوق ايديهم" د دې بیعت د امتیاز او فضیلت د افادي لپاره راغلي او په خاصه نه عامه معنی د الله ید د دوی د ید د پاسه وو.

هغه کسان چي له (ید) نه د هغه ظاهري معنی اخلي او الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کوي دا ورته مشکله ده چي پر عرش د استواء او د بیعت کوونکو د لاسونو د پاسه د یدالله موجودیت څنگه سره تلفیق کړي، هغوی د خپل غلط او باطل تصور نه راولاړ شوي کړکیچ سره مخامخ دي او دې ته اړ شوي چي عجیب او غریب تأویلات وکړي، داسي تأویلات چي نه یوازي د دوی مشکل نشي حل کولی بلکه مزید مشکلات ورته راپیدا کړي؛ خو که دوی ووایي چي بې نیازه خدای پداسي حال کي چي پرهغه څه ئې استوی کړي چي عرش ئې ورته ویلی، په عین وخت کي او د همدی بیعت په مهال ئې لاس د بیعت کوونکو د لاسونو د پاسه وو، خو په عرش استواء او په لاسونو د پاسه لاس ایښودل ئې له مخلوقاتو سره هیڅ مشابهت او ورته والی نه لري، حقیقت او کیفیت ئې یوازي علیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای ته معلوم دئ او بس، نو پدې صورت کي به نه له کوم اشکال سره مخامخ کېږي، نه به ئې په اعتقاد کي کوم خلل رامنځته کېږي، نه به تشبیه او تأویل ته اړ کېږي.

هغه کسان په غلطه روان دي چي پر عرش استواء، آسمان ته نزول او له بنده سره د الله معیت او قرب پرظاهري معنی حمل کوي او متداوله معنی ترې اخلي او د مخلوقاتو له استوی، نزول، معیت او قرب سره ئې تشبیه کوي. همداراز هغه کسان هم په غلطه دي چي دا شیان یا بالکل نه مني او یا تأویل پکي کوي.

د نورو مفاهیمو په اړه هم اختلاف له همدې ځایه سرچینه اخلي او د همدې اصولو د عدم مراعات په وجه اشتباهات رامنځته کېږي، د مثال په توګه د دې مبارك آیت "مامَنَعكَ انْ تَسجُد لماخَلقت بیدي" په اړه له همدی افراطي ډلي نه یوکس لیکي: "اذ كل عباده خلقهم بغیرمسیس بیدوخلق آدم بمسیس: څرنګه چي ټول مخلوقات ئې له لاس ورورلو پرته پیدا کړي او آدم علیه السلام ئې امتساساً په خپل لاس پیدا کړی" وروپسې زیاتوی: "غیرانه ولی خلق الاشیاء بامره وقوله وارادته و ولی خلق آدم بیده مسیسا: غیر لدې چي الله تعالی د مخلوقاتو په پیدا ایښت کي په خپل امر، قول او ارادې سره تصرف کړی، خو د آدم (ع) په پیدا ایښت کي ئې د خپل لاس په امتساس سره تصرف کړی"

لدي کبله چي دا ښاغلی؛ الله تعالی له انسان سره تشبیه کوي، نو د الله لاس هم د بندګانو له لاس او په لاس پیدا کول ئې هم د انسانانو د لاس له کار سره ورته ګڼلی نو ځکه ئې د مسیس لفظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

كارولی دئ. دې ښاغلي ته وايو:

- ولې دومره جسارت او بې باكي كوی چې د مسيس لفظ له ځانه زياتوې؟ پداسي حال كي چي نه په قرآنكريم كي دا لفظ راغلی او نه په احاديثو كي.
- ته د الهي افعالو كيفيت د بندګانو د اعمالو له كيفيت سره تشبيه كوی، پداسي حال كي چي له يوه بل نه ذاتاً متفاوت شيان حتماً د افعالو او اعمالو د كيفيت له مخي هم له يوه بل سره توپير لري، هغه څه چي په ذات كي يو له بل سره توپير ولري افعال ئې هم توپير لري او يو په بل نشي قياس كېدی.
- پداسي حال كي چي لوی غر د الله تعالی د تجلی په مقابل كي د مقاومت توان نه لري، د جبرائيل عليه السلام په څېر د الله ستر او لوړ مرتبه مخلوق دا وس او توان نه لري چي د الله تعالی لومړني حجاب ته ورنږدې شي، نو د آدم عليه السلام د وجود مواد به څنګه د الله تعالی د يد د امتساس په وړاندي د مقاومت توان ولري؟ په يوه حديث كي راځي:

عن زرارة ابن اوفى رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم سأل جبرئيل: هل رأيت ربك؟ فانتفض جبرئيل وقال: يا محمد ان بيني و بينه سبعين حجاباً من نور لو دنوت من ادناها حجاباً لاحترقت.

زراره د اوفی زوی روايت كوی چي رسول صلی الله عليه وسلم له جبرائيل عليه السلام نه پوښتنه وكړه: آيا تا خپل رب ليدلی دئ؟ جبرائيل عليه السلام ولړزيد او وئې ويل: اې محمده! زما او رب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ اویا د نور داسي پردی دي چي که تر ټولو نږدې پردې ته ئې ورلنډ شم نو حتماً به اور واخلم.

- ولې دا نه وایاست چي: الله تعالی خپل بنده آدم علیه السلام په خپل لاس پیدا کړ، خو نه له (ید) نه ظاهري معنی اخلو او نه د دې خلقت د کیفیت په هکله علم لرو، دا زمونږ له ادراك نه لوړدی، د دې معنی الله تعالی ته سپارو ترڅو نه د تشبیه مرتکب شي او نه تأویل ته اړ.

تأویل!

د تأسف خبره ده چي اهل ظاهر د تأویل له لفظ نه، هغه هم په متشابهاتو کي، هغه مفهوم او معنی نه اخلي کوم چي په قرآن کریم کي راغلی. د دوی له نظره تأویل دیته ویل کېږي چي د لفظ ظاهري او متبادره معنی په بل لوري واړولي شي او د ظاهري معنی پرځای بله معنی ترې واخیستلی شي، پداسي حال کي چي قرآن کریم د تأویل لفظ د دوی د دې تعبیر په خلاف په بله معنی رااخلي او وایي چي د متشابه آیتونو پرتأویل له الله تعالی پرته هیڅوك نه پوهېږي: ومایَعلمُ تأویلهُ الا الله: په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي" د دغه آیت په اساس د تأویل تعریف داسي ندی لکه چي اهل ظاهر وایي. دلته تأویل د متشابهاتو په اړه راغلی، په هغو ځایونو کي چي یو غیرمرئې او غیرمحسوس څیز پداسي کلماتو او الفاظو سره معرفي شوی چي اصلاً د محسوسو او لیدل کېدونکو څیزونو لپاره وضع شوي او پداسي ځایونو کي نه ظاهري معنی مطلوبه وي او نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې تأویل ممکن وي. د یوسف علیه السلام خوب چي په قرآن کریم کي ئې یادونه شویده دا مطلب ښه توضیح کوي، یوسف علیه السلام په خوب کي ویني چي یوولس ستوری ، لمر او سپوږمۍ سجده ورته کوي، خپل پلار ته د دې خوب کیسه کوي، پلار ئې په تعبیر پوهېږي او خپل زوی ته داسي نصیحت کوي: زویه! خپل خوب دي ورونو ته مه وایه، هسي نه چي کومه توطئه درته جوړه کړي. ډېروخت تېر شو، یوسف علیه السلام د ژوند ډېري هسکي ټیټی ولیدي، بالآخره د مصرد خزانو امین او بیا د ټول مصر واکمن وټاکل شو، کورنۍ ئې مصر ته وروغوښتله، کله چي پلار، مور او یوولس ورونه ئې راورسېدل او وئې لیدل چي ټول د ده لپاره الله ته په سجده پریوتل نو خپل پلار ته ئې وئې ویل:

وَقَالَ يَاأَبَتِ هَذَا تأويل رُؤيَاي مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا *

یوسف: ۱۰۰

او وئې ویل: گرانه پلاره! دا دئ زما د هغه پخواني خوب تأویل او تعبیر چي الله تعالی رښتونی کړ.

گورئ چي د ده پدې خوب کي تشبیه کارول شوې، مور او پلار د لمر او سپوږمۍ په بڼه کي او ورونه د ستورو په شکل کي،کله چي د ده د خوب متشابهات په خپل اصلي او لومړني شکل ښکاره کېږي نو وایي: دا دئ زما د خوب تأویل! په دې اساس تأویل یعنی کلمات له ظاهري او ذهن ته نږدې معنی نه د هغی حقیقی معنی ته گرځول،یا متشابهات خپل لومړني کیفیت ته اړول.

نامناسبه به نه وي که دلته د خپل هغه خوب یادونه وکړم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې خوب ته ورته دي او په اتلس کلنۍ کي مي د واده په شپه لیدلی دئ: په هغه شپه چي سهار ته مي د واده ورځ وه، څو لحظې مي د خوب لپاره وخت وموند، په همدې شېبوکي مي خوب ولید چي د خپل تره له یوه زوی سره چي له ما نه مشر وو، یو ځای آسمان ته خیژو، ښه پور ته لاړو، ترستورو پوری ورسېدو، هلته ستوري وینم چي ټول له ختیځ نه د لویدیځ په لوري درومي، حرکت ئې د څپو په څېر، ودرېدم او د ستورو د دې عجیب حرکت تماشا ته ځیر شوم، ناڅاپه گورم چي ستوري سره واوښدل شول او یوه زرینه تکه ترې جوړه شوه، ورپسې گورم چي لدې زریني ټوټې په خپله زریني خولۍ جوړې شوې او له مونږ نه څو قدمه آخوا کوټه شوې، زه یوازي دې ځای ته ور روان شوم ترڅو دا خولۍ له نږدې نه وگورم، ناڅاپي له یوې بلې خوا څلور، پنځه تنه نور هم دې نقطې ته راغونډ شول، هر یوه لدې کوټې نه یوه یوه خولۍ واخیسته پرته لدې چي په سر ئې کړي، ما هم یوه خولۍ راوخیسته او هغه مي په سر کیښوده او له همدې سره له خوب نه راویښ شوم. د دې خوب د تعبیر په رابطه مي لومړی داسي گمان کولو چي کېدی شي الله تعالی ډېر نېك او صالح اولادونه راکړي، له خپل واده سره مي هغه مربوط گڼلو او له ستورو مي همدا د صالح اولاد تعبیر اخیستو، خو دا تعبیر راته د خوب له مجموعي روحیې سره موافق نه ښکارېدو او دا تعبیر مي ناقص بالو، دوه کاله وروسته په کابل پوهنتون کي شامل شوم، په همدې کال د الله په فضل سره اسلامي تحریك پیل شو او الله تعالی په ما پېرزوینه وکړه او د دې تحریك کي په روانولو کي ئې د نورو ورو ښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځنګ کې ما ته هم د څه ونډې افتخار راپه برخه کړ، بیا د داوود خان د اقتدار په دوران کې، د رژیم په ضد په کودتا متهم شوم، زما د نیولو هڅه وشوه، زه الله تعالی وژغورلم، څو تنه ورونه ونیول شوو او زه له ځینو ورونو سره خپل شرقي ګاونډي ملك، پاکستان ته مهاجر شوو، هلته مو د حرکت د مجدد تنظیم فرصت ترلاسه کړ، د افرادو روزنه مو پیل کړه، روزل شوي ورونه به د کار لپاره هیواد ته ستنېدل، دوی به ډېري سختي، اوړدې، کړې وړې، هسکي او ژوري لاري وهلې، له لوړو لوړوغرونو او سختو درو به تېرېدل او خپلو سیمو ته به تلل، هلته به ئې د دعوت، تنظیم او حزبي فعالیتونو کارونه ترسره کول. پدغه دوران کې ورونو په اتفاق سره د نهضت امارت ما ته راوسپارو. دلته مي ګمان وکړ چي شاید زما د هغه خوب تعبیر همدا وو، له شرق نه غرب ته د ستورو خوځیدل مي له شرق نه غرب ته د مجاهدینو تلو ته اشاره وګڼله، مخصوصاً هغه وخت چي له هېواد نه بهر نوري او نوې ډلي جوړي شوې، نوي رهبران صحنې ته راووتل، هر یوه غوښتل د زعامت خولۍ په سرکېږدي، دا هره صحنه مي د هغه خوب د یوې برخي تعبیر وموندو.

په ټولو هغو آیتونو کي چي د الله تعالی له افعالو نه پکي بحث او یادونه شویده، په ځانګړې توګه هغه افعال چي انسانان ئې په جوارحو او اندامونو ترسره کوي او په هغو آیتونو کي چي د انساني اعضاوو لپاره وضع شوي نومونه د الله تعالی په اړه پکي ذکر شوي، اهل ظاهر دا ټول افعال او اسماء د هغوی په ظاهري معنی حمل کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وایي چي باید په دې افعالو او اسماوو ایمان ولرو، گویا دا افعال او اسماء د الله تعالی لپاره ثابت دي او تأویل ئې "د دوی له نظره تأویل" ناجائز دي، مونږ پداسي حال کي چي پدې آیتونو ایمان لرو، تلاوت ئې کوو او په مراد او مطلب ئې عقیده او باور لرو، خو دا افعال او اسماء پرظاهري معنی نه حمل کوو، ځکه ظاهري معنی ترې اخیستل د تشبیه په معنی ده او نه ئې د تأویل هڅه کوو ځکه ایمان لرو چي پرتأویل ئې له علیم خدای نه پرته بل څوك نه یوهېږي. کله چي د الله تعالی په هکله،ید، سمع، بصر، قدم او دیته ورته د نورو نومونو یادونه کېږي دا ټول د الله تعالی ثابت صفات بولو، نه وایو چي د ید مطلب قوت او یا نعمت دئ او د سمع او بصر معنی علم دئ، دا ډول تأویلات نه کوو، همدا راز دا هم نه منو او نه پدې عقیده لرو چي دا یاد شوي نومونه او اندامونه د انسان د اندامونو په شان دي، یعنی ید، سمع او بصر داسي جوارح ندي لکه د انسان لاس، غوږونه او سترگی. باید دا ټکي په یاد ولرو چي له دې ټولو آیتونو نه هدف دا دئ چي د الله تعالی صفات راوپېژني، دا ئې مراد او موخه نده چي د الله تعالی د ذات کیفیت معرفي کړي.

له الله تعالی سره د موسی علیه السلام تکلم

مونږ په دې موجوداتو کي د الهي افعالو له نښو او مظاهرو نه د الله تعالی په اړه علم حاصلولی شو، خو د ذات او افعالو د کیفیت د څرنگوالی د ادراك وس او قدرت نه لرو، لکه چي قرآن کریم له موسی علیه السلام سره د الله تعالی د تکلم په قصه کي دې مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اشاره کوي:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ *

الاعراف: ۱٤۳

او کله چي موسی علیه السلام زمونږ د وعدي ځای ته راغی او رب ئې خبري ورسره وکړې، وئې ویل: یا ربه! ما ته ځان راوښیه چي درته وگورم، الله وفرمایل: هیڅکله مي نشې لیدلی، خو دې غره ته وگوره، که دا په خپل ځای باقي پاتې شو نو "په هغه صورت کي به" مي ولیدی شی، نو کله چي د ده رب غره ته تجلي وکړه "ځان ئې وروښود" ټوټې ، ټوټې شو او موسی علیه السلام بیهوشه ولوید او کله چي په خود راغی وئې ویل: پاکي ده تالره، تا ته مي توبه ده او زه لومړنی مؤمن یم.

دا مبارک آیت څو اساسي مطالب څرگندوی:

- د لوی عرش مالك خدای پداسي حال کي له موسیعلیه السلام سره خبری وکړې چي موسی علیه السلام په ځمکه کي وو.
- موسی علیه السلام د الله تعالی د ذات د لیدو هیله څرگنده کړه چي په ځواب کي ورته وویل شول: هیڅکله به مي ونه وینې، یعنی اوس ته د الله تعالی د ذات د لیدو توان او استعداد نه لرې او په فعلي حالت کي لدې نه عاجز یې چي الله تعالی ووینې.
- الله تعالی پداسي طریقی سره چي په خپله ئې غوښتی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیفیت ئې د انسان لپاره د ادراك وړ ندی، خپل ذات غره ته ورښودلی او غره د دې تجلي په وړاندې مقاومت ونه شوی کړی، ټوټې ټوټې شو.

- موسی علیه السلام د دې تجلی له آثارو نه بیهوشه شو او کله چې په خود راغی نو اعتراف ئې وکړچې:

الف- الله تعالی لدینه لوړ او منزه دئ چې انسان ئې په خپلو محدودو وسایلو او استعدادونو مشاهده او د هغه تعالی د تجلی په وړاندې مقاومت وکړی شي.

ب- د دېدار مطالبه او د مشاهدې هیله، خپله غلطي گڼي او توبه کوي.

ج- ځان لومړنی مؤمن او په دې حقایقو باور لرونکی شمېري، ځکه لده نه مخکې هیچا داسې صحنه نده لیدلې.

دغه مبارك آیت که له یوی خوا د الله تعالی لپاره اختیاري افعال لکه له بنده سره خبري او تجلی په اثبات رسوي له بلی خوا دا په ډاگه کوي چې د الله تعالی د ذات د کیفیت ادراك د انسان لپاره ممکن ندی. باید پدې هکله له هر ډول تخیل، تصور او تفکر نه ډډه وشي. هغه کسان چې په متشابه آیتونو او احادیثو کې ید، عین، قدم، اصابع، اذن او مربوطه افعال لکه اخذ، بطش، اعطاء، امساك، سمع، بصر،اتیان، مجئ او استواء دا ډول کلمات چې اصلاً باید متشابه وبلل شي د تأویل هڅه ئې ونه شي، برعکس هغوی جسارت کوي او دا ډول پرظاهري معنی حمل کوي، پدې سره دوی د تشبیه مرتکب کېږي او له عظیم او احد خدای نه انسان ته ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجود جوړوي!! غوره به وي په دې اړه څو آيتونه او احاديث تفسير، توضيح او تشريح کړو ترڅو مسأله ښه څرګنده او روښانه شي:

وَقَالَتْ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ * المائده :٦٤

او يهودانو وويل: د الله تعالى لاس تړلى دئ، د دوى لاسونه دي تړلي وي او پر دوى دي لعنت وي، په سبب د هغه څه چي وئې ويل، داسي نده لکه دوى چي وايي، د الله تعالى دواړه لاسونه خلاص دي او څنګه چي وغواړي همغسي انفاق کوي.

په دې آيت کي د بخل، سخاوت، امساك او انفاق په اړه بحث شوى، يهودان الله تعالى ته د بخل نسبت کوي او وايي: " يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ: د الله لاس تړلى دئ" يعني څه چي ترې غواړو نه ئې راکوي، د هرڅه واك ورسره دئ، د ټولو شيانو مالك دئ، خو بندګان ئې همداسي پرېښى دي، څه نه ورکوي! په عربي ژبه کي له بخيل نه په همدې کلماتو تعبيرکېږي او د دې برعکس هغه کسان چي سخاوت لري، هر چا ته لاس ورکوي، له هر چا سره مرسته کوي، سخاوت لري، د هغه لپاره (يداه مبسوطتان) کلمات کاروي، يعنى لاسونه ئې خلاص دي، هر چا ته هرڅه ورکوي. الله تعالى د يهودانو په ځواب کي فرمايي: "بَل يَدَاهُ مَبسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيفَ يَشَاءُ" د دې معنى دا ده چي الله تعالى زيات انفاق کوي، هر چا ته له خپلو نعمتونو نه مناسبه برخه ورکوي. متأسفانه اهل ظاهر لدې آيت نه هم له حقيقت نه لرى تعبير اخلي او وايي چي دا آيت په دې دلالت کوي چي الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی دوه لاسونه لري!! خو هر څوك پوهېږي چي كه چیرته د آیت د بحث محور د الله تعالی د ذات دکیفیت بیان وی! او د بخل او سخاوت په رابطه خبره نه کېدی او د الله د ذات په اړه ویل شوي وی چي: "یَدَاهُ مَبسُوطَتَانِ" نو په هغه صورت کي مو ویلی شوی چي د آیت معنی همغه ده چي اهل ظاهر ئې ترې اخلي، خو پدې صورت کي به هم له دې اشکال سره حتماً مخ کېدو چي: آیا الله تعالی دوه داسي لاسونه لري چي تل خلاص وي او هیڅ نه سره یوځای کېږي؟ ځکه د مبسوطتان معنی همدا ده!! د اهل ظاهر استدلال د تعجب وړ دئ. مونږ په دې مبارك آیت ایمان لرو او په مفهوم او مراد ئې چي "یُنفِقُ كَیفَ یَشَاءُ " دې باور لرو، خو له دېکلماتو نه ظاهری معنی نه اخلو او تأویل ئې الله تعالی ته سپارو او د هغه کسانو په ځواب کي چي الله ته د بخل نسبت کوي او وایي:

یَدُ اللَّه مَغْلُولَةٌ

ورته وایو:

بَلْ یَدَاهُ مَبْسوطَتَانِ یُنفِقُ کَیْف یشاء

د تقوا او احتیاط غوښتنه خو دا ده چي د آیتونو په تفسیرکي پوره محتاط وو، د هر آیت د تفسیر او ترجمې په وخت د هغه سیاق، سباق او له مخکي وروسته سره رابطه په پام کي ولرو، که دا اصل مراعات نشي نو زیات اشتباهات رامنځته کېږي. د مثال په ډول که تاسي د یوه شخص د ذات په اړه او د یوه خاص حالت د معرفي کولو په هکله ئې خبری کوی او وائې چي هلته یو څوك دئ له دوو خلاصو لاسونو سره. لدینه مطلب دا دئ چي هغه سړی دوه داسي خلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه لري چي یو له بل سره وصل کېدی نشي. خو که هدف د هغه شخص د سخاوت بیان وي او هدف مو دا وي چي هغه سړی خلاص لاس لري، سخي دئ، نو په دې حالت کي د لومړنۍ معنی اخیستل غلطه او بیځایه خبره ده.

لدی آیت نه د اهل ظاهر تعبیر که څه هم ډېر کمزوری او ناسم دئ، خو که فرضاً د هغوی نظر ومنو او د "یَدَاهُ مَبسُوطَتَان همغه معنی واخلو چي دوی ئې اخلي، په دې صورت کي خو الله له مخلوق سره تشبیه کېږي، بیا نو د اهل ظاهر او مشبه (هغه چي الله له مخلوقاتو سره تشبیه کوي) ترمنځ څه توپیر وجود لري؟ هغوی هم وایي چي د الله تعالی (نزول)، (ید) او نور دا ډول صفات همغه دي چي مونږ ئې مثال په مخلوقاتو کي گورو او الله تعالی مونږ ته په خطاب کي داسي کلمات استعمال کړي چي مونږ هغه پېژندي شو او د معرفت توان ئې لرو او له همدې امله د الله تعالی نزول او ید لکه د بندگانو د نزول او لاسونو په شان شمېرو.

د دې ډلی یو شیخ په خپل کتاب (قواعدالمثلی في صفات الله واسمائه الحسنی) کي لیکي: پوه شه چي د هغو نصوصو معنی چي د الله تعالی صفات پکي ذکرشوي همغه ظاهري معنی ده چي په آسانۍ سره ذهن ته رسېږي او دماغ ئې بې تکلفه مني او وربانديي پوهېږي. دلته وینو چي د (مشبه ډلی) او اهل ظاهر د نظریاتو ترمنځ هیڅ تفاوت نشته. د مشبه ډله وایي چي د دغو نصوصو ظاهر په دې دلا لت کوي چي الله تعالی لکه انسان دوه لاسونه لري، یو ئې ښی او بل ئې چپ او لاسونه ئې گوتی هم لري،........او ته هم دیته کاملاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته خبره کوي، خو فقط دا علاوه کوې چي وائې بلا تکییف یا بلاتشبیه، پدې بلاتشبیه او بلا تکییف ویلو سره ته د مشبه له ډلی نه نه وځې، د بلا تشبیه جمله تا ته هیڅ گټه نشي رسولی، ځکه مشبه ډله خو هم دا نه وایي چي د الله تعالی لاس لکه د انسان د لاس په اندازه اوږد او له غوښو او هډوکو نه جوړ شوی دئ.

همداراز که د "واشتعلَ الراسُ شیبا" له آیت نه هغه ظاهري معنی واخیستي شي چي ژر او په آسانۍ سره ذهن ته رسېږي نو د دې آیت معنی به دا وي چي: سر ئې له زوړوالي نه اور واخیست! پدې صورت کي که بلا تشبیه اوبلا تکییف ووایو نو څه گټه به ولري؟! او یا په دې آیت کي:

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

که په دې ځای کي ظاهری او ذهن ته متبادره معنی واخیستی شي نو د آیت ترجمه به یا دا وي:

- الله تعالی په هغه څه پوهېږي چي دوی په خپلو ورغوو (لاسونو) کي پټ کړي.
- او یا دا چي الله تعالی په هغه څه پوهېږي چي د دوی د دواړولاسونو ترمنځ واقع دي چي هغه ئې خپل بدن دئ.
- او یا دا چي الله تعالی په هغه څه پوهېږي چي دوی په خپله غېږ او دواړو لاسونو کي نیولی.
- او که ډېر تکلف وکړو نو ایله دا ویلی شو چي: الله تعالی هم په هغو شیانو علم لري چي د دوی په مخ کي پراته دي او هم په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیانو چې د دوی شاته پراته او واقع دي.

پداسي حال کي چې دا آیت نه دغه پورتني مطالب افاده کوي او نه ئې دا شیان مراد او مطلوب دي، بلکه د آیت مطلب او مراد دا دئ چې الله تعالی د دوی په ماضي او مستقبل ټولو باندي عالم دئ، په هر هغه څه پوه دئ چې دوی مخکي کړي او يائې په آینده کي کوي. لنډه دا چې که له د "یَعلمُ ماَ بینَ ایدِیهِم وماخلَفهُم" په آیت کي د الفاظو ظاهري معنی واخلو نو داسي تفسیر به موکړی وي چې د آیت له مراد سره اړخ نه لګوي او پدې صورت کي د بلا تشبیه او بلا تکییف قول او قید مونږ ته هیڅ ګټه نه شي رسولی. همداراز که دلته د "یُحیطُونَ" له لفظ څخه د هغه ظاهري معنی واخلو نو معنی به ئې دا وي چې ګوا کي علم یو داسي شی او جسم دئ چې لا سته راوړل ئې د یوه دیوال په څېر کومې احاطې ته ضرورت لري او تاسي نه شئ کولی د الله تعالی علم لاسته راوړئ او شا او خوا ئې احاطه کړئ مگر هغه چې الله تعالی ئې وغواړي، پدې صورت کي به د بلا تشبیه د قید راوړلو سره څنګه دا اشکال رفع کړئ؟

ابن جوزي وايي:

که په دې آیتونو او احادیثو کي د الفاظو ظاهري معنی واخیستل شي نو الله تعالی ته د جسم اثبات او له مخلوق سره ئې تشبیه لا زمېږي، ځکه د لفظ ظاهري معنی هغه ده چې د هغې لپاره لفظ وضع شویدی، په دې اساس د (ید) معنی له هغه مخصوص غړي یا اندام نه پرته بل څه نشي کېدی، همدا راز نور الفاظ.، د سلفو لاره دا نه وه چې د الله تعالی د صفاتو په اړه د استعمال شوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفاظو ظاهري معنی واخلي، بلکه د هغوی مذهب دا وو چي په دې هکله ئې هر ډول بحث ناروا باله او له هغه نه ئې ډډه کوله. ابن جوزي زیاتوي: دې ډول آیتونو او احادیثو ته د صفاتو آیات او احادیث ویل په خپله بدعت دئ، ځکه دا نوم نه په قرآن کي راغلی او نه په احادیثو کي، بلکه دا د بدعتیانو کار دئ.

امام فخر رازي لیکي: د قرآن کریم په زیاتو آیتونو کي د بې شمېره دلایلو له امله د الفاظو ظاهري معنی اخیستل جواز نه لري. د مثال په توگه په دې آیت کي:

وَلِتصنعَ علَی عینِي

که دلته ظاهري معنی واخلو نو ترجمه به ئې دا وي چي گویا موسی علیه السلام ئې د سترگی د پاسه وو!! پداسي حال کي چي هیڅ عاقل انسان دا خبره نشي کولی. همداراز پدې آیت کي:

وَاصْنَعْ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

که ظاهري معنی واخلو نو معنی به ئې دا وي چي کښتۍ زمونږ پر سترگو جوړه کړه، همداراز د ظاهری معنی تقاضا دا ده چي د کښتۍ د جوړولو آله همدا سترگي وگڼو!! دا دواړه خبري غلطې دي، بل اشکال ئې دا دئ چي یوه ذات ته د ځو سترگو نسبت شوی او په یوه مخ کي د څو سترگو موجودیت یو ډول عیب شمېرل کېږي، بیا زیاتوی دلته له عین او اعین نه مراد نظارت، توجه، پاملرنه او اعتناء ده.

هغه کسان چي وایي: الله تعالی دوه لاسونه (ښی او کیڼ) لري، هرلاس ئې گوتی لري او د گوتو ترتیب ئې هم لکه د انسان د گوتو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان دئ، دا ډله غواړي او كه نه خو په دې تصور سره الله تعالى له انسان سره تشبيه كوي، پداسي حال كي چي الله تعالى فرمايي:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ * الشورى: ١١

هيڅ شى د هغه په شان ندى او هغه اوريدونكى ليدونكى دئ.

همدا راز فرمايي:

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ *

النحل: ٧٤

نو د الله تعالى لپاره مثالونه مه راوړئ، بيشكه الله تعالى پوهيږي او تاسو نه پوهيږى.

الله تعالى په ذات او صفاتو كي سيال، مثال او مثل نه لري، هرڅوك چي الله تعالى له مخلوق سره تشبيه كوي هغه په غلطه روان دئ او دا ډول عقيده خرافي او الحادي عقيده ده.

له اهل ظاهر دوستانو نه پوښتنه كوو چي:

د خپل مسلك او مذهب له مخي دا مبارك حديث څنگه تأويلوئ:

إِنَّ الْمُقْسِطِينَ، عِنْدَ اللّهِ، عَلَىٰ مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ. عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَـٰنِ عَزَّ وَجَلَّ. وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ رواه مسلم

په تحقيق سره عدل كوونكي به د الله تعالى خوا ته او ښي لاس ته ئې د نور پر منبرونو تاست وي او د الله تعالى دواړه لاسونه ښي دي.

كه دلته (يد) او (يمين) ستاسي د مسلك په اساس په همدى ظاهري معنى واخلو نو خبره نه په عقل برابره راځي او نه په نقل، په عقل سره ځكه چي دوه ښي لاسونه عقل نه مني او په نقل سره ځكه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي رسول صلی الله علیه وسلم په بل حدیث کي فرمايي:

يَطْوِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَىٰ. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ ثُمَّ يَطْوِي الأَرَضِينَ بِشِمَالِهِ. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ " رواه مسلم

الله تعالی به د قیامت په ورځ آسمانونه راونغاړي او بیا به ئې په ښي لاس کي ونیسي او وبه فرمايي: زه پاچا (ملك) یم، جابران چیرته دي؟ متکبران چیرته دي؟ بیا به ځمکي راونغاړي او په کیڼ لاس کي به ئې ونیسي او وبه فرمايي: زه پاچا یم چیرته دي جابران؟ چیرته دي متکبران؟

مونږ د دواړو حدیثونو په الفاظو اقرار کوو، ایمان پرې لرو، حق ئې بولو، هغه د متشابهاتو له جملې نه شمېرو او وایو چې د "یدالیمنی، شمال، یأخذ او یطوي" کلمات د تشبیه لپاره راغلی دي او پر تأویل ئې له الله تعالی نه پرته بل څوك نه پوهېږي او په لا ندینیو مفاهیمو دلالت کوي:

- لومړنی حدیث دا مطلب څرگندوی: هغه کسان چي عدل ئې کړی، په خپلو قضاوتونو کي ئې د انصاف رعایت کړی، حق ئې حقدار ته سپارلی، د دوي مقام ډېر لوړ دئ، د الله تعالی په وړاندي د اوچت مقام خاوندان دي، د قیامت په ورځ به د الله تعالی خوا ته د نور په منبرونو ناست وي.
- لکه څرنگه چي په دنیا کي د پاچایانو او واکمنو دا دود دئ چي که وغواړي څوك تقدیرکړي درناوی ئې وکړي نو هغوی خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښي خوا ته دروي، الله تعالی هم عدل کوونکو ته خاص مقام ورکوي او تقدیروي ئې خپلي خوا ته ځای ورکوي، خو پام مو وي چي الله تعالی له مخلوق سره تشبیه نه کړئ، د الله تعالی په رابطه ښی او کیڼ مطرح ندی، هرڅوك چي هر چیرته د الله تعالی خوا ته ځای وموومي همغه ځای مبارك دئ.

- که نن ورځ یو شمیر جابر او متکبر واکمنان په خپل قوت او واکمنۍ غره دي، اقتدار او واکمني ئې د تمرد سبب شوې او دا ئې هیره کړې چي الله تعالی د هر څه واکدار دئ او دا هر څه د هغه په واك کي دئ، همدا مغرور واکمنان به د قیامت په ورځ وگوري چي ځمکي او آسمانونه د الله تعالی ملکیت دي، دا ځمکي او آسمانونه د الله تعالی د عظمت په وړاندي داسي دي لکه زمونږ لپاره د کاغذ یوه پاڼه. الله تعالی به آسمان او ځمکه داسي راغونډه کړي لکه د کاغذ یوه پاڼه زمونږ په لاس کي.
- هغه وخت به قهار او مالك الملك خدای فرمایي: چیرته دي جابر واکمنان؟ چیرته دي هغه متکبر او مغرور حاکمان؟ لِمن الملك الیوم لله الواَحِد القهار: نن پاچایي د چاده ؟ د قهار او واَحد خدای. پوښتنه به وشي چي نن واکمني د چاده ؟ ټول به ووایي: واکمني یوازي د قهار او احد خدای ده.
- د دې احادیثو له فحوی او محتوی نه دا معلومیږي چي دلته هدف د الله تعالی د ذات کیفیت بیانول ندی او نه ښایي له الفاظو نه ظاهري معنی واخلو، ځکه د الله تعالی د ذات د کیفیت ادراك د انسان د وس خبره نده، انساني عقل دومره توان نه لري چي دا درك

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی شی. د الله تعالی د ذات د کیفیت د بیان لپاره په انساني قاموس کي الفاظ نشته، دا الفاظ چي دلته استعمال شوي ټول په حقیقت کي د محسوسو او مشهودو مخلوقاتو لپاره وضع شویدي او څرگنده ده چي پدې کلماتو سره د عظیم خدای د ذات د کیفیت بیان ممکن ندی. پدې ډول نصوصوکي د دې الفاظو پر معنی د پوهېدو لپاره دا مطلب ډېر ضروري دئ چي په دې مثال سره ئې بیانوو: الله تعالی فرمائې:

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ * ص:٤٥

او یاد کړه زمونږ بندگان ابراهیم، اسحاق او یعقوب چي د لاسونو او سترگو خاوندان وو.

که دا آیت د اهل ظاهر د مسلك له مخي ترجمه کړو نو باید ووایو چي: دوی لکه زمونږ په شان د لاسونو او سترگو درلودونکي وو. خو د آیت سیاق او سباق پدې دلا لت کوي چي دلته هدف او مقصد دا ندی، بلکه مراد ئې دا دئ چي: هغوی علیهم السلام د بصیرت او پوهی خاوندان، کارکوونکي او زیار ایستونکي وو.

په ټولو هغو نصوصو کي چي اهل ظاهر هڅه کوي استدلال وړباندي وکړي او دا وړباندي ثابته کړي چي د الله تعالی (ید) لاس باید په ظاهري معنی حمل شي، په دې ټولو نصوصو کي د بحث محور د الله تعالی ذات ندی او نه (ید) د یوه غړی (اندام) په حیث استعمال شوی دئ. د مثال په توگه:

(بیدِي الامر) (والخیرفي یدیك) (والذي نفس محمدبیده) (اِن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله یَبسط یده باللیل لیتوب مسئ النهار ویبسط یده بالنهار لیتوب مسئ اللیل)

که پدې نصوصو کې دقت وکړو نو وبه وینو چې دلته د خیر، توبې او نفس انتساب ید یا لاس ته مجازي دئ نه حقیقي، د امورو تدبیر، د خیر ورکړه، د مرگ او ژوند د فیصلې صدور، د توبې قبلول، دا نه ایجابوي چې دلته دي له ید نه مراد د بدن غړی او جارحه وي، ځکه نه امر جسم دئ، نه خیر، نه نفس او نه توبه او نه خیرات او نه دا نور ذکر شوي شیان ،دا یو هم جسم ندی چې ملکیت، ورکړه، اخیستل او تدبیر ئې د جارحه، آلې او اندام غوښتونکي وي. قرآن کریم په پوره صراحت سره فرمایي:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ *

یس: ۸۲

بیشکه چې کله الله د څه شي اراده وکړي نو کار ئې یوازي دا دئ چې ورته ووايي: وشه، نو هغه وشي.

د ټولو امورو د تدبیر او ترسره کېدولپاره یوازي د الله تعالی اراده کافي ده، د شیانو پیدایښت، مرگ، ژوند، ساتنه، پالنه، تدبیر، ورکړه، تملیك، اخیستل، امساك، بطش، دا ټول د الله تعالی په ارادې سره او د کُنْ په حکم ترسره کېږي. سره لدې چې الله تعالی د هرڅه قدرت لري او د کارونو په تدبیر او پای ته رسولو کې شریك ته ضرورت نه لري، هرڅه یوازي د هغه جل شأنه په ارادې ترسره کېږي، خو بیا هم الله تعالی د دې کایناتو د تدبیر او د امورو د ادارې لپاره د ملائکو په نامه داسي لښکر توظیف کړي چې د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی په امر او اذن سره کارونه ترسره کوي، کوم کارونه چي پدې عالم کي د ملا ئکو په واسطه ترسره کېږي، الله تعالی هغه ټول ځانته منسوبوي، دا ځکه چي د ده په امر، اراده او حکم سره د مطیع او منونکو مأمورینو پواسطه اجرا کېږي. که هغه کارونه چي (ید) ته منسوب شوي د اهل ظاهر د مسلك مطابق تعبیر او تفسیرکړو نو باید د ملائکو ونډه کاملاً نفی کړو او په هغو آیتونو سترگي پټې کړو چي په همدې امورو کي د ملا ئکو ونډه ثابتوي، د مثال په توگه الله تعالی فرمايي:

وَاللهُ يُحي ويُمت

الله تعالی ژوندی کوی او وژني

خو د النساء سورې **۹۷** آیت فرمایي:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمْ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا*

بیشکه هغه کسان چي ملائکي ئې روح قبضوي، پداسي حال کي چي دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي، ورته وايي: تاسي په څه حالت کي وئ؟ وايي: مونږ په ځمکه کي کمزوري او مستضعف وو، ورته وبه وايي: آیا د الله تعالی ځمکه پراخه نه وه چي هجرت موکړی وی؟ نو د دوی ځای دوزخ دئ او هغه ځومره بد ځای دئ.

په همدی رابطه بل ځای فرمایي:

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ * الزمر: ٤٢

الله تعالی نفسونه د مرگ په وخت کي وفات کوي او هغه چي ندي مړه شوي د خوب په وخت کي ئې، نو هغه چي د مرگ فيصله ئې شویده روح ئې له ځان سره ساتي او د دې بل کس روح ترټاکلې نېټې بېرته رالېږي.

لدی او دیته ورته آیتونو نه دا په ډاگه کېږي چي الله تعالی د ملائکو په ذریعه د مخلوقاتو او موجوداتو اداره، تدبیر او پالنه کوي، د ملائکو بېلې بېلې ډلي دي چي هره یوه ئې په ځانگړي کار او وظیفه گمارل شویده. که څوك دا آیتونه له پامه واچوي او ادعا وکړي چي په فلاني آیت یا حدیث کي د ید او اصابع لفظونه راغلي دي او فلاني فعل ورته منسوب شویدی او په همدې استناد وکړي او ادعا وکړي چي باید د ید او اصابع ظاهري معنی واخیستل شي، دا ډول کسان به یا جاهل وي او یا مغرض او مغرور.

عجیبه ده چي اهل ظاهر د یو شمېر نصوصو په رابطه د خپل مسلك او مذهب مخالفت کوي، د نورو په لاره ځي او پداسي مسلك عمل کوي چي بل ځای همغه مسلك د نورو د تکفیر سبب گرځوي. د مثال په ډول د دې آیت په اړه:

ونحنُ اقْرَبُ اليه من حَبل الوَريد * ق: ١٦

او مونږ هغوی ته د دوی د غاړې له رگ نه ورلنډ یو.

اهل ظاهر پدې ځای کي وایي: دلته له (نحنُ) نه مراد هغه ملائکي دي چي د بنده د اعمالو د ثبتولو او څارني لپاره توظیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شويدي!! پدې موضوع کي څو پوښتني ترې کوو:

- ولې همدا تعبير او مسلك د نورو آيتونو په هکله نه کاروئ؟
- ولې د (نحن) ظاهري او ذهن ته لنډه معنی پرېږدی او ملا ئکي ترې اخلئ؟
- آيا الله تعالی له مخلوق سره تشبيه کوئ چي قرب او بعد ورته مطرح دئ، پداسي حال کي چي الله تعالی ته نن، سبا، شاهد او غائب ټول يو شانته دي، نږدې او ليری هم ورته يو شانته دي، نه ښايي چي الله تعالی له مخلوق سره تشبيه کړو او داسي گمان وکړو چي الله تعالی پرعرش استواء کړې نو ممکنه نده چي په عين وخت کي بنده ته هم نږدې وي!!

که په لاندي ذکر شوو نصوصو کي غور وکړو نو مطلب به نور هم راته روښانه شي:

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَلاَ يَقْبَلُ الله إِلاَّ الطَّيِّبَ، إِلاَّ أَخَذَهَا الرَّحْمٰنُ بِيَمِينِه....." رواه مسلم

هيڅوك پاکه صدقه نه ورکوي او الله تعالی خو له پاك نه پرته بل څه نه قبلوي، مگر دا چي رحمن خدای هغه په خپل يمين (ښي لاس) اخلي.

ابن عباس ر(ض) وايي:

الحجر الاسود يمين الله في الارض فمن صافحه وقبله فكانما صافح الله وقبل يمينه

حجر الاسود په ځمکه کي د الله تعالی ښی لاس دئ، چا چي پر هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس کیښود او ښکول ئې کړه نو دا داسې ده لکه چې له الله تعالی سره ئې مصافحه کړې وي او د هغه ښی لاس ئې ښکول کړی وي.
قرآن کریم فرمایي:

ان الذینَ یُبایِعُونكَ اِنمایبایعُون الله یدالله فَوق ایدِهم *

الفتح: ۱۰

په تحقیق سره هغه کسان چې له تاسره بیعت کوي هغوی په حقیقت کې له الله تعالی سره بیعت کوي، د الله تعالی لاس د دوی د لاسونو د پاسه دئ.

د لومړني حدیث مطلب او مدلول دا دئ چې الله تعالی یوازې پاکه صدقه او خیرات قبلوي، نه یوازې قبلوی ئې بلکه هغه ته خاص ارزښت ورکوي او لکه څرنگه چې انسان یو باارزښته شیز په ښی لاس اخلي، شکور خدای هم د خپل بنده پاکې صدقی ته ارزښت ورکوي او قبلوي ئې؛ خو پدې حدیث کې نه د یمین او نه د اخذ کلمې ظاهري معنی مراد ده، ځکه گورو چې صدقه د یو انسان له خوا بل انسان ته ورکول کېږي، ورکوونکي او اخیستونکي دواړه انسانان دي. په دوهم حدیث کې هم گورو چې په لومړنۍ برخه کې ئې حجرالاسود ته په ځمکه کې د خدای یمین (ښی لاس) ویلی شویدی او په دوهمه برخه کې د حجرالاسود لمس کول او یا ښکولول د الله تعالی د لاس د لمس او ښکولولو په معنی راغلی دئ، هیڅ عاقل انسان به دا ادعا ونکړې چې له دې الفاظو نه مراد همدا ظاهري معنی ده. په پورته ذکر شوي آیت کې هم چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیعت له الله تعالی سره بیعت شمېرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د بیعت لپاره لاس ورکول لکه الله تعالی ته لاس ورکول بلل شوي، دلته هم هیڅوك حتی اهل ظاهر دا ادعا نشي کولی چي گویا الله تعالی خپل لاس د هغوی د لاسونو د پاسه ایښی او د دوی خوا ته نږدې وو.

اهل ظاهر په لا ندې ذکر شوي حدیث باندي په استدلال سره وایي چي اصابع په اصلي معنی (گوتې) د الله تعالی صفت دئ او ایمان ورباندي ضروري دئ!! راشئ دې مبارك حدیث ته لږ ځیر شو: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ كَقَلْبٍ وَاحِدٍ يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ * رواه مسلم

د بني آدمو ټول زړونه لکه د یوه زړه په شان د الله تعالی د دوو گوتو ترمنځ دي، هر لوري ته چي وئې غواړي اړوي ئې، بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: اې د زړونو اړونکیه خدایه! زمونږ زړونه ستا د اطاعت لوري ته واړه وه.

د دې حدیث د لومړنۍ برخې معنی " إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ " دا ده چي د حدیث په دوهمه برخه کي راغلی ده: " يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ " یعنی الله تعالی د زړونو اړوونکی او گرځوونکی دئ، د خلکو زړونه هر لوري ته چي وغواړي اړوي ئې، پر زړونو د الله تعالی سلطه او سیطره داسي ده لکه ټول ئې چي په دوو گوتو کي وي او هرې خوا ته ئې په آسانۍ سره اړولی شي. پدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حديث كي د (اصابع) او (يقلبه) كلمات هغه متشابهات دي چي نه ئې ظاهري معنى مراد ده او نه ئې انسان په تأويل علم لري.

په قدسي حديث كي راځي چي الله تعالى فرمايي:

يُؤذِينِي ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِي الْأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ * رواه البخارى

د آدم اولاده مي ځوروي، دهر ته ښكنځلې كوي، پداسي حال كي چي دهر زه يم، كارونه زما په لاس كي دئ، شپه او ورځ زه اړوم را اړوم.

هرڅوك پوهيږي چي:

- د "اناالدهر" معنى هغه ده كومه چي په حديث كي وروسته ذكرشويده "بيدي الامر اقلب الليل والنهار"
- هيڅوك حتى اهل ظاهر هم دا ادعا نه شي كولى چي دهر د الله تعالى نوم دئ،او يا الله تعالى هغه ذات دئ چي مونږ ئې دهر بولو، ځكه د دهر لفظ په قرآن كريم كي د زمانې په معنى راغلى دئ، قرآن كريم فرمايي:

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ *

الجاثيه : ٢٤

او وئې ويل: يوازي همدا دنيوى ژوند دئ چي مرو او ژوندي كيږو او نه وژني مونږ مگر زمانه، پداسي حال كي چي هغوى پدې خبره علم نه لري، دوى له گمان كوونكو پرته بل څه ندي.

وينو چي دلته قرآن كريم دا تصور چي مرگ په زمانې پوري تړي او د مرگ نسبت دهر ته كوي، باطل او كفري تصور شميري، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (اناالدهر) مطلب دا ندی چي الله تعالی په خپله زمانه دئ، بلکه هدف او مراد ئې دا دئ چي: خلك ښه او بد زمانې ته منسوبوي، د زمانې له ناوړه پېښو نه شکایتونه او گیلې کوي، گمان کوي چي پېښې په خپله او په تصادفي شکل واقع کېږي، له همدې امله زمانه محکوموي او ښکنځلې ورته کوي، پداسي حال کي چي د پېښو مدبر او متصرف قدیرخدای دئ، هرکار د ده په امر او اراده ترسره کېږي، شپه او ورځ د ده په امر اوړي را اوړي، زمانې ته بد ویل او ښکنځلې ورته کول، په حقیقت کي خدای ته د بد ویلو مترادف دئ.

- که په دې حدیث کي د (اناالدهر) ظاهري معنی نه اخلو او لازماً د (بیدي الامر) مراد ترې مطلوب بولو، نو ولې همدا اسلوب او طریقه د نورو دیته ورته نصوصو په هکله نه غوره کوو؟ او اهل ظاهر ولې هغه کسان تکفیروی چي همدا اسلوب د نورو نصوصو د تفسیر او بیان لپاره غوره کوي؟
- که احیاناً تاسو ووایئ چي د فلاني مهار د بل په لاس کي دئ او لدینه مو مطلب دا وي چي دی استقلال او آزادی نه لري او د خپل واك خاوند ندی، بل ته تابع دئ، هیڅوك ستاسو لدې قول نه دا مطلب نه اخلي چي گویا هغه کس د اوښ په څېر دي او داسي پړی ئې په غاړه دي چي سر ئې د بل په لاس کي دئ!! که څوك لدې جملی نه دا غلطه معنی واخلي او د دې خبري د ثابتولو هڅه وکړي چي دا کس حتماً کوم حیوان دئ او پړی ئې د بل په لاس کي دئ! نو آیا دا هڅه به د یوه بې عقله او جاهل انسان هڅه نه وي؟!

دا مبارك حدیث په حقیقت کي د دې مبارك آیت شرح او تفسیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيانوي چي فرمايي:

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ * الشمس: ۲۹

تاسي هيڅ څه نشی غوښتی، مگر هغه څه چي رب العالمين ئې وغواړي.

انسان نشي کولی د زړونو په اړه د الله تعالی د تصرف کيفيت درك کړي. عملاً گورو چي له تصريف نه مطلب له ښی اړخ نه چپ او له پورته نه لا ندی ته اړول ندي، بلکه دلته له تصريف نه مطلب او مراد هغه القائات او الهامات دي چي زړونو ته ئې کوي، د کار کولو او يا نه کولو اراده او تلوسه پکي راولاړوي، محبت او يا کينه ورته القاءکوي. او واقعاً چي دا تعبير د اهل ظاهر له تنگ تصور او گمان سره توپير لري او د دوی په غلط تصور د بطلان کرښه راکاږي.

همداراز الله تعالی سميع او بصير دئ، اوري او ويني، هيڅوك ئې په دې صفاتوکي سيال او مثال ندی، ليري، نږدې، رڼا، تياره، ټيټ او لوړ غږ، ټول د ده په وړاندي يو شانته دي، هغه په تپه تياره شپه کي تر ځمکي لا ندې، پر تيږه د مېږي د پښی غږ اوري، هيڅ شی د دې غږ او الله تعالی ترمنځ نشي حايل کېدی. هغه هر غږ اوري او هرڅه ويني. خو نه ښايي له سمع نه د غوږ او بصر نه د سترگی مطلب او معنی واخلو، سمع يو صفت دئ او (اذن) د بدن يو غړی او جارحه، همداراز بصر صفت دئ او (عين) سترگه عضو او اندام، مونږ په سترگو وينو او په غوږونو اورو، په لاسونو نيسو او ورکوو، خو د الله تعالی د اخذ، بطش، ايتاء، ليدلو او اورېدلو کيفيت زمونږ له ادراك نه لوړ دئ، دا زمونږ له فهم او عقل نه پورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره ده، مونږ په خپلو پښو سره ځو او راځو، خو د علي او قدير خدای مجئ (راتگ) زمونږ په شان ندی او د تگ کيفيت ئې زمونږ له ادراك نه لوړ دئ. لکه څنگه چي د الله تعالی د ذات ادراك زمونږ لپاره ممکن ندی همدارنگه ئې د صفاتو او افعالو د کيفيت ادراك هم ناممکن دئ. مونږ له (جاء) نه ظاهري معنی نه اخلو، د هغه حقيقت او اصلي مفهوم الله تعالی ته سپارو او له ادراك نه ئې ځان عاجز او قاصر شمېرو؛ ځکه (جاء) که په هره ظاهري او ذهن ته متبادره معنی تعبير شي د الله تعالی له شأن سره تطابق نه کوي، دا لفظ د مخلوقاتو په منځ کي له يوه ځای او يوی نقطې نه بلي ته د نقل او انتقال په معنی دئ، دا نقل او حرکت د مکان او زمان تقاضاء کوي او الله تعالی له مکان او زمان نه مستغني دي. مونږ دا هم گورو چي د يوه مخلوق تگ له بل سره تفاوت لري، وينو چي انسانان او څاروي د ځمکي په وچه د تگ صلاحيت او توان لري، مرغان په هوا کي الوزي او بحری حيوانات په اوبو کي لا مبو وهي، د هر يوه حرکت له بل سره توپير لري، د مادې حرکت د انجماد په حالت کي يو شانته وي؛ خو کله چي مايع شي حرکت ئې بل ډول وي او که په گاز او بخار بدله شي نو بيائې حرکت بل ډول وي، همداراز د دې ټولو شيانو حرکت د نور له حرکت سره د مقايسې وړندی، د انرژی حرکت له ټولو نه بېل دئ. پداسي حال کي چي په مخلوقاتو کي د حرکت او خوځښت شکلونه بدل دي، هر څومره چي يو مخلوق له کثافت نه د لطافت خوا ته نږدې کېږي، په همغه اندازه ئې زمان او مکان ته اړتيا کمېږي، د زمان او مکان له قيد نه آزادېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدوديت ئې كمېږي، له يوى نقطى نه بلى ته حركت ورته آسانه كېږي، د مثال په توگه برق په زرگونو كيلومتره فاصله په يوه شېبه كي طى كوي، دلته يوه تكمه وهو، هلته په همدې لحظه كي څوكيلومتره ليرې گروپونه روښانه كېږي. ساينس ادعا كوي چي كه ماده په انرژى بدله شي نو د مكان او زمان له قيده آزادېږي. د الله تعالى د مجئ (راتگ) كيفيت له هيڅ مخلوق سره د تشبيه وړندى، قرآنكريم فرمايي: (لَيسَ كَمثلهِ شيئ) نو نه شو كولى چي د اخذ، بطش، سمع، بصر او نوركَلمَاتَ د الله تعالى په رابطه په همغه ظاهري معنى ونيسو او نه ښايي له دې صفاتو نه د الله تعالى لپاره د غړو لكه لاس، سترگي، غوږ او پښى د اثبات هڅه وكړو. دا مطلب په يوه مثال سره روښانه كوو: ټيپ چي فيته ثبتوي،كه كوم استاد خپلو دوو شاگردانو ته چي لا تر اوسه ئې ټيپ ندى ليدلى، ووايي چي ټيپ داسي يوه آله ده چي اوري، ثبت او حفظ كوي او بيا هغه څه بېرته بيان او اوروي چي اورېدلى ئې دي. كه لدې شاگردانو نه يو له دي جملي نه چي (ټيپ اوري) دا مطلب واخلي چي دا ټيپ حتما غوږونه لري او لدې جملى نه چي (څه ئې اورېدلي هغه اوروي) دا مطلب واخلي چي دا آله حتماً زمونږ يا كوم بل حيوان په شان شونډې، ژبه او خوله لري، خو دوهم شاگرد ووايي چي معلم خو دا ندى ويلي چي ټيپ غوږ لري، بلكه دا ئې ويلى چي اوري او دا ئې هم ندي ويلى چي شونډې او ژبه لري، بلكه صرف دا ئې ويلي چي اورېدلي خبرى تكراروي، دلته اورېدل او بيانول د غوږ او ژبى د اثبات دليل نشي كېدلى. ووايا ست لدې دوو شاگردانو نه د كوم يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره حقیقت ته نږدې ده؟

سید قطب (رح) د دې آیت په اړه چې فرمایي:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّماوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ * الزمر: ٦٧

داسې لیکي:"

وکل ماورد في القرآن و في السنة من مثل هذه انماهو تقريب للحقيقة، فالله تبارك وتعالى وضعهافي اسلوب يقرب بهاويمثل"

په قرآنکریم او احادیثو کې چې دیته ورته کوم الفاظ راغلي دي، دا ټول په اصل کې د دې لپاره راغلي چې حقیقت ذهن ته رانږدې کړي شي، الله تعالی دا کلمات او الفاظ د دې لپاره په خاص اسلوب سره وضع کړي چې حقیقت وربا ندې رانږدې او تمثیل کړي.

که اهل ظاهر همدا خبره ومني، نو د دوی ټولي بې ګټې مناقشې او جنجالونه به پای ته ورسیږي. خو متأسفانه اهل ظاهر دا تعبیر نه مني، نیوکه وربا ندې کوي او وایي: د قبضه او یمین کلمات چې د الله تعالی په هکله استعمال شوي باید په حقیقي معنی تعبیر شي نه په مجازي سره؛ پداسې حال کې چې هر انسان پوهیږي چې د "قبضه او یمین" الفاظ د انسان له خوا د خپلو غړو لپاره د نومونو په حیث غوره شویدي او حقیقی معنی ئې یوازې د انسان په هکله صدق کوي.که د قبضه، یمین، شمال، ید، رجل، عین، اذن او دیته ورته کلمات له انسان نه پرته د بل چا لپاره استعمال شي نو حتما به ئې مجازي معنی ترې مراد وي نه اصلي معنی. انسان چې کوم څه له خپلو غړو او اندامونو سره ورته لیدلی نو د هغوی لپاره یې همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه كارولي دي. او كه عليم خدای د خپلو صفاتو د بيان او معرفي لپاره د انسانانو په منځ كي متداول نومونه او كلمات استعمال كړيدي نو دا لدې امله چي له همدې لاري او د همدې كلماتو په استعمال سره د انسان لپاره د دې الهي صفاتو فهم او ادراك ممكن دئ او يوازي په همدې طريقې سره د دې صفاتو په حقيقت پوهېدو ته ورلنډيدای شي. كه څوك د الله تعالی په اړه (يد) او (عين) د غړي او عضو په معنی حمل كوي او همدا ظاهري معنی ئې اخلي، نو پوښتنه ترې كوو:

كه د انسان د جسم ټول پوستكی د سترگي د شفافې پردي په شان شفاف وی او تر پوستكي لا ندي ئې له نور نه متأثره كېدونكي هغه عصبی رشتې موجودې وی چي عكسونه دماغ ته انتقالوي، نو پدې صورت كي به انسان په ټول بدن سره ليدل كولی شوی، هره خوا به ئې ليدله، كه همداسي يو مخلوق چي په ټول بدن سره ليدل كولی شي او هره خوا ويني او په طبيعت كي ئې بېلگې هم شته، له داسي مخلوق سره مقايسه كړو چي يوه يا دوې سترگی لري، نو دا راته ووايا است چي كوم يو ئې د بصر او ليدو د صفت له مخي تر بل نه كامل او بشپړ دئ؟ دې مطلب ته په توجه سره لا زمه ده دا هڅه ونكړی چي د الله تعالی لپاره يو غړی د عين، عينين يا اعين په نامه ثابت كړئ. لازمه ده په دې اكتفاء وكړئ چي الله تعالی د ليدو صفت لري او دا صفت ئې د بصر په نوم مونږ ته معرفي كړی او د ليدلو فعل ئې ورته منسوب كړی. انسان نشي كولی دا صفت درك كړي او له مخلوق سره له هيڅ پلوه شباهت او ورته والی نه لري. په ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم کي یوځل هم دا ندی راغلي چي الله تعالی (اذن) یعنی غوږ لري، خو په لسهاوو ځله دا راغلي چي الله تعالی سمیع (اوریدونکی) دئ، هر غږ اوري، دا ځکه چي اصل مطلب دا دئ چي د الله تعالی صفات وپیژندل شي، دا ضروري نده چي د الله تعالی په ذات او د صفاتو په کیفیت پوه شو، ځکه دا زمونږ د توان له اندازې نه اوچته خبره ده. پداسي حال کي چي انسان د خپل روح د حقیقت له ادراك نه عاجز دئ، نو همدا د کمزوري عقل خاوندانسان څنګه کولی شي د الله تعالی د ذات په کیفیت پوه شي؟ قرآنکریم فرمایي:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ الرُّوحِ قُلْ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا * الاسراء: ٨٥

د روح په هکله پوښتنه درنه کوي، ورته ووایه چي روح زما د رب کار دئ او تاسي ته پدي اړه ډېره کمه پوهه درکړل شویده.

یعنی ستاسي علم دومره ندی چي د روح حقیقت پری درك کړی شئ، د روح حقیقت یوازي الله تعالی ته معلوم دئ. داسي ګمان ونکړئ چي د (وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) معنی دا ده چي تاسي ته د روح په هکله لږ علم درکړل شویدی، نه، بلکه د دې معنی او مفهوم دا دئ چي تاسي د روح حقیقت نه شی درك کولئ، ستاسي علم محدود دئ، دومره ندی چي د روح ادراك وکړی شي. دلته د (مِن علمهِ) لفظ ندی استعمال شوی بلکه ویل شوي (من العلم) د دې دواړو تعبیرونو ترمنځ زیات توپیر شته.

پداسي حال کي چي ادراك او احساس د روح وظیفه ده، اوریدل، لیدل، څکل، بوی‌کول، لمس کول، د یخنۍ او ګرمۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس، د نرمۍ او سختوالي احساس، دا ټول د روح په واسطه ترسره کېږي، دا د روح وظیفه ده، خو همدا روح له خپل حقیقت نه بې خبره ده. د انسان ټول حرکات او افعال لکه تلل، راتلل، نیول او ورکول ټول د روح په واسطه ترسره کېږي، سترګی، غوږونه، لاسونه، پښې، زړه او دماغ د روح په خدمت کې وسایل دي او دا روح ده چې لدې شیانو نه استفاده کوي، انسان هرڅه د روح په واسطه ترسره کوي، قرآن وایي چې تاسو د دغې روح په حقیقت نه پوهېږئ او دا له خپله حده پښه آخوا غزول ګڼي چې څوك د روح په اړه د بحث کولو جسارت کوي. حقیقت دا دئ چې روح، اورېدونکې او لیدونکې ده، احساس لري او د هرڅه ادراك کولی شي، ښه او بد پېژني، قضاوت کوي او د انسان نوموړي صفات د ده د روح مظاهر دي، خو دا به څومره لویه غلطي وي چې د روح د همدې مواصفاتو په وجه څوك د روح لپاره د ځانګړو غړو او اندامونو د اثبات هڅه وکړي!!

عجیبه ده، الله تعالی په خپله په قرآنکریم کې د خپل ذات د کیفیت په هکله بحث نه کوي، خو اهل ظاهر همدا موضوع د توحید اساسي جزء ګرځوي، همدا ئې د بحث محور دئ او ټوله هڅه ئې دا وي چې په دې هکله بحث او مناقشه وکړي او د صفاتو توحید د الله تعالی د ذات په رابطه له بحث سره ګډوی! د یوه شي د ذات په هکله د بحث تقاضا دا ده چې د هغه د جوړښت، شکل او صورت په اړه خبري وشي، لکه چې د انسان په رابطه راځي:

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ * وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ * البلد: ۸-۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا هغه (انسان) ته مو دوه سترگي، يوه ژبه او دوی شونډې ندی ورکړئ.

او يا لکه چي د حيواناتو په هکله فرمايي:

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ *

النور:٤٥

او الله تعالی هر خوځيدونکی له اوبو پيدا کړی، چي ځيني ئې په سينه خوځي او ځيني ئې پر دوو پښو درومي او ځيني ئې په څلورو پښو درومي.

کله چي د شيانو د ذات په اړه بحث کېږي نو بايد د پورتني آيت په څېر وي او دا صيغې، دا اسلوب او دا صراحت پکي وکارولي شي. که لوی، عليم خدای د حيواناتو جوړښت، شکل او صورت پدې طريقی او دې وضاحت سره بيانوي، آيا ممکنه ده چي لدينه د ډېري مهمي قضيی لکه د الله تعالی د ذات د بيان په هکله داسي اسلوب وکاروي چي له اهل ظاهر نه پرته بل چا ته د فهم وړ نه وي!! او اصحاب، تابعين، تبع تابعين، د مذاهبو امامان يو هم لدې آيتونو نه د اهل ظاهر د تعبير په شان تعبير ونلري؟

اهل ظاهر ته وايو چي د صفاتو توحيد دا ندی چي د الله تعالی له ذات نه بحث وشي او د الله تعالی لپاره په خپل ذهن کي يو تصوير ترسيم او انځور کړو او يائې له مخلوق سره تشبيه کړو، د صفاتو توحيد دا دئ چي عقيده ولرو الله تعالی سميع (اورېدونکی) دئ، هيڅوك د ده په شان سميع ندی، الله تعالی بصير (ليدونکی) دئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليدو په صفت كي هيڅ سيال نه لري، هيڅ تري پټ ندي، خداى عليم دئ، په پټ او ښكاره علم لري، حاضر او غائب ورته يوشان معلوم دي، هيڅوك پدې صفت كي ورسره برابر ندي، الله تعالى خبير دئ، په هرڅه خبردى، كه پټ وي كه ښكاره، حاضر وي كه غائب، تېر وي كه راتلونكي، هرڅه ورته ښكاره دي او په ټولو خبردى، هغه رؤوف، رحيم، غفور، كريم، عزيز او حكيم دئ او د نورو صفاتو او نومونو خاوند دئ چي ځيني ئې په قرآنكريم كي ذكر شوي، نور ئې له ځان سره ساتلي او هيچاته ئې ندي ښودلي. پدې ټولو صفاتوكي هيڅوك ورسره برابر ندي، نه مثل لري او نه مثال. نه ښايي د الله تعالى د ذات په هكله خبري او بحث ته د صفاتو توحيد ووايو او په بې ګټې مناقشې او مباحثې سره خپل وخت ضايع كړو او له مخلوق سره د الله تعالى د تشبيه مرتكب شو. د اهل ظاهرنظريات او څرګندوني پدې دلا لت كوي چي هغوى الله تعالى له مخلوق سره تشبيه كوي، دا اتهام ندى بلكه دوى همدا ډول عقيده او تصور لري، د دې مدعا د اثبات لپاره د لاندي ذكرشوي حديث په رابطه د اهل ظاهر تعبير او تفسير كافي دئ. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِب الْوَجْهَ وَلَا يَقُلْ قَبَّحَ اللَّهُ وَجْهَكَ وَوَجْهَ مَنْ أَشْبَهَ وَجْهَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام عَلَى صُورَتِه * رواه احمد

كه چا بل څوك وهلو نو بايد په مخ ئې ونه وهي او داسي ونه وايي چي الله تعالى دې ستا او تا ته د ورته كس مخ تور كړي، ځكه الله تعالى، آدم عليه السلام د ده په بڼه او شكل كي پيدا كړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې مبارك حديث کي چي مفهوم ئې ډېر روښانه دئ او د صافو زړونو خاوندانو ته په هغه کي د هيڅ اشتباه او سوء تفاهم ځای او مجال نشته، خو اهل ظاهر او هغه کسان چي رنځور زړونه لري لدې حديث نه داسي څه راباسي او داسي ترجمه او تفسير ئې کوي چي په ډېرو خطرناکو نتائجو منتج کېږي، هغوی وايي: په (صورته) کي ضمير الله تعالی ته راجع دئ، گويا الله تعالی آدم عليه السلام خپل ځانته ورته پيدا کړ!!! او وايي: دا هم د الله تعالی لپاره يو ثابت صفت دئ؛ خو لدې قيد سره چي د الله تعالی له شأن او منز لت سره ښايي!!! بيشکه چي دا خلك د خطاء او اشتباه په ډېري ژورې کندې کي پريوتي، په خطرناکه فتنه کي لويدلی، زړونه ئې رنځور دي، روښانه حقيقت سرچپه ويني او له څرگندو الفاظو نه داسي تعبير اخلي چي د رنځورو زړونو له خاوندانو پرته بل چا ته د منلو ندی، هغوی که هر څه فکر کوي خو واقعيت دا دئ چي پدې ډول تصور سره الله تعالی له مخلوق سره تشبيه کوي.

لږ پورتني مبارك حديث ته ځير شئ، دلته د دوو کسانو ترمنځ شخړې ته اشاره شوې، رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښوونه کوي چي د جگړې په وخت کي يو بل په مخ مه وهئ، داسي مه وايئ چي الله تعالی دي ستا او تا ته ورته کس مخ تور او قبيح کړي، ځکه چي الله تعالی، آدم عليه السلام هغه ته په ورته شکل او صورت کي پيدا کړی وو. پدې پوهېږو چي د دښمنۍ او جگړې په وخت کي هر انسان د مقابل لوري له مخ او څېرې نه په خپل زړه کي د نفرت، کينې او کرکي احساس کوي، د مقابل طرف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفرت او کرکي آثار هم د هغه په څېرې او مخ کي راڅرگند شي، په سترگو کي ئې د قهر او غصې نښې راښکاره شي، نو ځکه د ده غصه او کرکه د مقابل لوري او دښمن مخ او سترگو ته متوجه کېږي، همدې برخي ته پام اړوي او خپل داخلي قهر داسي اظهاروي: سترگي دې راباسم، پزه دې پرې کوم، مخ دې تور، سترگی دي ړندی شه، دا مردار مخ دي داسي او داسي شه، پدې الفاظو هم اکتفا نه کوي بلکه لاس پورته کوي او غواړي په مخ ئې یوه کلکه څپېړه ورکړي، خوله ئې په سوك ورماته کړي. حکیم رسول الله صلی الله علیه وسلم په جگړه د بوختو افرادو روحي حالت ته په پام سره او د دوی د قهر او غضب د سړولو لپاره فرمایي: الله تعالی خپل بنده او ستاسو ټولو پلار آدم علیه السلام پداسي څېرې او شکل کي پیدا کړی وو لکه دا ستا مقابل لوری، دا له تاسره په جگړه او شخړه بوخت ستا ورور، خپل پلار ته د احترام په دود باید هغه پر مخ ونه وهې او د مخ په اړه ئې سپکي خبري ونه کړې. که د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا حکیمانه لارښووني مراعات شي او د شخړو او مشاجرو په وخت کي په پام کي ونیولی شي، نو د ډېرو فتنو او جگړو مخنیوی به وشي. نه پوهېږم اهل ظاهر ولې دا څرگند حقایق نه شي درك کولی؟ او ولې څرگند مفاهیم غلط تعبیروي؟ او ولې داسي توجیهات پکي کوي چي خبره تشبیه او تمثیل ته رسوي؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم خو فرمایي:

تفکروا في خلق الله ولا تفکروا في الله

د الله تعالی په مخلوقاتو کي غور وکړئ او د الله په ذات کي له تفکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحث نه ځان وساتئ.

بل ځای فرمايي :

تفكروافي آلاء الله ولا تفكروا في الله

د الله تعالی په نعمتونو كي غور او تفكر وكړئ خو د الله تعالی په ذات كي فكرمه كوئ.

اسحاق بن ابراهيم بن راهويه وايي: هرچا چي الله تعالی داسي توصيف كړ چي يو صفت ئې د كوم مخلوق له صفت سره تشبيه كړ نو كافر شو.

ابوبكررضي الله عنه فرمايي:

العجزعن درك الذات ادراك " د الله تعالى د ذات له ادراك نه ځان عاجز ګڼل حقيقي ادراك دئ.

علي رضي الله عنه فرمايي:

والبحث عن سرالذات اشراك

د الله تعالی د ذات د کيفيت په هکله بحث کول شرك دئ.

سبحانك اللهم وبحمدك نشهد ان لا اله الا انت نستغفرك ونتوب اليك.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library